

”Te olette kuitenkin äidin puolella”

Tasavertainen vanhemmuus lapsen ja perheen palvelutarpeen arvioinnissa

Jonna Tanskanen

Kirsi Grönlund

Pro gradu- tutkielma

Turun yliopisto

Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

Sosiaalityö

Sosiaalityö

Huhtikuu 2025

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Sosiaalityö

Tekijä(t): Jonna Tanskanen ja Kirsi Grönlund

Otsikko: ” Te olette kuitenkin äidin puolella”- Tasavertainen vanhemmuus lapsen ja perheen palvelutarpeen arvioinnissa

Ohjaaja(t): Sosiaalityön professori Johanna Kallio

Sivumäärä: 83

Päivämäärä: 29.4.2025

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan tasavertaisen vanhemmuuden toteutumista palvelutarpeen arviointien yhteenvedodokumenteissa sosiaalityön kontekstissa. Tutkielman aineistona toimi 90 Varsinais-Suomen hyvinvointialueella vuonna 2024 laadittua palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedodokumenttia. Tutkielman tavoitteena oli selvittää, miten äitien ja isien näkemykset ja osallisuus näkyvät kirjallisessa arviointityössä, ja ilmeneekö dokumenteissa sukupuolittuneita käytäntöjä tai rakenteita.

Tutkielma toteutettiin laadullisena tutkimuksena aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin. Aineistosta nousi esiin neljä keskeistä näkökulmaa eli "ääntä": äidin, isän, vanhempien yhteinen sekä ammattilaisen ääni. Tulosten perusteella äitien näkemyksiä dokumentoitiin selvästi useammin ja yksityiskohtaisemmin kuin isien, joiden ääni jäi usein taka-alalle. Isien osalta korostuivat erityisesti fyysiseen ja psyykkiseen jaksamiseen liittyvät teemat, kun taas äitien kohdalla painottuivat tunnesuhteet ja vastuu lapsen arjesta.

Tutkielman teoreettinen viitekehys rakentuu sosiaalityön, sukupuolen ja vanhemmuuden ympärille, tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta koskevalle lainsäädännölle sekä sosiaalityön dokumentoinnin merkitykselle. Lisäksi tarkasteltiin perhepolitiikan kehitystä ja sukupuoliroolien muutosta erityisesti isyyden näkökulmasta.

Tulokset osoittavat, että sosiaalityön dokumentoinnissa ilmenee edelleen sukupuolittuneita käytäntöjä, vaikka tasa-arvolainsäädäntö ja perhepolitiikka pyrkivät tasavertaisen vanhemmuuden edistämiseen. Dokumentoinnin yksipuolisuus voi heikentää arvioinnin kattavuutta ja päätöksenteon luotettavuutta sekä vaarantaa perheiden saamien tukitoimien oikea-aikaisuuden ja tarkoituksenmukaisuuden. Tutkielma korostaa tarvetta kehittää sosiaalityön arviointikäytäntöjä, jotka huomioivat molemmat vanhemmat yhdenvertaisesti niin asiakastyössä kuin dokumentoinnissakin.

Avainsanat: tasavertainen vanhemmuus, sosiaalityö, palvelutarpeen arviointi, sukupuolittuneet käytännöt, dokumentointi, isyys, äitiys

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
2	Sosiaalityö, sukupuoli ja tasavertainen vanhemmuus	8
2.1	Sukupuoli ja sukupuolistavat merkitykset ja käytännöt	8
2.1.1	Sukupuoli ja sukupuolistaminen	8
2.1.2	Sukupuoli elämää järjestävänä tekijänä	10
2.2	Tasa-arvo ja perhepolitiikka	12
2.2.1	Sukupuolten tasa- arvo	12
2.2.2	Perhepolitiikka	14
2.1	Tasavertainen vanhemmuus	15
2.1.1	Vanhemmuuden rooleja	15
2.1.2	Tasavertainen vanhemmuus	17
2.2	Sukupuolittunut sosiaalityö	19
2.2.1	Äidit ja isät erilaisina toimijoina	20
2.2.2	Isien osattomuuden kokemuksia lastensuojelussa	21
2.2.3	Sukupuolen näkyminen sosiaalityön dokumenteissa	24
3	Sosiaalityön dokumentointi ja arviointityöskentely	27
3.1	Dokumentointi sosiaalityössä	27
3.1.1	Lainsäädäntö ja kirjaamisveloite	27
3.1.2	Asiakasasiakirjat ja rakenteinen kirjaaminen	30
3.1.3	Dokumentoinnin valta ja vastuu	31
3.2	Arviointityöskentely	34
3.2.1	Palvelutarpeen arviointi	34
3.2.2	Lapsen tilanteen arviointi ja alkuarviointi	36
4	Tutkimuskysymys ja – aineisto	41
4.1	Tutkimuskysymykset	41
4.2	Aineisto	41
4.3	Aineiston analyysi	42
4.3.1	Aineiston määrällinen sisällönanalyysi	43
4.3.2	Laadullinen sisällönanalyysi	44
4.3.3	Tutkielman eettisyys ja luotettavuus	48
5	Havaintoja tasavertaisen vanhemmuuden toteutumisesta dokumentoinnissa	51

5.1	Aineiston määrällinen sisällönanalyysi	51
5.1.1	Tapaamiset ja puhelut	51
5.1.2	Vanhemman näkemys perheen tilanteesta ja tuen tarpeesta	52
5.2	Laadullinen sisällönanalyysi	53
5.2.1	Vanhempien kuormitustekijöiden esille tuominen	54
5.2.2	Huolipuheen jakautuminen kirjauksissa	56
5.2.3	Ristiriitojen esiintuominen dokumentoinnissa	59
5.2.4	Äitiyden roolin korostaminen	61
5.2.5	Etäiset tai syrjässä olevat isät ja äidit	62
5.2.6	Tuen tarpeen dokumentointi	62
5.2.7	Positiivisia huomioita tasavertaisuuden toteutumisesta	63
5.2.8	Puutteita tasavertaisen vanhemmuuden dokumentoinnissa	66
6	Tasavertaisen vanhemmuuden toteutuminen palvelutarpeen arviointien yhteenvetodokumenteissa	71
	Lähteet	77
	Liitteet	82
	Liite 1. Laadullisen aineiston analyysin prosessi taulukkona	82

1 Johdanto

Pro gradu- tutkielmassamme tarkastelemme, miten tasavertainen vanhemmuus toteutuu lapsiperheiden palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedodokumenteissa. Tutkimme, minkälaisena vanhempien kanssa työskentely näyttäytyy palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedodokumenttien perusteella; työskennelläänkö molempien vanhempien kanssa tasavertaisesti ja tuodaanko molempien vanhempien näkemykset perheen tilanteesta tasavertaisesti esille.

Kun hyvinvointialueen sosiaalihuollon palveluksessa oleva työntekijä tai viranomainen saa tiedon sosiaalihuollon tarpeessa olevasta henkilöstä, hänen on välittömästi arvioitava henkilön kiireellisen avun tarve. Lisäksi henkilöllä on oikeus palvelutarpeen arviointiin, ellei sen tekeminen ole ilmeisen tarpeetonta. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014 36§.) Lapsen ja perheen palvelutarpeen arviointi käynnistyy joko lastensuojeluilmoituksesta tai sosiaalihuoltolain mukaisesta yhteydenotosta, ja sen tarkoituksena on, että sosiaalihuollon ammattilainen arvioi yhdessä perheen kanssa perheen tilannetta ja tuen tarvetta. Arvioinnin pohjalta suositellaan tarvittavia palveluita, jotta perheet saisivat oikea-aikaisesti tarpeitaan vastaavaa tukea. (Varha 2024.)

Sosiaalihuoltolaki määrittää palvelutarpeen arvioinnin tekemisen periaatteet ja velvoittaa arvioimaan tarvittaessa myös lastensuojelun tarvetta lastensuojelulain perusteella (Lastensuojelulaki 417/2007, 26 §). Sosiaalihuoltolain mukaan lapsen ja perheen palvelutarpeen arviointi tehdään siinä laajuudessa kuin on tarpeen lapsen edun ja tuen tarpeen selvittämiseksi. Sosiaalityöntekijällä on harkintavaltaa määrittää, missä laajuudessa arviointi tehdään ja mitä sekä miten siitä dokumentoidaan yhteenvedodokumenttiin.

Vuonna 2022 yli 90 prosenttia sosiaalityöntekijöistä oli naisia (Tilastokeskus 2022). Alan vahvasta naisvaltaisuudesta huolimatta osa sosiaalityöntekijöistä kuvaa työtään sukupuolineutraaliksi ja uskoo, ettei asiakkaan tai työntekijän sukupuolella ole merkitystä työskentelyn kannalta. Sosiaalityössä saatetaan myös kokea, että toiminta on vapaa sukupuoleen liittyvistä odotuksista, asenteista ja perinteistä. (Kitunen 2007, 113–114.)

Tästä huolimatta miesasiakkaat ovat kokeneet, ettei heitä aina kuulla tai ymmärretä naisvaltaisella sosiaalialalla. Miesten on saattanut olla vaikea luottaa tasapuoliseen kohteluun tai siihen, että heidän näkemyksensä otettaisiin riittävästi huomioon. Lastensuojelussa isät ovat

kertoneet kohdanneensa vanhanaikaisia asenteita, joissa äiti nähdään edelleen lapsen ensisijaisena hoitajana. (Skårstad Størhaug & Oien 2012, 299–301; Kitunen 2007, 113–114.)

Tutkielmamme on ajankohtainen perhepolitiikan näkökulmasta, sillä viime vuosina Suomen perhepolitiikassa on pyritty edistämään tasa-arvoista vanhemmuutta. Esimerkkeinä tästä ovat vuoden 2022 perhevapaaudistus sekä Sanna Marinin hallituksen tasa-arvo-ohjelma vuosina 2020–2023 (STM 2023, 3). Tasa-arvon edistämisen tarvetta tukee myös vuoden 2017 tasa-arvobarometri, jonka mukaan lähes puolet 15–74-vuotiaista koki, ettei miehiä kohdella julkisissa palveluissa täysivaltaisina vanhempina (STM 2018, 27).

Perhevapaaudistuksella pyrittiin tasapainottamaan hoivavastuun jakautumista vanhempien kesken, edistämään tasa-arvoa työelämässä ja huomioimaan aiempaa paremmin erilaiset perhetilanteet. Uudistuksen seurauksena vanhempainvapaat jakautuvat tasaisemmin, päivärahoja korotettiin ja vapaiden käyttöä joustavoitettiin. Samalla Suomen perhevapaaajärjestelmä lähentyi muiden Pohjoismaiden käytäntöjä. (Lehtonen, Sorsa & Rotkirch 2023, 60–61.)

Hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa korostettiin perhe- ja työelämän yhteensovittamista sekä sukupuolinäkökulman valtavirtaistamista osaksi päätöksentekoa. Lisäksi äitiys- ja isyyslait yhdistettiin uudeksi vanhemmuuslaiksi, joka tuli voimaan 1.1.2023. Ohjelmassa pyrittiin myös aiempaa selvemmin edistämään sekä sosiaalista että sukupuolten välistä tasa-arvoa. (Lindberg ym. 2020, 267; STM 2023, 19, 37.) Nykyinen hallitus jatkaa työn ja perheen yhteensovittamisen tukemista. Tavoitteena on seurata perhevapaaudistuksen vaikutuksia, edistää vapaiden tasaisempaa jakautumista vanhempien kesken ja kannustaa isiä käyttämään perhevapaita. Tasaisempi hoivavastuun jakautuminen tukee tasa-arvoa työelämässä, vahvistaa lapsen suhdetta molempiin vanhempiin, lisää parisuhdetyytyväisyyttä ja vähentää eroriskiä. (STM 2025, 17–19.)

Myös Suomen lainsäädännön tavoitteena on yhteiskunnallisen eriarvoisuuden vähentäminen ja sukupuolten välisen tasa-arvon edistäminen. Tasa-arvolain mukaan viranomaisten on tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti edistettävä miesten ja naisten tasa-arvoa (Tasa-arvolaki 1 §, 4 §). Yhdenvertaisuuslaki velvoittaa kohtelemaan kaikkia yhdenvertaisesti (Yhdenvertaisuuslaki 5 §). Hallintolakiin kirjatut hyvän hallinnon periaatteet edellyttävät tasapuolista ja puolueetonta kohtelua viranomaisen toiminnassa (Hallintolaki 1 §, 6 §), ja laki

sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista pyrkii takaamaan asiakkaille laadukasta ja syrjimätöntä palvelua (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 1 §, 4 §).

Kansalaisten kokemuksia perhepolitiikasta on selvitetty Väestöliiton julkaisemassa perhebarometrissa, jonka viimeisin versio ilmestyi vuonna 2023. Barometrin mukaan kansalaisten tyytyväisyys perhepolitiikkaan oli kasvanut ja erityisesti Sanna Marinin hallituksen toimia arvostettiin. (Lehtonen, Sorsa, Rotkirch 2023, 33–35.) Perhebarometrin mukaan yli kaksi kolmasosaa 20–59-vuotiaista koki valtiovallan onnistuneen perhepolitiikassa, mutta myös muutoksille esitettiin toiveita. Kaksi kolmasosaa vastaajista koki perheiden jakautuneen entistä selvemmin hyvä- ja huono-osaisiin, ja yli puolet arvioi perheiden saaman tuen riittämättömäksi. (Lehtonen, Sorsa, Rotkirch 2023, 9, 23–24.)

Tutkielmamme ajankohtaisuutta vahvistaa se, että Varsinais-Suomen hyvinvointialueelle perustettiin marraskuussa 2023 uusia asiakas- ja palveluohjauksen Soihtu-tiimejä, joiden tavoitteena on tarjota oikea-aikaista, laadukasta ja vaikuttavaa palveluohjausta ja palvelutarpeen arviointeja. Molemmat tutkielman tekijät työskentelemme Soihtu-tiimissä Varsinais-Suomen alueella, ja työskentelyn aikana olemme kohdanneet joitakin tilanteita, joissa isät ovat pohtineet omaa asemaansa lapsen ja perheen palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä. Erityisesti mieleen on jäänyt erään isän toteamus: ”Te olette kuitenkin äidin puolella.” Tällaiset kokemukset herättivät kiinnostuksemme tarkastella tasavertaisen vanhemmuuden toteutumista palvelutarpeen arviointityössä. Tutkielmamme tavoitteena on tuottaa tietoa Soihtu-yksiköiden työskentelystä sekä arvioida, miten vanhempien tasa-arvoinen kohtelu ja hyvän hallinnon periaatteet toteutuvat palvelutarpeen arviointien yhteenvedodokumenttien perusteella.

2 Sosiaalityö, sukupuoli ja tasavertainen vanhemmuus

2.1 Sukupuoli ja sukupuolistavat merkitykset ja käytännöt

2.1.1 Sukupuoli ja sukupuolistaminen

Sukupuoli voidaan nähdä roolina, tekemisenä tai oletuksena. Roolina tarkasteltuna sukupuoli ei ole synnynnäinen, vaan sosiaalisesti ja kulttuurisesti opittu osa yhteiskunnan sukupuolijärjestelmää. Tässä näkemyksessä sukupuoli määrittyy ruumiin ja sen mukaisen käyttäytymisen perusteella. Vaihtoehtoisesti sukupuoli voidaan ymmärtää tekemisenä, jolloin se rakentuu toistuvissa suorituksissa kulttuuristen käytäntöjen ja normien pohjalta. Sukupuoli voidaan ymmärtää myös tapana, jolloin se ilmenee rutinoituneissa toimintatavoissa arjessa ja instituutioissa. Sukupuolistaminen on prosessi, jossa yksilö omaksuu kulttuurisen mielikuvan naisesta tai miehestä osaksi itseään, mikä saa tämän mielikuvan vaikuttamaan todelliselta ja luonnolliselta, vaikka se onkin kuviteltu. (Ojala ym. 2009, 17–18.)

Suomessa juridinen sukupuoli on joko mies tai nainen, ja se määräytyy syntymässä tai sukupuolenkorjauksen yhteydessä. Sukupuoli voi viitata biologisiin tekijöihin, kuten anatomiaan tai hormoneihin, mutta myös sosiaalisiin ulottuvuuksiin, kuten sukupuoli-identiteettiin ja -ilmaisuuksiin. Kyseessä on moniulotteinen ja monitasoinen käsite. (THL 2024.)

Sukupuoli ei ole ainoastaan biologinen ominaisuus, vaan se rakentuu ja muovautuu jatkuvasti arjen vuorovaikutuksessa yksilöiden ja yhteiskunnan suhteessa. Sukupuolta "tehdään" arjessa: ihmisten toiminta muotoutuu sen mukaan, miten he ymmärtävät oman sukupuolensa ja millaisia kulttuurisesti hyväksytyjä rooleja siihen liitetään. Vaikka useimmat kokevat sukupuoli-identiteettinsä selkeänä, sukupuoleen liitetyt odotukset, normit ja oikeudet voivat olla keskenään ristiriitaisia ja päällekkäisiä. Näiden jännitteiden keskellä ihmiset tekevät – tietoisesti tai tiedostamattaan – sukupuolittuneita valintoja esimerkiksi työn ja perhe-elämän välillä. Naisten heikompi asema työmarkkinoilla voi vaikuttaa myös perhe-elämän neuvotteluasetelmiin. Toisaalta on esitetty, että erityisesti äideillä voi olla yksityiselämässä valtaa määritellä kotityön ja lastenhoidon käytäntöjä. (Lammi- Taskula & Salmi, 2016.)

Sukupuolitettua maailmaa ja stereotyyppioita luodaan, ylläpidetään ja uusinnetaan läpi koko yhteiskunnan, aina varhaiskasvatuksesta urheiluun ja tieteelliseen tutkimukseen saakka. Nämä luovat kuvaa siitä, mitä naisilta ja miehiltä odotetaan. Stereotyyppit siis ilmaisevat sosiaalisesti luotuja määrittelyksiä ja käsityksiä. Kapeasti ajatellen stereotyyppit siis säätelevät sitä, mitä

voimme olla ja miten voimme elää kulttuurimme sisällä, esimerkiksi tämänkaltainen stereotypia on, että naiset ovat tunteellisempia ja sosiaalisempia kuin miehet. Kohtaamisissa esiintyvät puhe- ja ajattelutavat määrittävät ihmistä ja rakentavat myös identiteettejä. Ne määrittelevät, mikä koetaan yleisesti oikeaksi ja hyväksytyksi paljastaen samalla minkälaisia arvoja ja käsityksiä yhteiskuntaan ja kulttuuriin kätkeytyy. (Vilka 2010, 112–113, 153.)

Sosiaalityössä onkin tärkeää aktiivisesti tarkastella ja kehittää sukupuolistavia merkityksiä ja käytäntöjä. Kivipelto (2004) puhuu purkamisesta, jolla tarkoitetaan sukupuoleen liittyvien merkitysten ja toimintatapojen näkyväksi tekemistä ja kriittistä tarkastelua. Sukupuolistavat merkitykset viittaavat sukupuoleen liitettyihin arvoihin, rooleihin, odotuksiin ja sosiaalisiin merkityksiin sekä niihin liittyviin käytäntöihin. Tällaisia käytäntöjä ja toimintatapoja ihmiset voivat kohdata esimerkiksi työelämässä, ihmissuhteissa tai asiakaspalvelutilanteissa. Asiakaskohtaamisissa sukupuolistavat käytännöt ilmenevät sukupuolta tuottavina ja uusintavina käsityksinä ja toimintatapoina, jotka voivat esimerkiksi ilmentyä naiseuteen liitettyinä stereotyyppisinä oletuksina. (Kivipelto 2004, 249–250.)

Sosiaalihuollossa sukupuolistaviin eroihin vakavasti suhtautuminen ei ole itsestäänselvyys. Vaikka sosiaalityön eettiset periaatteet korostavat tasapuolista ja yhdenvertaista kohtelua ilman syrjintää ihonvärin, etnisen taustan, iän tai sukupuolen perusteella, voi tämän periaatteen suoraviivainen soveltaminen johtaa sukupuolineutraaliin sosiaalityöhön. Tällöin yksilölliset erot ja erityisesti marginaaliryhmien erityistarpeet voivat jäädä huomiotta. Näin tasa-arvoisen kohtelun tavoite saattaa kääntyä ongelmalliseksi neutraaliudeksi. (Juhila 2006, 110.)

Sosiaalityössä on tärkeää tunnistaa ja olla sensitiivinen eroavaisuuksille, sillä ne vaikuttavat vuorovaikutukseen usein myös tiedostamattomalla tasolla. Eroavaisuudet, kuten sukupuoli, voivat muovata sitä, miten asiakas kohdataan ja millaista kohtelua hän saa. Tutkimusten mukaan asiakkaan sukupuolella on vaikutusta sosiaalityön käytäntöihin: esimerkiksi sosiaalitoimen ja perheneuvolan asiakasvanhemmat kohdataan usein ensisijaisesti äiteinä tai isinä, mikä heijastuu asiakkaisiin kohdistuvina erilaisina odotuksina ja vaatimuksina. Jos kohtaamisissa ei huomioida eroavaisuuksia, sosiaalityössä voi vahvistua valtakulttuurinen työote, joka ylläpitää sukupuolittuneita käsityksiä naisten ja miesten rooleista. Jos taas erot tiedostetaan työn lähtökohtana, se mahdollistaa toisen tiedon paremman kuulemisen. (Juhila 2006, 111–112.)

2.1.2 Sukupuoli elämää järjestävänä tekijänä

Länsimaisissa yhteiskunnissa sukupuoli on ollut keskeinen sosiaalista elämää järjestävä tekijä. Miehet osallistuvat niin työelämään kuin poliittiseen päätöksentekoon usein naisia aktiivisemmin ja naiset taas ottavat edelleen suuremman vastuun yksityisen elämänpiiriin tehtävistä. Ylipäänsä huolenpito muista apua tarvitsevista on edelleen pääosin naisten vastuulla. (Petrelius 2005, 10–11.)

Väestöliiton vuoden 2024 perhebarometrin kyselyn mukaan naisilla on edelleen päävastuu kotitöistä, kuten ruoanlaitosta, pyykinpesusta ja siivouksesta- tämä ilmeni sekä naisten että miesten vastauksista. Lastenhoito oli selkeästi sukupuolittuneempaa kuin muut kotityöt (Sorsa, Kuokkanen, Lehtonen & Berg, 2024, 62–63, 65). Tasa-arvobarometrissa saadut tulokset olivat samansuuntaisia naisten kokiessa olevansa enemmän vastuussa kotitöistä. Tasa-arvobarometrin mukaan noin 10 prosenttia naisista koki olevansa liikaa vastuussa kotitöistä, samoin koki vain 2 prosenttia miehistä. (Attila, Pietiläinen, Keski-Petäjä, Hokka & Nieminen 2018, 104.)

Vaikka naisilla näyttääkin edelleen olevan päävastuu kodin- ja lastenhoidosta, ovat ihanteet ja odotukset vanhempien rooleista muuttuneet. Aiemmin isän katsottiin olevan perheen elättäjä ja hieman etäämmällä lapsista, mutta vastuunjako on tasoittunut myöhäismodernistisessä yhteiskunnassa ja vain harva enää uskoo miesten ensisijaiseen vastuuseen perheen elättämisestä. Nykyään isät ovat aiempaa enemmän mukana myös lasten hoidossa. Tähän muutokseen on ollut vaikuttamassa muuan muassa äitien työllistyminen kodin ulkopuolelle. (Skårstad Størhaug & Oien 2012, 296.) Samansuuntainen näkemys tuli esille myös tasa-arvobarometrissa; vastuun jakautumiseen näytti vaikuttavan puolisoiden työmarkkina-asema. Vastuun jakautuminen puolisoiden välillä oli tasaisempaa, mikäli molemmat vanhemmat olivat työelämässä. Kuitenkin 88 prosenttia vastaajista oli samaa tai jokseenkin samaa mieltä väittämän kanssa, että miesten tulisi osallistua nykyistä enemmän lastenhoitoon ja kasvatukseen. (Attila, Pietiläinen, Keski-Petäjä, Hokka & Nieminen 2018, 26–27, 102.)

Äitien ja isien vastuut perheen ongelmista näyttävät kuvautuvan eri tavoin. Äitien vastuuta perheestä ja lapsista on pidetty lähes itsestään selvänä. Äidit näyttävät lapsen suotuisan kehityksen kannalta ratkaiseviksi, mutta samanaikaisesti myös mahdollisten ongelmien ja haasteiden lähteeksi. Äitiyteen sisältyykin suuri vastuu lapsen kehityksestä. Isyyden puuttuminen ei näytä muodostuvan samanlaiseksi ongelmaksi kuin äitiyden puuttuminen. Isän

läsnäolon puute ei vääjäämättä johda lapsen kehityksen vaarantumiseen, kun taas hädänalaisessa tilanteessa äidin rooli korostuu ja isän merkitys ei näyttäyty yhtä oleellisena. (Hiitola 2015, 93–94.)

Yhteiskunnan rakenteet ja normit ovat siis ohjaamassa sukupuolen toteuttamisen tapaa, joten kyse ei ole täysin yksilön vapaasta valinnasta. Tätä isyyden ja äitiyden toteuttamisen tapaa voi kutsua myös sukupuolitapaisuudeksi. Äitiyden ja isyyden vaatimusten välillä näyttää edelleen olevan eroa. Nykyäänkin on kulttuurisesti hyväksyttävää, että isä voi valita etäisemmän isyyden roolin tai osallistuvan isyyden väliltä, kun taas äideillä ei näytä olevan juurikaan liikkumatilaa valinnan suhteen. Edelleenkin äitien siis oletetaan olevan päävastuullisina lapsista. (Hiitola 2015, 87–88.)

Pohjoismaissa vallalla oleva uuden isyyden- diskurssi, jossa isä nähdään osallistuvana sekä aktiivisena, on muokannut vallalla olevaa ajatusta hyvästä isyydestä, mutta se ei kuitenkaan täysin ole syrjäyttänyt perinteisempää isyyksäsitystä. Perinteisemmässä isyydessä isä nähdään enemmänkin perheen toimeentulon turvaajana kuin hoivan antajana. Perheiden kanssa työskentelevän työntekijän onkin tärkeää pohtia omaa isyyksäsitystään ja omia näkökulmia arviointityöhön. Samalla tulisi pohtia, kuinka vastaanottavaisesti työntekijä pystyy suhtautumaan näihin osallisuutta korostaviin isyyden diskursseihin. (Skårstad Størhaug 2013, 1753.)

Pohjoismaissa on tutkittu nuorten vanhempien vanhempainvapaan käyttöä ja asenteita vanhemmuuteen, erityisesti isyyden ja hoivavastuun jakautumisen näkökulmasta. Lammi-Taskula (2022) nostaa esiin "osallistuvan isän" käsitteen, joka on vahvistunut viimeisten vuosikymmenten aikana. Nuoret miehet suhtautuvat isyyteen aiempia sukupolvia hoivaavammin ja kannattavat vastuun tasaisempaa jakautumista lastenhoidossa, mikä viittaa sukupuoliroolien muutokseen. Suomalaisten nuorten asenteet perhe- ja työelämävastuun jakautumisesta ovat kuitenkin ristiriitaisia. Vaikka nuoret toivovat tasapuolisempaa vastuunjako, perinteiset käsitykset äitien ensisijaisesta vastuusta säilyvät vahvoina. Näin ihanteiden ja todellisuuden välinen jännite käy ilmi: tasa-arvoa kannatetaan puheessa, mutta käytännössä hoivavastuun odotetaan edelleen painottuvan äideille. Tämä osoittaa, että sukupuolituneet odotukset ja arjen rakenteet muuttuvat hitaammin kuin asenteet. (Lammi-Taskula 2022, 22–23, 38.)

2.2 Tasa-arvo ja perhepolitiikka

2.2.1 Sukupuolten tasa- arvo

Sukupuolten tasa-arvo on arkikielessä usein käytetty, mutta merkitykseltään moniselitteinen ja jatkuvasti neuvoteltava ja uudelleen määrittyvä käsite. Se herättää sekä kannatusta että vastustusta eri yhteyksissä, kuten politiikassa, työelämässä ja kansalaisjärjestöissä. Tasa-arvoon liittyy paradokseja: sitä pidetään yleisesti tärkeänä ja kansallisena ylpeydenaiheena, mutta samalla sukupuolten välinen epätasa-arvo säilyy ja ilmenee eri tavoin eri elämänalueilla. Vaikka tasa-arvoasenteet näyttävät tutkimusten mukaan myönteisiltä, tasa-arvotyöhön kohdistuu käytännössä edelleen vastarintaa. Tämä ristiriita kuvastaa sitä, miten tasa-arvo on sekä arvostettu tavoite että jatkuvan kamppailun kohde. (Ylöstalo 2019, 23–24.)

Sukupuolten tasa-arvolla tarkoitetaan sukupuolten yhtäläisiä oikeuksia sekä mahdollisuuksia niin työelämässä kuin yhteiskunnassa yleisestikin. Tasa-arvo tarkoittaa yhdenvertaista kohtelua sekä yhtäläisten edellytysten luomista sukupuolesta riippumatta. Tasa-arvo käsittää sekä muodollisen tasa-arvon, eli syrjimättömyyden ja yhdenvertaisuuden, että tosiasiallisen tasa-arvon erilaisissa arjen tilanteissa. (THL 2024a.) Tosiasiallisen tasa-arvon toteutuminen vaatii sukupuolten erilaisten toimintatapojen sekä erilaisten tarpeiden tasapuolista tunnistamista ja arvostamista sekä myös resurssien oikeudenmukaista jakamista. Tasa-arvon edellytyksenä on sukupuoleen perustavan syrjinnän poistaminen ja sen toteutuminen vaatiikin jatkuvia toimia sekä intersektionaalista tarkastelua. (STM 2025, 10; THL 2024a.)

Tasa-arvo valtiollistui, kun sukupuolten tasa-arvoa alettiin käsittää yhteiskunnallisena kysymyksenä, ei vain yksilön oikeutena. Miehet ja naiset käsitettiin olemuksellisesti samoina, ja heille tuli tarjota samat sosiaaliset mahdollisuudet kaikissa elämänpiireissä. Suomessa tasa-arvolaki tuli voimaan viimeisenä Pohjoismaista vuonna 1987. Suomalainen ja skandinaavinen sosiaalipolitiikka on ollut säännöiltään pääosin sukupuolineutraalia, koska se on tarjonnut miehille ja naisille samat oikeudet ja etuudet. Sukupuolineutraali politiikka kuitenkin tuottaa sukupuolittuneita seurauksia, niin hyvässä kuin pahassa. (Julkunen 2016.)

Suomi on sitoutunut noudattamaan kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia, joka edellyttävät ihmisoikeuksien toteutumista ilman sukupuoleen perustuvaa syrjintää. Myös Suomen perustuslaki velvoittaa edistämään sukupuolten tasa-arvoa yhteiskunnassa sekä työelämässä. Tämä perustuslain velvoite konkretisoituu tasa-arvolaisissa ja lain tarkoituksena on estää

kaikenlainen sukupuoleen perustuva syrjintä sekä edistää naisten ja miesten välisen tasa-arvon toteutumista. (STM 2025, 10.)

Suomen lainsäädännön, politiikan ja palveluiden on tuettava sukupuolten tasa-arvon ja ihmisoikeuksien täysimääräistä toteutumista. Kaikilla Suomessa asuvilla tulee olla sukupuolesta riippumatta yhtäläiset osallistumis- ja vaikutusmahdollisuudet sekä yhteiskunnassa että omassa elämässään. Yksityisen ja julkisen hoivavastuun, koulutuksen ja työmarkkinoiden on jakauduttava tasapuolisesti sukupuolten kesken. Kansainvälisesti Suomi tunnetaan sukupuolten tasa-arvon ja ihmisoikeuksien järjestelmällisenä edistäjänä. (STM 2024.)

Sukupuolten tasa-arvon edistäminen on olennainen osa pohjoismaista yhteiskuntaa niin työelämässä kuin perhe- ja hoiva-alueilla. Tasa-arvopolitiikan keskeisiä välineitä ovat perhevapaat, erityisesti vanhemmille erikseen kiintiöidyt vanhempainvapaan jaksot. Nuorten sukupolvien asenteita tarkasteltaessa sukupuolten tasa-arvon merkitys näyttäytyy yhä vahvemmin: valtaosa pohjoismaisista nuorista tukee tasa-arvoa sekä vanhemmuudessa että työelämässä. (Lammi- Taskula 2022; 4,38.)

Sosiaali- ja terveysministeriön tasa-arvobarometri kartoittaa suomalaisten näkemyksiä sukupuolten tasa-arvosta. Vuoden 2017 barometrin mukaan lähes puolet 15–74-vuotiaista katsoi, ettei miehiä kohdella täysivaltaisina vanhempina julkisissa palveluissa, kuten varhaiskasvatuksessa ja neuvolassa. Näkemys oli yleisimmin jaettu 15–34-vuotiaiden naisten keskuudessa (60 %), kun saman ikäryhmän miehistä 35 prosenttia oli samaa mieltä. (Attila, Pietiläinen, Keski-Petäjä, Hokka & Nieminen 2018, 3; 26–27, 116.)

Yleisesti sukupuolten tasa-arvosta puhuttaessa kaksi kolmasosaa vastaajista arvioi miesten aseman naisia paremmaksi. Miehistä lähes puolet koki tasa-arvon jo toteutuneen, kun naisista vain joka viides oli tätä mieltä. Myös Väestöliiton perhebarometrin mukaan näkemykset tasa-arvon toteutumisesta vaihtelevat. Vain runsas viidennes naisista, mutta lähes puolet miehistä (45 %), koki, että tasa-arvoa on viety liian pitkälle. Tasa-arvobarometrin tulokset tukevat tätä havaintoa: 20 prosenttia naisista ja 45 prosenttia miehistä katsoi sukupuolten tasa-arvon jo toteutuneen. (Attila ym. 2018, 20–21; Lehtonen, Sorsa & Rotkirch 2023, 34–35.)

2.2.2 Perhepolitiikka

Pohjoismaat sijoittuvat tasa-arvotilastoissa kärkisijoille, mutta sukupuolten tasa-arvo ei ole täysin toteutunut. Miesten institutionaalinen valta säilyy tasa-arvoideologian rinnalla, ja vanhemmuuden sekä hoivan jakautuminen sukupuolen mukaan on edelleen vahvaa. Perhevapaajärjestelmät ovat edistäneet isien osallistumista ja tasa-arvoista vanhemmuutta, mutta isien vapaiden käyttö on yhä vähäistä, erityisesti Suomessa. Pohjoismainen kokemus osoittaa, että valtio voi edistää tasa-arvoa tehokkaasti vahvan tasa-arvopolitiikan, syrjinnän vastaisen lainsäädännön, naisten poliittisen edustuksen ja sukupuolisensitiivisen hyvinvointivaltion kautta. (Julkunen 2016.) Ruotsi on naapurimaistamme selvästi edellä: tasa-arvon edistäminen on ollut perhepoliittisten ohjelmien ytimessä jo 1970-luvulta lähtien, ja se on toteutettu johdonmukaisemmin kuin muissa Pohjoismaissa (Salin, Hakovirta, Ylikännö, 2016, 227).

Suomen perhepolitiikan tavoitteena on taata kaikille lapsille turvallinen kasvuympäristö sekä tarjota vanhemmille tarvittavaa tukea perhe-elämään ja lasten kasvatukseen niin aineellisin kuin psykologisin keinoin. Perheille tarjottava tuki sisältää palveluja, kuten äitiys- ja lasten neuvolapalvelut, taloudellisen tuen tulonsiirtojen muodossa sekä oikeuden palkalliseen vanhempainvapaaseen. Suomessa on viime vuosikymmeninä kasvanut kiinnostus tasa-arvoisiin ja jaettuihin vanhemmuuden malleihin ja suomalaiset isät osallistuvatkin aiempaa enemmän lastenhoitoon. Isien pitämien vanhempainvapaiden osuus on noussut viimeisen kahden vuosikymmenen aikana, mutta edelleen äidit käyttävät suuremman osan vanhempainvapaista. Jokainen perhepoliittinen uudistus liittyen isien perhevapaisiin on kuitenkin lisännyt perhevapaita ja isyysvapaita käyttävien isien määrää. (Saarikallio-Torp & Haataja 2016, 80; Ranta., Böök., Paloniemi. & Rönkä. 2024, 4–5.)

Perhepolitiikassa on 2000- luvun alusta lähtien tapahtunut muutoksia, jotka ovat olleet vaikuttamassa laajasti lapsiperheiden hyvinvointiin. Toteutuneiden perhepoliittisten uudistusten taustalla on ollut myös tavoite tasata perhevapaita aiheutuvia kustannuksia nais- ja miesvaltaisten alojen välillä. (Saarikallio-Torp & Haataja 2016, 107.) Lapsiperheiden hyvinvointia koskeva poliittinen keskustelu ja tarvittavat poliittiset toimet näyttävät muuttuvan ajan myötä ja tähän ovat vaikuttamassa myös yhteiskunnassa vallalla olevat kulttuuriset asenteet (Haataja, Airio, Saarikallio-Torp & Valaste. 2016, 9; Ranta ym. 2024, 3, 9).

Hallituksen perhepoliittiset linjaukset heijastavat laajempia arvokysymyksiä, kuten käsityksiä perheen asemasta yhteiskunnassa, valtion vastuusta sekä sukupuolirooleista ja puolisoiden välisestä työnjaosta (Lindberg ym. 2020, 253, 255). Perhevapaat sekä muut lastenhoitomallit ovat siis yhteydessä hyvinvointivaltion tapaan järjestää hoivaa perheen, julkisen sektorin ja epävirallisten toimijoiden välillä. Hoivan organisointitavoilla on merkittävä vaikutus siihen, kuinka lapsen oikeus hoivaan toteutuu sekä siihen, miten äitien ja isien oikeudet antaa hoivaa sekä saada palveluja realisoituvat. (Haataja 2016, 36–37.)

Suomessa ja Ruotsissa kahden ansaitsijan perhemalli on vakiintunut, mutta hoivan jakautuminen on edelleen epätasaista ja jää usein naisten vastuulle. Miehiä on Ruotsissa aktiivisesti kannustettu ottamaan suurempaa vastuuta lasten hoivasta. Pohjoismaissa vanhempainvapaiden isäkiintiöiden tavoitteena on edistää sitä, että molemmat vanhemmat kantavat vuorotellen päävastuun lasten hoidosta. Ruotsin erityisasema korostuu verrattuna muihin Pohjoismaihin, sillä siellä vanhempien välinen työn ja hoivan tasapuolinen jakaminen saa vahvempaa tukea asenteissa. (Salin, Hakovirta, Ylikännö, 2016; 206–208, 215.)

2.1 Tasavertainen vanhemmuus

2.1.1 Vanhemmuuden rooleja

Perheen ja vanhemmuuden määrittelyä on tutkittu esimerkiksi huostaanotto-prosessin asiakirjoista, kuten hallinto-oikeuden päätösasiakirjoista ja vanhempien oikeuteen lähettämistä vastineista. Näissä korostuivat vanhempien rakentama kuva kunnollisesta perheestä. Kunnollisuuden tuottaminen oli sukupuolittunutta äitien painottaessa kiintymyssuhdetta ja rakkautellisia tunteita lasta kohtaan ja isien painottaessa taas enemmän työhön sekä varallisuuteen liittyviä seikkoja. (Hiitola 2015, 4–5.)

Vaikka isä rohkaistaan ottamaan suurempaa vastuuta lastenhoidosta, pitkään perhevapaalla oleva mies saattaa edelleen kohdata epäilyjä sekä miehisyystään että hoivakyvystään. Samalla nopeasti synnytyksen jälkeen töihin palaavaa äitiä voidaan pitää huonona vanhempana, vaikka toinen vanhempi hoitaisikin lasta kotona. Neuvolatyössä isien huomioimiseen ja heidän sitoutumisensa vahvistamiseen on pyritty entistä aktiivisemmin. Isyyttä on kuitenkin usein käsitelty ensisijaisesti tunteiden, ei vastuun tai tasa-arvon näkökulmasta. Vielä 2000-luvulla neuvolatyön oppaissa isät nähtiin osaamattomina ja enemmän ohjausta tarvitsevina

vanhempina. Vaikka 2010-luvulla isät alettiin vähitellen nähdä pätevinä hoivaajina, vanhemmuuden vastuut jakautuvat edelleen epätasaisesti. Vanhempien omat käsitykset sukupuolirooleista ja osaamisesta vaikuttavat keskeisesti siihen, miten työn ja perheen yhteensovittaminen toteutuu. (Lammi-Taskula & Salmi 2016.)

Vanhempana toimiminen näyttäytyy vahvasti sukupuolittuneena. Huostaanottodokumenttien perusteella äidit oletetaan ensisijaisesti vastuullisiksi lapsistaan, kun taas isät jäävät usein sivuun tai heidän roolinsa määrittyy perheen ulkopuoliseksi. (Hiitola 2015, 104–105.) Myös vanhemmat itse voivat toiminnallaan ylläpitää sukupuolittuneita vanhemmuuden rooleja. Tämä näkyy esimerkiksi Rannan ym. (2024) väitöstutkimuksessa, jossa tarkasteltiin yhteisvanhemmuuden toteutumista esikoislapsen ollessa 4–6 kuukauden ikäinen. Tutkimukseen osallistui 30 vanhempaa, ja heidän kokemuksistaan tunnistettiin kolme erilaista yhteisvanhemmuuden toimintatapaa: vuorottelevat vanhemmat, tasavertaiset jakajat ja stressaantuneet etsijät (Ranta ym. 2024, 12.)

Tasavertaisten jakajien ryhmässä lapsen hoito ja kotityöt jakautuivat tasaisesti, ja vanhemmat kokivat tasavertaisen yhteistyön tukevan lapsiperhearjesta selviytymistä. Sen sijaan vuorottelevien vanhempien ja stressaantuneiden etsijöiden ryhmissä hoiva- ja kotityöt jakautuivat epätasaisemmin. Vuorottelevilla vanhemmilla roolijako painottui perinteiseen malliin, jossa isä huolehti kodin korjaustöistä ja äiti kantoi päävastuun lapsen ja arjen hoidosta. Stressaantuneiden etsijöiden kohdalla äidit vastasivat lähes yksin lapsen hyvinvoinnista ja kokivat tarvetta toivoa isiltä vahvempaa osallistumista. (Ranta ym. 2024, 13–16, 19.)

Huostaanottoasiakirjoissa, joissa isän hoivaavaa roolia kuvattiin laajemmin, isän puutteellisuuksia pyrittiin usein ymmärtämään, eikä isyyttä määritelty epäonnistuneeksi, vaikka isä ei olisi ollut riittävästi läsnä lapsen elämässä. Tämä on selkeässä ristiriidassa äitiyden kuvauksen kanssa: äideiltä odotettiin jatkuvaa läsnäoloa ja onnistumista, ja lapsestaan etäänntyneitä äitejä kohdeltiin ankarammin. Äidit joutuivat kantamaan vastuun erityisesti silloin, kun perheessä ilmeni ongelmia. Jaetun vanhemmuuden ihanne murtui näissä tilanteissa, ja vastuu lapsen hyvinvoinnista kohdistettiin ensisijaisesti äitiin, jonka toimintaa tai toimimattomuutta korostettiin. (Hiitola 2015, 104–105.)

Sosiaalityössä ja oikeusprosesseissa äidit asetetaan usein ensisijaiseen vastuuseen lapsista, perheestä ja jopa isien ongelmista. Vastuun sukupuolittunut jakautuminen korostuu erityisesti silloin, kun käsitellään isän tekemää väkivaltaa. Poikkeuksia äitien korostettuun vastuuseen

esiintyy lähinnä tilanteissa, joissa äiti ei ole mukana perheen elämässä tai on esimerkiksi vakavasti sairas. Näissä tapauksissa tarkastellaan isyyttä, mutta eri tavoin kuin äitiyttä. Isien vaikeuksia pyritään ymmärtämään, kun taas äitien kohdalla korostetaan vastuuta ja velvollisuuksia. Isyydestä ei samalla tavalla rakenneta epäonnistunutta, vaikka isä ei kykenisi tai haluaisi osallistua lapsen arkeen ja hoivaan. Isät näyttäytyvät usein hyvinä vanhempina vähemmällä sitoutumisella kuin äidit. Toisaalta huostaanoton purkamistilanteissa isiltä saatettiin kuitenkin vaatia konkreettisempia todisteita arjen hallinnasta kuin äideiltä; esimerkiksi isän ruuanlaittotaito saattoi nousta olennaiseksi kriteeriksi. Äitien kohdalla kodinhoidollisten taitojen hallinta oletettiin lähtökohtaisesti itsestänselvyydeksi, ja ne huomioitiin asiakirjoissa lähinnä silloin, kun äiti epäonnistui näissä tehtävissä. (Hiitola 2015, 253.)

Äitien toiminta näyttäytyy usein tiiviissä yhteydessä lapseen, esimerkiksi lapsen käytöshaasteet saatetaan tulkita äitiyden tai hoivan epäonnistumisena. Äitiys määrittyy näin vahvasti suhteessa lapseen, kun taas isyyttä tarkastellaan useammin isän omien ongelmien kautta. Tämän seurauksena äiti, jolla on vaikeuksia, nähdään edelleen ennen kaikkea äitinä, kun taas vastaavassa tilanteessa isä nähdään ensisijaisesti ongelmaisena miehenä. (Hiitola 2015, 96–97.)

Dokumenteissa isän vanhemmuus näyttäytyi vahvasti sidoksissa kodin kuntoon ja kodinhoidollisiin taitoihin. Tasokas asuminen tulkittiin isien kohdalla merkiksi onnistuneesta vanhemmuudesta ja hyvästä hoivasta. Äitien kohdalla kodinhoitotaitoja ei samalla tavoin liitetty positiiviseen vanhemmuuteen, vaan niitä käsiteltiin lähinnä silloin, kun äidit epäonnistuivat. Toisin sanoen isiltä ei oletusarvoisesti edellytetty kodinhoidollisia taitoja, mutta niiden hallinta nähtiin merkinä onnistumisesta vanhemmuudessa. Isien vanhemmuuden arvioinnissa painottuivat lähes yksinomaan kodinhoitoon liittyvät taidot, kun taas tunnesiteiden ja emotionaalisen vuorovaikutuksen arviointi kohdistui lähes yksinomaan äiteihin. Isien rakkaudellisista tunteista tai ilosta suhteessa lapseen mainittiin huostaanottoasiakirjoissa vain harvoin. (Hiitola 2015, 177, 185.)

2.1.2 Tasavertainen vanhemmuus

Tasavertainen vanhemmuus tarkoittaa, että molemmat vanhemmat osallistuvat aktiivisesti ja sitoutuneesti lapsen kasvatukseen ja arkeen. Vanhemmuuden jakaminen tukee tasapainoa perheen sisällä, ehkäisee toisen vanhemman kuormittumista ja tarjoaa lapselle esimerkin

toimivasta yhteistyöstä. Lisäksi jaetun vanhemmuuden ideologia korostaa läheistä ja merkityksellistä tunnesuhdetta vanhemman ja lapsen välillä. (Hakovirta & Rantalaiho 2009, 38.) Tasavertaisessa ja jaetussa vanhemmuudessa vanhemmuus nähdään hoivatyönä, joka voidaan puolittaa vanhempien kesken. Vanhemmuus ei siis jakaudu erilaisiin rooleihin, jotka olisi sidottu vanhemman sukupuoleen, vaan tärkeää on vastuun jakaminen niin, että molemmat vanhemmat osallistuvat niin hoivan ja huolenpidon kuin ulkoistenkin edellytysten turvaamiseen. Keskeisenä seikkana on vanhemmuuden ja ansiotyön yhteensovittaminen. (Huttunen 2001, 174.)

Tasavertaisen ja jaetun vanhemmuuden toteutuminen edellyttää, että molemmat vanhemmat sitoutuvat vanhemmuuteen yhtä suurella panostuksella ja intensiteetillä. Vanhempien tulee olla valmiita ja kykeneviä hoitamaan niin kodin- kuin lastenhoidolliset tehtävät tasapuolisesti. Lisäksi kummankin vanhemman odotetaan aktiivisesti pyrkivän sovittamaan yhteen perhe- ja työelämän vaatimuksia. Vanhemmat toimivat sekä lapsen hoivan ja hellyyden antajina että yhdessä sovittujen sääntöjen ja rajojen ylläpitäjinä. Jaettu ja tasavertainen vanhemmuus tarkoittaa näin ollen kaikkien vanhemmuuden osa-alueiden jakamista tasapuolisesti. (Huttunen 2001, 174–176.)

Jokaisella vanhemmalla tulisi olla yhdenvertaiset mahdollisuudet osallistua lapsensa hoivaan, kasvatukseen ja huolenpitoon sekä luoda ja vaalia läheistä suhdetta lapseen esimerkiksi leikin ja läheisyyden kautta. Arjen vastuunjako vanhempien kesken edistää koko perheen hyvinvointia. Perhe, jossa pyritään tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen, tarjoaa lapselle turvallisen ja myönteisen kasvuympäristön. Vanhemman ja lapsen välinen suhde vaikuttaa lapsen kognitiivisten, emotionaalisten ja sosiaalisten taitojen kehittymiseen. Hoivavastuun tasavertainen jakautuminen mahdollistaa sen, että molemmat vanhemmat tutustuvat lapseensa ja oppivat tulkitsemaan lapsen viestejä sekä huomioimaan, mitä lapsi kulloinkin tarvitsee häntä hoivaavilta aikuisilta. (Hakulinen, Onwen-Huma, Pulkkinen, Sandt & Varsa 2022, 20–21.)

Vanhemmilla on yhtäläinen oikeus saada tietoa lapsesta ja lapsen kehityksestä sukupuolesta riippumatta. Perheenjäsenten tasa-arvoinen kohtelu niin neuvola- kuin sosiaalipalveluissakin näkyy esimerkiksi siinä, miten työntekijät puhuvat asiakkaalle. Työntekijä saattaa tiedostamattaan suunnata puheensa vain toiselle vanhemmalle – usein sille, jota hän pitää lapsen ensisijaisena ja vastuullisena huoltajana. Yhteisessä keskustelussa on tärkeää huomioida kaikki perheenjäsenet tasavertaisesti, jotta kukaan ei kokisi jäävänsä työskentelyn ulkopuolelle.

Vanhempien tasavertainen huomioiminen työskentelyssä antaa molemmille vanhemmille mahdollisuuden osallistua ja kantaa vastuuta lapsen hyvinvoinnista ja kehityksestä. (Hakulinen ym. 2022, 18.)

2.2 Sukupuolittunut sosiaalityö

Sukupuolen mukaan järjestäytynyttä työnjakoa ylläpitävät sukupuoleen liitetyt odotukset. Esimerkiksi sukupuolen mukainen eriytyminen niin koulutus- kuin työurilla on Suomessa vahvaa verrattuna muihin Euroopan maihin. Koulutuksen eriytyminen sukupuolen mukaan vaikuttaa myös siihen, että eri sukupuolta olevat sijoittuvat usein työelämässä erilaisille aloille, tehtäviin ja ammatteihin, mikä näkyy palkka- ja eläke-eroina. Tämänkaltaisiin stereotypioihin perustuvat käsitykset naisille ja miehille sopivista ammateista ja tehtävistä rajoittavat yksilökohtaista valintaa ja jäykistävät työmarkkinoita. Sosiaaliala on yksi selkeämmin sukupuolen mukaan jakautuneista aloista; jopa yhdeksän kymmenestä sosiaalityöntekijästä on nainen. Sosiaalityössä siis tarvitaan tietoa sukupuolen merkityksestä, ei pelkästään alan naisvaltaisuuden vuoksi, vaan asiakkaiden elämää jäsentävien sukupuolijärjestysten vuoksi. (Petrelius 2005, 11; STM 2025, 13.)

Sosiaalityön keskustelua hallitsevat usein näennäisesti sukupuolineutraalit jäsenystävät. Sukupuolineutraalit jäsenystävät ylläpitävät käsitystä, että sosiaalityötä eivät jäsentäisi muutoin yhteiskunnassa vallitsevat ja vaikuttavat sukupuolijaot ja hierarkiat. Tämän seurauksena yksittäiset sosiaalityöntekijät saattavat jäädä vaille sukupuolen huomioivia analyysitapoja, teoreettisia käsitteitä ja näkökulmia, pohtiessaan esimerkiksi asiakkaiden elämäntilanteita tai omaa toimintaansa. Tällainen näennäinen sukupuolineutraali ammattiretoriikka on sosiaalityön tiedonmuodostuksen haasteena. Toiseksi sukupuolen sivuuttavaa ammatillista keskustelua voi pitää myös eettisesti ongelmallisena, koska se estää tasa-arvon toteutumisen sosiaalityön kentällä. (Petrelius 2005, 12.)

Sosiaalityöntekijät mieltävät työnsä usein sukupuolineutraalina. Ajatus sukupuolen merkityksettömyydestä asiakastyössä heijastaa pyrkimystä neutraaliuteen, mutta se voi samalla ylläpitää näkymättömäksi jääviä sukupuolittuneita käytäntöjä. Miesasiakkaat eivät kuitenkaan ole kokeneet tullessa kuulluiksi tai ymmärretyiksi naisvaltaisella sosiaalialalla. Miesten saattaa olla vaikea luottaa, että he saisivat tasavertaisesta kohtelua tai heidän näkemyksensä huomioitaisiin naisvaltaisella sosiaalialalla. (Kitunen 2007, 113–114.)

Yhteiskunta asettaa yleisiä odotuksia miesten pärjäämiselle enemmän kuin naisten, joten myös näiden odotusten vuoksi miesten voi olla vaikeampaa hakeutua sosiaalityön piiriin. Miehet voivat myös kokea, että sosiaalityössä puhutaan kasvatuksesta ja perheestä “naisten kielellä”, joka ei välttämättä anna riittävästi tilaa miehelle näkökulmalle. Asiakastilanteissa mies voi kokea jäävänsä ulkopuolelle, vaikka olisikin fyysisesti läsnä, naisten keskustellessa luontevammin perheen arjesta. (Kitunen 2007, 114.)

Asiakas tulisikin aina kohdata yksilönä ja omista lähtökohdista. Asiakkaan kohtaamisessa keskeistä on avoimuus, huomaavaisuus, kuunteleminen ja aito kiinnostus. Sosiaalialan ammattilaisen tulee kyetä kohtaamaan asiakas ilman sukupuoleen liittyviä ennako-oletuksia. Esimerkiksi se, että asiakas ja työntekijä ovat molemmat naisia, ei vielä tarkoita, että he jakaisivat yhteneväisiä käsityksiä naisista, miehistä tai ylipäänsä sukupuolirooleista yhteiskunnassa. (Vilka 2010, 90.)

2.2.1 Äidit ja isät erilaisina toimijoina

Äitien ja isien erilaisuutta on selitetty sukupuoleen liittyvillä ominaisuuksilla, käyttäytymiseroilla sekä yhteiskunnallisilla odotuksilla äitiyden ja isyyden rooleista. Lastensuojelun sosiaalityössä on havaittu, että vanhempien suhteet lapsiin eroavat toisistaan: isät eivät työntekijöiden kokemusten mukaan keskittyneet yhtä paljon lapsen tarpeisiin vastaamiseen ja lasten ja isien väliset suhteet näyttäytyivät usein etäisempinä kuin lasten ja äitien suhteet. Äitien vahvuutena on nähty erityisesti kommunikaatio- ja tunneilmaisutaidot. Isien osoittama vastuu lapsen hoivasta ja kasvatuksesta puolestaan herätti työntekijöissä usein enemmän ihailua ja empatiaa kuin vastaava vastuunotto äidin kohdalla. Tämä herättää kysymyksen siitä, elääkö edelleen vahvana ajatus äidistä lapsen ensisijaisena hoivaajana. (Skårstad Størhaug 2013, 1756–1757.)

Kahden vanhemman perheissä äidin sairastuminen esimerkiksi mielenterveysongelmiin, herätti sosiaalityöntekijöissä enemmän huolta lasten hyvinvoinnista, kuin vastaava tilanne isän kohdalla. Tämä kuvastaa hoivan sukupuolittuneisuutta; äiti nähdään ensisijaisena hoivan tarjoajana, jonka poissaoloa isän ei oleteta pystyvän täysin korvaamaan. Tämän seurauksena

sosiaalityöntekijöillä oli usein matalampi kynnys tarjota tukea isille kuin äideille. Lastensuojeluntyön erilaisista vaatimuksista äideille ja isille on todennut myös O'Donnell (2005). Isiltä saatetaan edellyttää enemmän konkreettista näyttöä vanhemmuuden taidoistaan kuin äideiltä. Lisäksi työntekijöiden empatia isien tilanteita kohtaan saattoi olla vahvempaa kuin äitejä kohtaan, mikä osaltaan viittaa siihen, että odotukset vanhempia kohtaan rakentuvat edelleen sukupuolen mukaan. Tämä viittaa siihen, että äidit ja isät nähdään yhä perinteisten sukupuoliroolien kautta, mikä vaikuttaa myös sosiaalityöntekijöiden suhtautumiseen heihin. (O'Donnell ym. 2005, 396–397; Skårstad Størhaug 2013, 1756–1757.)

Sukupuolittuneita käsityksiä äitiydestä, isyydestä ja äitiyteen liitettyistä tunteista eivät tuota ainoastaan sosiaalityöntekijät, myös äidit itse ottavat kantaa näihin määritelmiin puheenvuoroissaan. Lastensuojelun kentällä äidit saattavat puolustaa omaa äitiyttään painottaen, etteivät he ole huonoja äitejä. Isien osalta ei ole havaittavissa samanlaista onnistuneen isyyden korostamista. Isyys näyttäytyy kietoutuvan enemmän toimintaan ja konkreettisiin asioihin, kun taas äidit vetoavat rakkaudellisiin tunteisiin. Isät eivät siis argumentoi ”huonon isän” kategoriaa vastaan, mutta toisaalta isyyteen ei myöskään liitetä samanlaista ongelmakategoriaa vuorovaikutukseen liittyen kuin äiteihin huostaanottoasiakirjoissa. (Hiitola 2015, 188.)

2.2.2 Isien osattomuuden kokemuksia lastensuojelussa

Lastensuojelututkimus sukupuolen näkökulmasta on ollut hyvin rajallista ja se on keskittynyt pääsääntöisesti äitien kokemuksiin. Miehet ovat kokeneet jäävänsä huomiotta lastensuojelun työskentelyssä ja tälle on pyritty löytämään selityksiä. Aiheeseen liittyvää tutkimusta on tehnyt muun muassa Skårstad Størhaug & Oien (2012) ja Skårstad Størhaug (2013). Samansuuntaisia tuloksia on saatu Yhdysvalloissa, etenkin sijaishuollon palveluissa isien osallistuminen on ollut matalammalla tasolla kuin äitien. Yhtenä selityksenä on esitetty työntekijöiden ammatillista epävarmuutta isien kanssa työskenneltäessä. Työntekijät saattavat kokea heillä olevan enemmän osaamista ja luottamusta äitien kanssa työskentelyyn. (O'Donnell ym. 2005, 390–391; Skårstad Størhaug & Oien 2012, 297–298.)

Isien vähäistä osallistumista saattavat selittää monet tekijät, kuten sosiaalityön naisvaltaisuus sekä julkisten hyvinvointipalveluiden perustaminen ensisijaisesti äideille. Äideillä on myös

usein enemmän tietoa sosiaalipalvelujärjestelmästä kuin itseillä, mikä voi lisätä äitien aktiivisuutta palveluiden käyttäjinä. Isät saattavat kokea työntekijän olevan äidin puolella tai etteivät he tule ymmärretyiksi naistyöntekijän taholta. Yhdeksi haasteeksi on noussut isien kiinnostuksen ja sitoutumisen puute huolimatta siitä, että työntekijä on yrittänyt tavoittaa isää. Lisäksi tilanteissa, joissa isä on muiden kertomana esitetty haastavassa valossa, työntekijät ovat kokeneet, ettei isän kontaktoimiseen ole käytetty kovin paljon resursseja. (O'Donnell ym.2005, 389–395; Skårstad Størhaug 2013, 1574.)

Isät ovat myös kokeneet tilanteita, joissa heidät oli koettu jopa uhkana tai merkityksettömänä osana lastensuojelun palveluita. Isät ovat kokeneet osaltaan vanhanaikaisia asenteita lastensuojelun taholta liittyen äitien pitämiseen lapsen ensisijaisena hoitajana ja palveluiden suuntautumisena pääsääntöisesti äideille. Osa isistä on sisäistänyt äitien ensisijaisen hoivaajan roolin, joita he eivät voi korvata. Isät ovat kokeneet lastensuojelutyöntekijöiden myös hyväksyvän äitien luomia uhkakuvia heistä, ja osa on kokenut olevansa kriittisemmän tarkastelun alla etenkin suhteessa lapseen. Osa isistä koki, että heillä oli tilaa yhteisessä työskentelyssä vasta, kun äiti oli kykenemätön huolehtimaan lapsesta. Isät kokivat jääneensä ulkopuolisiksi lapsen asioiden käsittelyssä ja päätöksenteossa, eikä heidän avuntarpeitaan tunnustettu riittävällä vakavuudella. Joissakin tilanteissa isät kokivat, että työntekijän huomio kohdistui enemmän äidin kuin lapsen tarpeisiin, vaikka isä yritti tuoda lapsen näkökulmaa sosiaalityöntekijän tiedoksi. (Skårstad Størhaug & Oien 2012, 299–301; O'Donnell ym. 2005, 389–395.)

Sosiaalityöntekijöiden kokemusten mukaan äitien negatiivinen puhe isistä on voinut vaikuttaa siihen, ettei isää ole kontaktoitu lainkaan, sillä työntekijät ovat toisinaan nojanneet pelkästään äidin antamaan tietoon isästä (Skårstad Størhaug & Oien 2012, 297). Lisäksi on ollut tilanteita, joissa äidit eivät ole antaneet riittävästä tai oikeaa tietoa lapsen isästä, mikä on vaikeuttanut isien osallistumista työskentelyprosessiin (O'Donnell 2005, 389–395).

Työntekijät ovat havainneet, että suora työskentely lapsen kanssa voi osaltaan vahvistaa isän jäämistä työskentelyn ulkopuolelle, erityisesti tilanteissa, joissa lapsi on kasvanut ympäristössä, jossa isään kohdistuu negatiivisia asenteita. Lapsen antamat kielteiset lausunnot isästä ovat voineet vaikuttaa siihen, että isä on jätetty prosessin ulkopuolelle. Sosiaalityöntekijät tiedostavat, että isien sivuuttaminen työskentelystä heikentää kokonaiskuvan muodostamista

lapsen elämästä, ja osa työntekijöistä on herännyt pohtimaan omaa vastuutaan isien osallistumisen edistämiseksi. (Skårstad Størhaug 2013, 1755–1756.)

Myös Suomessa on tarkasteltu alkuarvioinnin (Hietämäki 2015) ja lastensuojelutarpeen selvitysten (Haarakangas 2018) aikaisia työskentelykäytänteitä vanhempien osallistumisen näkökulmasta. Hietämäen (2015) tutkimuksen mukaan äidit osallistuivat alkuarviointityöskentelyyn lähes kaikissa tapauksissa, kun taas isien osallistuminen oli vähäisempää, vaikka he olivat mukana yli puolessa arvioinneissa. Isät jäivät muita perheenjäseniä useammin työskentelyn ulkopuolelle, ja heille järjestettiin suhteessa vähemmän yksilötapaamisia. (Hietämäki 2015, 112, 115.)

Parisuhteessa olevat isät osallistuivat arviointiin todennäköisemmin, kun taas äitien osallistuminen ei riippunut parisuhdestatuksesta. Osa lastensuojelun arviointityöskentelyyn osallistuneista äideistä koki, että vastuu perheen tilanteesta jäi heidän harteilleen, isien vetäytyessä työskentelystä. Samankaltaisia havaintoja äitien vastuunkannosta on esitetty myös huostaanottodokumenttien tarkastelussa (Hiitola 2015). Äitien kertoman mukaan isän väkivaltaisuus saattoi osassa tilanteissa vaikuttaa isän jäämiseen työskentelyn ulkopuolelle. Työntekijöiden puutteellista osaamista väkivaltilanteiden käsittelyssä pidettiin osaltaan syynä siihen, ettei isän kanssa työskennelty. (Hietämäki 2015, 113.)

Haarakankaan (2018) tutkimus lastensuojelutarpeen selvityksistä vahvistaa havaintoja äitien aktiivisemmasta osallistumisesta. Selvitysten aikana äideistä osallistui 85 prosenttia, kun taas isistä mukana oli 68 prosenttia. Myös yksilötapaamisten suhteen oli eroja. Yksilötapaamiset olivat harvinaisempia isien kohdalla: vain 16 prosenttia isistä osallistui yksilötapaamiseen, kun taas äitien kohdalla vastaava luku oli 25 prosenttia. (Haarakangas 2018, 65.)

Sosiaalityöntekijöiden näkemyksen mukaan isien kanssa työskennellään kuitenkin nykyisin aiempaa enemmän, ja isät pysyvät paremmin työntekijöiden mielessä. Työskentelyyn osallistuvat isät ovat myös entistä aktiivisempia ja läsnä olevampia. Tästä huolimatta isien osallistumisen tasoa ei edelleenkään aina pidetä riittävänä, vaikka muutos aiempaan, on kuitenkin merkittävä. (Skårstad Størhaug 2013, 1755.)

Isien muuttunut käsitys omasta roolistaan ja merkityksestään lapsen elämässä on osaltaan vaikuttanut heidän halukkuuteensa osallistua työskentelyyn. Tämä kehitys kytkeytyy laajempaan yhteiskunnalliseen muutokseen sukupuolirooleissa ja tasa-arvokäsityksissä, mikä on vaikuttanut niin isien omakuvaan kuin sosiaalityöntekijöiden odotuksiin isyydestä. Isät näkevät nykyään suhteensa lapseen eri tavalla kuin aiemmin, mikä heijastuu myös isien aktiivisempänä osallistumisena. (Skårstad Størhaug 2013, 1755–1756.)

Isille tulisi tarjota mahdollisuus osallistua aktiivisesti työskentelyyn ja osoittaa kykynsä toimia vastuullisina ja huolehtivina vanhempina. Isien osallistuminen mahdollistaa työntekijälle suoran tiedon saamisen isän toimintakyvystä ilman, että tieto kulkee toisen vanhemman, yleensä äidin, kautta. Koska isyyden identiteetit rakentuvat kulttuurin, normien ja arvojen muovaamina, on tärkeää vahvistaa isien pystyvyyden kokemusta vanhempina ja huoltajina. Osa sosiaalityöntekijöistä on kuitenkin havainnut, että isät saattavat tarvita erityistä vahvistusta ja muistutusta omasta merkityksestään lapsen elämässä. (Skårstad Størhaug 2013, 1574; Skårstad Størhaug & Oien 2012, 302–303.)

Sosiaalityöntekijät painottavat isien aktiivisen osallistumisen merkitystä työskentelyssä. Pohjoismainen perhepoliittinen ihanne osallistuvasta isyydestä ei kuitenkaan aina heijastu lastensuojelun käytäntöihin. Lastensuojelun kentällä on yhä nähtävissä perinteisiä käsityksiä isän roolista. Sosiaalityöntekijät tunnistavat kuitenkin yhä selkeämmin, että isillä on myönteinen vaikutus lapsen hyvinvointiin ja kehitykseen, ja heidän osallistumistaan työskentelyyn tulisi vahvistaa. (Skårstad Størhaug 2013, 1757–1758.)

2.2.3 Sukupuolen näkyminen sosiaalityön dokumenteissa

Perheen ja vanhemmuuden määrittelyä sosiaalityössä on tutkittu analysoimalla huostaanotto-prosessien hallinto-oikeuden päätösasiakirjoja, jotka sisältävät sosiaalityöntekijöiden ja muiden ammattilaisten kuvauksia vanhemmista sekä vanhempien omia kertomuksia. Tutkimuksissa on havaittu, että sukupuoli vaikutti keskeisesti siihen, kuinka laajasti ja millä tavalla vanhemmista on kirjoitettu: isistä kirjoitettiin huomattavasti suppeammin ja harvemmin kuin äideistä. Lisäksi dokumenteissa esiintyi runsaasti sukupuolta ohittavaa kerrontaa, erityisesti väkivallasta puhuttaessa. (Hiitola 2015, 4–5.)

Huostaanottodokumenteissa äideistä ja heidän ongelmistaan kerrottiin merkittävästi enemmän kuin isistä. Tämä saattaa selittyä osittain sillä, että äidit asioivat useammin lastensuojelussa, mutta taustalla vaikuttaa myös sukupuolittunut tiedonsaanti: äidit määrittelevät perheen ongelmat, ja heidän kertomuksensa kirjautuvat asiakirjoihin. Sama ilmiö toistui ydinperheitä koskevassa aineistossa, jossa äitien ongelmat kuvattiin laajemmin ja ne määriteltiin herkemmin lastensuojelullisiksi huoliksi kuin isien ongelmat. Isien väsymys, mielenterveysongelmat tai kyvyttömyys lastenhoitoon mainittiin harvoin, kun taas äidin vastaavat haasteet kirjattiin näkyvästi. (Hiitola 2015, 91–93.)

Äitien vanhemmuutta arvioitiin usein kyvyttömyyden kautta, eikä arviointi rajoittunut vain heidän omaan toimintaansa. Mikäli esimerkiksi isä kohteli lasta kaltoin, vastuu lapsen suojelemisesta nähtiin äidin tehtävänä. Samoin lapsen koulunkäynnin haasteet saatettiin nähdä äidin epäonnistumisena vanhempana. Tämän seurauksena äidit voivat päätyä sosiaalityön ja lastensuojelun asiakkaiksi myös puolisoidensa tai lastensa ongelmien seurauksena – ilmiö, joka ei samassa määrin koske isejä. (Hiitola 2015, 94–95.)

Isien vanhemmuuden puutteita ei dokumenteissa juuri perusteltu, eikä heiltä odotettu samanlaista sitoutumista kuin äideiltä. Isien poissaolo lapsen arjesta saatettiin selittää esimerkiksi työkiireillä, mikä antoi heidän toiminnalleen oikeutuksen. Näin isien vastuullisesta vanhemmuudesta kerrottiin huomattavasti vähemmän, vaikka kulttuurinen ilmapiiri olisi mahdollistanut tasavertaisemman kuvauksen. (Hiitola 2015, 98–100.)

Sukupuolineutraali kerronta muodostaa vanhemmista yhden yhtenäisen toimijan, jota arvioidaan kokonaisuutena. Tämä lähestymistapa on perusteltu tilanteissa, joissa molemmat vanhemmat osallistuvat työskentelyyn samansuuntaisin huolenaihein, mutta samalla se voi peittää alleen sukupuolittuneita käytäntöjä. Esimerkiksi lastensuojelutarpeen selvityksissä lapsen altistuminen isän päihteidenkäytölle tai väkivaltaiselle käyttäytymiselle saatetaan häivyttää yhteenvetodokumenteista tasa-arvoihanteiden mukaisesti. Tällöin sukupuolen merkitys jää taka-alalle, mutta samalla sukupuolierityiset ongelmat voivat jäädä käsittelemättä. Haarakangas (2018) pohtii, heijastaako tämä äidin suojelemisen pyrkimystä, isän motivoimista mukaan työskentelyyn vai pyrkimystä sukupuolineutraaliin dokumentointikäytäntöön. Sukupuolen sivuuttaminen voi kuitenkin myös estää vanhemmuuden vahvuuksien näkyväksi tekemisen ja tunnistamisen. (Hiitola 2015, 101–102, 104, 254; Haarakangas 2018, 99.)

Sukupuolineutraalissa lähestymistavassa sosiaalityöntekijät saattavat kyseenalaistaa tarpeen tarkastella isien kanssa työskentelyä erikseen, sillä työskentelyn tulisi heidän näkemyksensä mukaan olla samanlaista asiakkaan sukupuolesta riippumatta. Tällöin sukupuoli näyttäytyy epäolennaisena tekijänä lastensuojelussa ja laajemmin sosiaalityön kentällä. (Skårstad Størhaug 2013, 1754–1757.)

3 Sosiaalityön dokumentointi ja arviointityöskentely

3.1 Dokumentointi sosiaalityössä

3.1.1 Lainsäädäntö ja kirjaamisvelvoite

Sosiaalihuollossa asiakastyöhön liittyy lakisääteinen kirjaamisvelvollisuus. Lainsäädäntö ei ainoastaan velvoita kirjaamiseen, vaan myös määrittää, mitä tietoja asiakkaasta on tallennettava asiakastietojärjestelmään. Kirjaamisvelvollisuus alkaa, kun palvelunantaja on saanut tiedon henkilön palveluntarpeesta tai ryhtynyt toteuttamaan sosiaalipalvelua. Sosiaalihuollon ammattilaiset sekä muut asiakastyöhön osallistuvat ovat velvollisia kirjaamaan kaikki sosiaalipalvelujen järjestämisen, suunnittelun, toteutuksen, seurannan ja valvonnan kannalta olennaiset tiedot rakenteisina asiakirjoina. Asiakastietojen tallentaminen on edellytys arviointien, suunnitelmien ja päätösten tekemiselle. (Vasso 2023.) Uusi asiakastietolaki (Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä 703/2023) astui voimaan 1.1.2024 ja kumosi asiakasasiakirjalain (Laki sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista 254/2015) ja asiakastietolain (Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä 784/2021). Lain tarkoituksena on yhdenmukaistaa asiakastietojen käsittelyä sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä sosiaali- ja terveystalouksia järjestettäessä ja toteutettaessa (Vasso 2023).

Dokumentointi eli asiakastiedon kirjaaminen on aina ollut osa sosiaalityöntekijän ammatillista tehtävää. Dokumentoinnin paikka osana sosiaalityöntekijän työtehtäviä on aina ollut ristiriitainen ja sitä se on edelleen. Toisaalta sen on katsottu kuuluvan osaksi hallinnollisia tehtäviä ja toisaalta sen on katsottu olevan myös osa suoraa asiakastyötä. Kirjatun tiedon yksi tarkoitus on kuitenkin tukea sosiaalityöntekijän työtä asiakkaiden parissa. Ja taas toiselta dokumentoinnin odotetaan tuottavan myös yleisempää tietoa asiakkuuksista organisaation kuin koko yhteiskunnan tarpeisiin. (Huuskonen 2014, 1.)

Sosiaalihuollon dokumentointi on tunnustettu yhdeksi sosiaalityön keskeisimmistä tehtävistä. Sitä ohjaavat lainsäädäntö, kansalliset kehittämissuunnitelmat ja ammatillinen koulutus. Sosiaalityössä asiakirjoja ei ainoastaan tuoteta, lueta ja tulkita, vaan ne toimivat keskeisenä välineenä päivittäisessä työskentelyssä. Asiakirjojen laatiminen on osa sosiaalityöntekijän institutionaalista tehtävää. Kirjoittaminen on tärkeä osa tätä prosessia, mutta dokumentointi

tulisi ymmärtää laajemmin tiedonmuodostuksen kokonaisuutena, johon kuuluu myös asiakirjojen aktiivinen käyttö, lukeminen ja kriittinen tarkastelu. Dokumentointi ei ole vain tapahtumien kirjaamista tietojärjestelmään, vaan se on syvälinen osa työprosessia ja vaikuttaa merkittävästi sekä työn laatuun että asiakkaiden elämään. (Kääriäinen 2003,182; Kääriäinen 2016, 189.)

Sosiaalityöntekijät ovat kokeneet, että asiakastietojärjestelmässä olevan rakenteinen tieto ei aina tavoita työn monimuotoisuutta. Sosiaalityöntekijät voivat kokea ajoittain tiedon myös hukkuvan tiedon sisälle, tilannekohtaisesti kirjattuihin kirjauksiin. Sosiaalityöntekijän asiakastietojärjestelmään dokumentoitu tieto syntyy vähitellen ja pieninä palasina asiakasprosessin aikana ja tämän tiedon muodostumiseen tarvitaan sosiaalityöntekijän ammatillista ymmärrystä. Dokumentointi tulee nähdä prosessina, johon kuuluu asiakkaan kohtaaminen, kirjaaminen ja dokumentointi sekä dokumenttien lukeminen. Dokumentoinnissa tulee myös huomioida kontekstin kerroksellisuus. Niin organisaatio kuin koko yhteiskuntakin ovat vaikuttamassa siihen, mitä tietoa kirjataan asiakastietojärjestelmään ja asiakasta koskeviin dokumentteihin. (Huuskonen 2014, 4.)

Dokumentointi on sosiaalityössä merkittävä vaikuttamisen väline. Kääriäinen (2003) kehottaa työntekijöitä pysähtymään pohtimaan, mihin dokumentoinnilla pyritään vaikuttamaan, mihin sillä voidaan vaikuttaa ja mihin se joka tapauksessa vaikuttaa, riippumatta työntekijän omista tavoitteista. Asiakastyön dokumentoinnissa on olennaista tiedostaa, millaista tietoa tallennetaan, miksi ja millä tavoin, jotta asiakirjat olisivat hyödyllisiä, todistusvoimaisia ja tarkoituksenmukaisia. Koska työntekijän toimintaa luetaan ja tulkitaan hänen tuottamiensa tekstien kautta, kirjoittamisen käytännöt muovaavat osaltaan myös työn sisältöä. (Kääriäinen 2003, 159.) Dokumentointi vaikuttaa paitsi sosiaalityön käytäntöihin ja työskentelyyn myös ennen kaikkea asiakkaiden elämään. Asiakirjoihin tallennettujen tietojen perusteella tehdään tulkintoja ja arviointeja niin työntekijän työstä kuin asiakkaiden tilanteesta. (Kääriäinen 2016, 189.)

Asiakirjoihin sosiaalialan ammattilainen voi kirjata esimerkiksi asiakkaan historiaa, psyykkisen tai fyysisen toimintakyvyn haasteita, toimintakykyyn ja arkeen liittyviä havaintoja sekä avun ja tuen tarpeita ja mahdollisia keinoja ja palveluita, joilla näihin tuen tarpeisiin pyritään vastaamaan. Asiakirjoihin siis kuvataan asiakkaan toimintakykyä sekä tuen ja palveluiden tarvetta. Asiakirjoihin kirjatut kuvaukset asiakkaasta ja hänen tilanteestaan tekevät näkyväksi

asiakkaan oikeuden palveluihin. Kuvaukset tuovat näkyviin asiakkuusprosessin, milloin asiakkuus on alkanut, mitä tavoitteita on asetettu sekä miten tavoitteellinen työskentely on edennyt. Asiakkaan itse osallistuessa asiakirjojen kirjaamiseen, asiakas voi reflektoida omaa toimintaansa ja sitoutumistaan työskentelyyn sekä arvioida tavoitteiden saavuttamista sekä oman toimintansa vaikuttavuutta. (Günther 2015, 69.)

Asiakirjat sisältävät yksityiskohtaista tietoa ammattilaisen toiminnasta ja niistä voi tehdä tulkintoja myös ammattilaisen toimintavoista ja kyvystä tukea ja auttaa asiakasta. Asiakirjojen perusteella voi tehdä päätelmiä siitä, onko ammattilaisen toiminta asianmukaista, laadukasta, tehokasta ja tuloksellista. Asiakirjat ovat eräänlaisia näyttöjä siitä, että ammattilainen on tehnyt työnsä sopimusten ja yhtenäisten ammattikäytäntöjen mukaisesti. Asiakirjojen avulla työntekijä voi tarkastella ja arvioida omaa toimintaansa sekä hyödyntää asiakirjojen tietoa toiminnan kehittämisessä. (Günther 2015, 69–70.)

1990-luvulta lähtien suomalaisen lainsäädännön uudistamisessa on korostettu asiakaslähtöisyyttä ja asiakkaan aseman vahvistamista. Lakimuutoksissa on havaittavissa tiedon yksilöllistymisen suuntaus ja yksilöllisen tiedon merkityksen kasvu. Työntekijä vastaa tarjoamastaan palvelusta yksittäiselle asiakkaalle ja on veloitettu kirjaamaan sen asiakirjoihin. Tämä kehitys on lisännyt dokumentoinnin painoarvoa päätöksenteossa. Kääriäinen (2016) nostaa esiin esimerkin, jossa lapsen huostaanotto- ja huoltajuusoikeudenkäynneissä tehdyt toimenpiteet, asiakaskohtaukset, suunnitelmat ja sopimukset tulevat näkyväksi asiakirjamerkintöjen kautta sekä asiakkaille että viranomaisille. Näin asiakirjat toimivat keskeisenä tiedonvälityksen välineenä. (Kääriäinen 2016, 190–191.)

Asiakaskohtaamisten kirjaaminen asiakirjoihin jää usein yksinomaan ammattilaisen vastuulle. Sosiaalityöntekijä toimii kirjoittajana itsenäisesti ja voi jättää asiakkaan ulkopuolelle kirjoittamisprosessista, vaikka asiakkaalla on lakiin perustuva oikeus saada itseään koskevat asiakirjat (Henkilötietolaki 1999). Tämä oikeus toteutuu kuitenkin vasta asiakirjojen laatimisen jälkeen. Kirjoitusprosessissa työntekijä tekee retorisia valintoja, jotka voivat tietoisesti tai tiedostamatta muokata kohtaamistilanteesta käytyjä keskusteluja ja tapahtumia. Kääriäinen (2016) korostaa, että itse kohtaamistilanteen lisäksi myös tapa, jolla asiakirjojen sisällöistä keskustellaan ja niiden laatimisesta sovitaan, on merkityksellinen. Mitä avoimemmin ammattilainen kertoo asiakirjojen kirjoittamisesta ja antaa asiakkaalle mahdollisuuden tuoda

esiin omia näkemyksiään asiakirjan sisällöstä, sitä vähemmän asiakirjojen dokumentointi aiheuttaa myöhemmin epäluuloa ja ahdistusta. (Kääriäinen 2016, 192.)

Asiakasasiakirjojen kirjoittamisen tulisi olla asiakasta osallistavaa ja työskentelyn lähtökohtien tulisi olla ammattilaisen ja asiakkaan yhdessä jakamia. Ammattilaisen tulisi huomioida asiakkaan tarpeet ja toiveet. Tämänkaltainen asiakkaan osallisuus edellyttää asiakkaalta kykyä ja tahtoa esittää toiveita ja ammattilaiselta taitoa taas kunnioittaa asiakkaan tahtoa ja toiveita. Jos kirjaaminen olisi lähtökohtaisesti ammattilaisen ja asiakkaan yhdessä jaettua ja asiakasasiakirjan kirjoittaminen olisi ammattilaisen ja asiakkaan yhteinen prosessi, olisi asiakirjoista tällöin mahdollista lukea myös asiakkaan asiantuntijana tuottamaa tietoa esimerkiksi palveluiden tarpeesta tai siitä, kuinka ammattilainen on vastannut hänen tarpeisiinsa. (Günther 2015, 77.)

3.1.2 Asiakasasiakirjat ja rakenteinen kirjaaminen

Dokumenteilla tarkoitetaan kirjoitetussa, äänitetyssä, kuvallisessa tai muussa visuaalisessa muodossa tuotettua aineistoa, jonka tuottaminen on tapahtunut nykyisyydestä katsottuna menneessä ajassa. Ne ovat siis kuvauksia tapahtuneista asioista. Dokumenttien ollessa tutkimusaineistona, tutkijan tulee pohtia, kuka dokumentin on kirjoittanut ja miksi sekä kenelle dokumentti on kirjoitettu tai tarkoitettu. Lisäksi tutkijan tulee kiinnittää huomiota dokumentissa olevaan hiljaiseen tietoon, toisin sanoen siihen, mitä dokumentista puuttuu. Usein juuri dokumentoimatta jätetyt asiat voivat kertoa jotakin olennaista. Asioiden tai henkilöiden poisjättäminen ei ole sattumanvaraista, vaan sillä on lähes aina jokin merkitys. (Kananen 2014, 90–91.)

Sosiaalityössä asiakirjat, jotka laaditaan asiakastyön yhteydessä, ovat keskeinen tiedonmuodostuksen väline. Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä määrittelee asiakasasiakirjan asiakirjaksi, joka on laadittu, vastaanotettu tai joka sisältää tietoa asiakkaan palvelutarpeen arviointia sekä tarvittavien sosiaali- ja terveystalvelujen järjestämistä tai toteuttamista varten. Sosiaalihuollon asiakirjalla tarkoitetaan nimenomaan asiakasta koskevaa asiakirjaa, joka liittyy sosiaalihuollon palveluihin ja prosesseihin. (703/2023 3§.) Ajantasainen dokumentointi on välttämätöntä asiakkaiden tilanteiden sekä palvelutarpeiden käsittelemiseksi, tavoitteiden turvaamiseksi sekä työn näkyväksi tekemiseksi. Mikäli

asiakirjoissa on puutteita, voi asiakkaan oikeus hyvään, laadukkaaseen ja oikea-aikaiseen palveluun vaarantua. (Kääriäinen 2022, 392–393.)

Rakenteinen kirjaaminen tarkoittaa asiakastiedon tallentamista ennalta määriteltyjen rakenteiden mukaisesti, mahdollistaen yhteisten sanastojen käytön. Tämä edellyttää sosiaalihuollon organisaatioilta asiakastietojärjestelmiä, jotka perustuvat Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen määritelmiin. Määrämuotoinen kirjaaminen viittaa asiakirjoihin, joilla on kansallisesti yhtenäinen rakenne ja jotka noudattavat asiakasasiakirjalain säädöksiä. Koodistopalveluista saatavat tietomääräykset tukevat tiedon arkistointia ja vaihtoa eri sidosryhmien välillä. Vaikka asiakirjojen rakenne on määrämuotoinen, ammattilainen vastaa asiakirjojen sisällöstä. Tavoitteena on siis helpottaa tiedon hyödyntämistä. (Kääriäinen 2024, 114–115.)

Sosiaalihuollossa asiakastiedon rakenteistaminen perustuu asiakasasiakirjojen määritelmiin sekä niiden käyttöön liittyviin luokituksiin. Asiakirjat jäsenetään sosiaalihuollon palvelutehtävien ja sosiaalipalveluiden mukaisesti, ja eri palvelutehtäville on luotu yhtenäisiä asiakirjarakenteita. Näiden asiakirjojen kautta hahmottuu asiakkaan palveluprosessi kokonaisuudessaan asian vireille tulosta aina palvelun toteuttamiseen asti. (THL 2024b.) Lapsen ja perheen palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedodokumentissa sosiaalihuollon työntekijän tulee kuvailla lapsen arkea, perheen olosuhteita, vanhempien valmiuksia sekä lapsen ja perheen läheisverkostoa (THL 2023c).

3.1.3 Dokumentoinnin valta ja vastuu

On tärkeää huomioida, että asiakirjan kirjoittaja käyttää aina valtaa valitessaan, mitä asiakirjaan kirjoittaa ja mitä jättää siitä pois. Kirjaaminen ei ole koskaan täysin neutraalia. Sosiaalityöntekijöiden työskentelyalueena on asiakkaan koko elämänpiiri, ja tämän vuoksi sosiaalityöntekijöille on ollut haasteellista määritellä, mikä tieto asiakkaan elämästä on kirjaamisen kannalta oleellista ja mikä ei. Jokaisena hetkenä asiakastyössä kirjoittava voi valita sanat, joita käyttää kuvaamaan omaa tai toisten toimintaa asiakkaansa asiakirjaan. Voidakseen tehdä tarkoituksenmukaisia valintoja sanoihin ja kirjoittamiseen, kirjoittajan on ymmärrettävä asiakastyön dokumentointi laaja- alaisena tiedonmuodostusprosessina sekä vastuullisena ja kauaskantoisena tehtävänä. Sosiaalityöntekijän kirjaama tieto on merkityksellistä ja se tulee

esille myös tilanteissa, joissa asiakkuus siirtyy toiselle työntekijälle tai kokonaan uuteen yksikköön. (Huuskonen 2014, 3; Kääriäinen 2016; 193, 195.)

Sosiaalityöntekijä kerää dokumentoitavaa tietoa pääsääntöisesti kasvokkaisissa kohtaamisissa asiakkaiden kanssa. Dokumentoidessaan asiakastilanteista saatua tietoa sosiaalityöntekijä muokkaa saatua tietoa, joko täydentämällä sitä tai jättämällä jotakin kokonaan dokumentoimatta. Sosiaalityöntekijät tekevät sekä tiedostamattomia että tietoisia valintoja suodattaessaan dokumentoitua tietoa. Tietoinen valinta perustuu sosiaalityöntekijän ajankohtaiseen arviointiin asiakkaan tilanteesta sekä dokumentoidun tiedon mahdollisista käyttötavoista tulevaisuudessa. Tahaton valikointi taas liittyy inhimillisiin seikkoihin kuten, kiireeseen, sotkuisiin tai epäselviin muistiinpanoihin tai pitkään aikaväliin asiakastapaamisen ja dokumentoinnin välillä. Sosiaalityöntekijöiden oman kokemuksen mukaan pitkä työhistoria auttaa tunnistamaan, mikä on relevanttia tietoa ja mikä ei. Toisaalta taas pitkä asiakassuhde luo luottamuksellisen suhteen asiakkaaseen, mutta tämä saattaa myös johtaa työntekijän sokeutumiseen asiakkaan tilanteeseen nähden ja tällöin jotakin olennaista asiakkaan tilanteesta saattaa jäädä dokumentoimatta. (Huuskonen 2014, 57–58, 63.)

Ammattilainen ja asiakas eivät aina jaa samaa näkökulmaa asiakirjoihin kirjatuihin asioista. Kirjaaja saattaa tiedostamattaan tuottaa asiakirjoihin stereotyyppisen kuvan asiakkaasta, mikä voi vaikuttaa kielteisesti asiakkaan asemaan ja oikeuteen saada tarvitsemiaan palveluita. Toisaalta voi syntyä myös liian myönteinen kuva asiakkaan tilanteesta tai tarjottujen palvelujen vaikutuksista. Merkitykset voivat olla jaettuina ammattilaisen ja asiakkaan välillä ja tällöin asiakas ja ammattilainen jakavat yhteisen, asiakirjassa kuvatun näkemyksen esimerkiksi tuen tarpeesta. Asiakirjojen merkitys voi siis olla kaksinainen. Asiakirjat voivat parhaassa tapauksessa olla voimaannuttamassa asiakasta, mutta niillä voi olla myös rajoittava vaikutus asiakkaaseen, jolloin ne voivat toimia jopa asiakasta lamaannuttavina tai voivat olla ohjaamassa toimintaa tai palveluita väärään suuntaan. (Günther 2015, 76.)

Lainsäädännön asettamat vaatimukset ovat terävöittäneet sosiaalityön dokumentointikäytäntöjä. 2000-luvun alun jälkeen asiakirjojen laatiminen on alettu nähdä yhä keskeisempänä osana työtä. Dokumentoidun tiedon korostaminen on kuitenkin synnyttänyt sosiaalityöhön tiedon hierarkioita ja vallankäytön mekanismeja. Asiakirjoihin tallennetulla tiedolla on enemmän vaikutusvaltaa kuin puhutulla tai ajatellulla tiedolla. Kääriäinen (2016) kuvaa, kuinka tämä kehitys on lisännyt asiakkaiden tarvetta toimittaa työntekijöille ja päättäjille

kirjallisia lausuntoja ja kannanottoja. Kasvokkaiset kohtaamiset ja suullinen vuorovaikutus muuttuvat yhä enemmän kirjallisen vaikuttamisen muodoiksi. Tämä kehityskulku juontaa juurensa yksilön asemaa korostavasta lainsäädännöstä, työntekijän vastuun kasvusta sekä dokumentoinnin ja sen laadun merkityksen vahvistumisesta, usein vasta oikeusprosessit tekevät kirjoitetun työn näkyväksi. (Kääriäinen 2016, 196–197.)

Lainsäädännön ohjausrakenteiden vahvistumisen ohella on tapahtunut myös ammatillinen herääminen asiakirjakirjoittamisen merkitykseen osana sosiaalityön tietoperustaa ja käytäntöjä. Dokumentointi on vakiinnuttanut asemansa suomalaisessa sosiaalityössä keskeisenä tiedon muodostamisen ja hallinnan välineenä. Asiakirjojen laadulle asetetut vaatimukset joutuvat kuitenkin kilpailemaan muiden työtehtävien kanssa. Kääriäinen (2016) nostaa esiin huolen siitä, että koska kaikkea työtä ei aina ole mahdollista tehdä perusteellisesti, ammattilaiset joutuvat tekemään valintoja mihin tulisi ensisijaisesti keskittyä. Yksiselitteistä ratkaisua ei ole, vaan työyhteisöjen on löydettävä tilannekohtaisia ja käytännöllisiä ratkaisuja. Keskeistä on dokumentointiosaamisen kehittäminen yhteisöllisesti. (Kääriäinen 2016, 197.)

Sosiaalityön eettinen normisto on selkeä ja laajasti jaettu ammattikunnan keskuudessa, mutta sen soveltaminen käytännön työssä voi toisinaan olla haastavaa tai jopa mahdotonta. Eettiset periaatteet eivät myöskään suoraan ohjaa dokumentointia, vaikka asiakirjojen laadinta on keskeinen tekijä asiakkaiden oikeusturvan ja asiakasturvallisuuden turvaamisessa. Asiakirjojen laatiminen edellyttää jatkuvaa eettistä harkintaa, sillä kirjaukset, lausunnot ja päätökset voivat vaikuttaa merkittävästi asiakkaiden elämään. Vaikutukset voivat olla erityisen pitkäkestoisia lapsiin ja perheisiin kohdistuvissa tilanteissa, esimerkiksi kun lastensuojelussa puututaan yksityiselämän ja perhe-elämän suojaan. Eettisten periaatteiden soveltaminen vaatii tilannekohtaista arviointia erityisesti silloin, kun asiakkaan tukeminen, ammattilaisen roolin tasapaino, asiakkaiden keskinäiset edut tai resurssien rajallisuus aiheuttavat jännitteitä ja edellyttävät priorisointia. Myös työn kuormittavuus voi asettaa haasteita eettisesti kestäväälle työskentelylle. (Kääriäinen 2024, 121–122.)

Kirjoittaminen on sosiaalityössä vallankäytön keino, ja työntekijä kantaa vastuun asiakirjojen sisällöstä. Tekstin rakenne ja sanavalinnat muokkaavat asiakkaan kokemusta ja voivat toimia huomaamattomana vallankäytön tapana. Asiakas ei aina tiedosta, miten häntä koskevaa tietoa muodostetaan, eikä työntekijäkään välttämättä hahmota omaa määrittelyvaltaansa.

Ammatillisessa kirjoittamisessa on tärkeää hahmottaa kirjoittajan oma rooli ja vaikutus. Tekstit eivät synny sattumalta, vaan ne heijastavat kirjoittajan ajatteluprosessia, olipa se sisäistä pohdintaa tai ääneen käytyä keskustelua. Asiakirjatekstien syntyvän ymmärtäminen on keskeinen osa eettistä dokumentointiosaamista, sillä tehdystä työstä voidaan lukea vain teksteistä. (Kääriäinen 2024; 122, 126.)

3.2 Arviointityöskentely

3.2.1 Palvelutarpeen arviointi

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) tuli voimaan huhtikuussa 2015. Kun sosiaalihuollon työntekijä saa tiedon henkilöstä, joka saattaa olla sosiaalipalvelujen tarpeessa, hänen on viipymättä arvioitava mahdollinen kiireellisen avun tarve. Jokaisella on oikeus palvelutarpeen arviointiin, ellei arvioinnin tekeminen ole ilmeisen tarpeetonta. (THL 2023d.) Palvelutarpeen arviointi, johon myös sisältyy lastensuojelutarpeen arviointi, käynnistyy, kun lapsi tai vanhemmat hakeutuvat palveluiden piiriin, ammattihenkilön yhteydenotosta tai lastensuojeluilmoituksesta. Palvelutarpeen arvioinnin tulisi olla oikea-aikainen ja laadukas, ja sen tarkoituksena on tuottaa kattavaa tietoa lapsen, vanhempien sekä koko perheen tuen ja palveluiden tarpeista. (Saastamoinen 2016, 165.) Palvelutarpeen arviointi on käynnistettävä viivytyksettä ja saatettava päätökseen ilman aiheetonta viivästystä. Mikäli kyseessä on erityistä tukea tarvitseva lapsi, arviointi on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä asian vireille tulosta, ja sen on valmistuttava kolmen kuukauden kuluessa. (SHL 1301/2014 36§.)

Sosiaalityössä lapsi katsotaan erityistä tukea tarvitseväksi, kun hänen kasvuolosuhteensa eivät turvaa tai vaarantavat hänen terveyttään ja kehitystään, tai kun lapsi itse omalla käyttäytymisellään vaarantaa hyvinvointiaan. Erityisen tuen tarve voi johtua myös vaikeuksista hakea tai saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveystalveluja esimerkiksi kognitiivisten tai psyykkisten vammojen, sairauksien tai päihdeiden ongelmakäytön vuoksi. Erityisen tuen tarpeen lapsella voi olla myös usean yhtäaikaisten tuen tarve. (THL 2023e; SHL 1301/2014, 3§.) Palvelutarpeenarviointi tehdään asiakkaan elämäntilanteen edellyttämässä laajuudessa yhteistyössä asiakkaan sekä tarvittaessa hänen omaisensa ja läheisensä ja muiden toimijoiden kanssa (SHL 1301/2014 36§).

Palvelutarpeen arviointi on keskeinen sosiaalihuollon palvelutehtävä, joten sen tekemisestä vastaa virkasuhteinen sosiaalihuollon ammattihenkilö. Erityistä tukea tarvitsevan henkilön palvelun tarpeen arvioinnista vastaa aina sosiaalityöntekijä. Jos asiakkaan palvelutarpeen arviointi edellyttää muiden viranomaisten tukea tai palveluita, näiden tahojen on osallistuttava arviointiin arvioinnista vastaavan työntekijän pyynnöstä. Laaja-alainen ja kokonaisvaltainen arviointi on keskeinen keino suunnata sosiaalihuollon palveluja kohti varhaisempaa ja ennaltaehkäisevämpää tukea. Arvioinnin toteuttaminen edellyttää sosiaalihuollon ammattilaisilta herkkyyttä ja osaamista tunnistaa asiakkaan kokonaistilanteeseen vaikuttavat tekijät sekä velvollisuutta kertoa asiakkaalle niistä palveluista, jotka voisivat tukea hänen tilannettaan. (STM 2024, 147.)

Palvelutarpeen arviointi on asiakaslähtöisen työskentelyn perusta ja tärkeä keino asiakkaan oikeusturvan varmistamisessa. Se on olennainen osa toimivaa palveluprosessia ja voi merkittävästi vaikuttaa myöhempään sosiaalihuollon kustannuksiin. Ajoissa ja moniammatillisesti toteutettu arviointi voi lyhentää asiakkuuden kestoa ja vähentää päällekkäistä työtä. Arvioinnissa yhdistyvät ammatillinen näkemys ja asiakkaan oma kokemus tuen tarpeesta, mikä luo pohjan yksilölliselle palvelusuunnittelulle. Asiakkaalle on selvitettävä hänen yleis- ja erityislainsäädäntönsä perustuvat oikeutensa ja velvollisuutensa sekä eri palveluvaihtoehdot ja niiden vaikutukset. Tiedon on oltava ymmärrettävää, jotta asiakkaalla on todellinen mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa omaan palvelukokonaisuuteensa. (STM 2024, 149–150.)

Palvelutarpeen arviointi sisältää aina yhteenvedon asiakkaan tilanteesta. Yhteenvedoon kirjataan arvio asiakkaan tuen ja palveluiden tarpeesta sekä arvio siitä, onko tarve tilapäinen, toistuva vai pitkäkestoinen. Lisäksi sosiaalityöntekijä kirjaa johtopäätökset sosiaalipalveluiden ja erityisen tuen tarpeesta, edellytykset asiakkuudelle sekä asiakkaan oman näkemyksen ja mielipiteen palvelutarpeesta. Yhteenvedoon tulee sisällyttää myös arvio asiakkaan mahdollisesta omatyöntekijän tarpeesta. (STM 2017, 108–117.)

Arviointiprosessissa korostuu asiakkaan itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen: asiakkaan mielipiteet, toiveet ja yksilölliset tarpeet tulee ottaa huomioon. Palvelutarpeen arvioinnissa selvitetään, onko henkilöllä tuen ja palveluiden tarvetta, ja samalla laaditaan kokonaiskuva asiakkaan tilanteesta sekä määritellään sosiaalipalveluiden ja erityisen tuen tarpeet. Arviointiin kirjataan sekä sosiaalihuollon ammattihenkilön johtopäätökset että asiakkaan oma näkemys

palvelutarpeesta. Palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä on myös arvioitava lastensuojelun tarve, ellei ole ilmeistä, ettei tukitoimille ole tarvetta. (SHL 1301/2014, 36 § ja 37 §; LSL 417/2007, 26 §.)

3.2.2 Lapsen tilanteen arviointi ja alkuarviointi

Arviointityöskentelyn ja lapsen tilanteen arvioinnin on katsottu olevan keskeinen osa sosiaalityötä sekä kuuluvan sosiaalityöntekijän ydinosaamisalueeseen (Hietämäki 2015, 19–24). Arviointi on tiedonkäsittelyn ja päättelyn prosessi, jonka tavoitteena on ymmärtää, millaista tietoa lapsesta ja perheestä tarvitaan päätöksenteon tueksi (Jaakola 2020, 34). Suomalaisessa lastensuojelututkimuksessa arviointi on kuitenkin jäänyt vähälle huomiolle, vaikka muualla se on ollut keskeinen tutkimusaihe, ja siihen on kehitetty ohjeistuksia ja menetelmiä. Arviointia on käsitelty tutkimuksissa omana teemanaan tai päätöksentekoon liittyen, ja tutkimuksen kohteena on ollut työntekijän osaaminen, taidot ja menetelmät, erityisesti lasten kanssa työskentelyn kontekstissa. (Jaakola ym. 2024, 95.)

Lastensuojelun alkuarviointi ja palvelutarpeen arviointi nähdään usein yksittäisinä tapahtumina, mutta arviointi on useimmiten jatkuva prosessi, joka alkaa alkukartoituksella sekä laajemmalla arvioinnilla. Nämä muodostavat pohjan muutostyölle lapsen tilanteesta. Jo tässä asiakkuuden alkuvaiheessa sosiaalityöntekijä luo havaintoja ja tekee johtopäätöksiä asiakkaantilanteesta ja nämä havainnot ovat myöhemmässä vaiheessa ohjaamassa työntekijän tekemää asiakastyötä. (Hietämäki 2015, 19–24.) Alkutilanteesta syntynyt hypoteesi voi siis vaikuttaa arviointiin asiakkuuden jatkuessa. Jaakola (2020) viittaa Munron (1999) tutkimukseen, jonka mukaan ensivaikutelma ohjaa työntekijöiden käsitystä lapsesta myös jatkotyössä. Kriittikön suhtautuminen alkuperäiseen tietoon voi estää tiedon kumuloitumisen ja johtaa kapeaan arvioon lapsen tilanteesta. (Jaakola 2020, 34).

Lastensuojelutarpeen arvioinnissa hyödynnetään useita eri tiedonlajeja, joista keskeisimpiä ovat lapsen, vanhemman ja ammattilaisen tuottama tieto. Arviointi ei kuitenkaan ole pelkkää tiedon keruuta, vaan sosiaalityöntekijältä edellytetään myös tiedon analysointia, reflektointia ja tulkintaa. Tietoa kerätään pääasiassa asiakastilanteissa, erityisesti kasvokkain tapahtuvien

haastattelujen kautta, mutta myös havainnointi muodostaa merkittävän osan tiedonmuodostuksesta. Haastattelutilanteissa vanhemman kertomuksilla on keskeinen merkitys, ja lisäksi työntekijän havainnot esimerkiksi lapsesta, lapsen ja vanhemman suhteesta sekä heidän vuorovaikutuksestaan vaikuttavat arvioinnin sisältöön. Asiakirjoihin kirjattujen havaintojen avulla voidaan tunnistaa sosiaalityöntekijöiden käsityksiä niistä tekijöistä, jotka voivat vaarantaa lapsen kehitystä ja hyvinvointia. (Haarakangas 2018, 15, 17, 101–102).

Lastensuojelutarpeen arvioinnin tavoitteena on selvittää lapsen kasvu- ja elinolosuhteita sekä niiden vaikutuksia lapsen kehitykseen ja hyvinvointiin (Petrelius ym. 2016). Arviointityöskentelyssä kiinnitetään huomiota lapsen kehitykseen ja hyvinvointiin, lapsen ja vanhemman suhteeseen, vanhemmuuden taitoihin, koulunkäynnin haasteisiin sekä vanhemman psyykkiseen vointiin ja mahdolliseen päihteiden käyttöön (Haarakangas 2018, 84). Lapsen hyvinvointi kietoutuu tiiviisti perheen ja sen vuorovaikutusympäristön toimivuuteen. Arvioinnissa korostuu suhdeperustaisen työn merkitys sekä ymmärrys vuorovaikutuksen keskeisestä roolista lapsen kasvun ja kehityksen tukemisessa. (Jaakola 2020, 48.)

Arviointi on kokonaisvaltaista ja vaatii sosiaalityöntekijältä taitoa tutkia lapsen tarpeita, vanhempien valmiuksia sekä suoja- ja riskitekijöitä. Hyvä päättelykyky, joka perustuu sosiaalityön tietoperustaan, on olennainen osa arviointia. Tämä edellyttää työntekijältä kykyä kyseenalaistaa omia ennako-oletuksia ja päätöksiä sekä tehdä harkittuja uudelleenarviointeja. (Jaakola 2020; 49, 58.) Arvioinnissa sosiaalityöntekijän osaamista tarvitaan erityisesti lapsen hyvinvoinnin, kasvun ja kehityksen tulkinnassa. Lapsen tilanteeseen vaikuttavien ratkaisujen tekeminen edellyttää harkintaa ja tietoon pohjautuvaa päättelyä. Suomessa on kritisoitu arvioinnin osaamisen vaihtelua työntekijöiden välillä ja toivottu systemaattisten, yhdenmukaisten arviointimenetelmien vakiinnuttamista. Strukturoitujen ja tapauskohtaisten arviointikäytäntöjen välillä on kansainvälisesti tunnettu jännite. On tärkeää päivittää tietoa siitä, miten Suomessa arvioidaan lapsen tilannetta lapsimyönteisen ja lapsen oikeuksia korostavan strategian mukaisesti sekä myös selvittää minkälainen työskentely ja minkälaiset menetelmät auttavat parhaiten asiakasperheitä. (Hietamäki 2017,7; Jaakola ym. 2024, 97.)

Huolellinen tilannearviointi vaatii aikaa, systemaattisuutta, ajattelua, yhteistä vuoropuhelua sekä reflektiivistä työtettä. Mikäli arvioinnin aikainen tiedonhankinta näyttäytyy vähäisenä, Haarakangas (2018) pohtii, perustuuko sosiaalityöntekijän arviointityö tällöin pelkkään

intuitioon ja ensivaikutelmaan. Korostuuko kokemuksellisen tiedon merkitys teoreettisen ja tutkimustiedon kustannuksella, vaikka pelkkä ammatillinen arkiymmärrys ei anna yksistään riittäviä välineitä työn käsitteellistämiseen ja syvälliseen analyysiin. Arvioinnin tavoitteena tulisikin olla yhteisen ymmärryksen luominen perheen tuen tarpeista sekä mahdollisten hypoteesien muodostaminen siitä, mistä perheen tilanteessa voi olla kyse ja miten perhettä voisi parhaiten tukea. Kokonaisuuden hallinnassa korostuvat sosiaalityöntekijän kriittisen reflektion taidot sekä työyhteisön antama vahva tuki yksittäiselle työntekijälle. (Haarakangas 2018, 106–109.)

Arviointi on arvopohjaista ja kontekstiin sidottua toimintaa, jossa korostuvat prosessimaisuus sekä laadulliset tekijät. Arviointi perustuu arvoihin, jotka määrittävät, mitä pidetään hyvänä, oikeana ja toivottavana. Arvot voivat olla universaaleja, kuten ihmisarvon kunnioittaminen tai sosiaalinen oikeudenmukaisuus, mutta niiden merkitys kuitenkin vaihtelee. Arviointi on aina kulttuurisidonnainen ilmiö, johon vaikuttavat työntekijän henkilökohtaiset, ammatilliset sekä yhteiskunnallisesti jaetut arvot ja normit kuin myös kokemukset ja tunteet. Näin ollen arviointi ja siihen pohjautuva päätöksenteko ei siis ole täysin objektiivista. Sosiaalityöntekijän tulisikin tunnistaa sekä tehdä näkyväksi niin asiakkaille kuin ammatilliselle yhteisölle arviointityönsä taustalla olevat arvot. Tämä on erittäin olennaista eettisesti ja moraalisesti kestävän lastensuojelutyön kannalta. (Jaakola 2020, 35–37.)

Alkuarviointilla voi itsessään olla myönteinen vaikutus perheen tilanteeseen, edellyttäen, että perhettä tavataan arvioinnin aikana riittävästi. Perheiden kokemusten mukaan arviointi oli hyödyllisempää, kun työntekijällä oli aikaa kuunnella perheen tarinaa ja työskentelyotteena oli asiakassuhdeorientoinut ja voimavarakeskeinen lähestymistapa. Arvioinnin vaikuttavuuteen vaikuttaa myös tapaamisten määrä sekä se, oliko vanhempi itse ottanut yhteyttä sosiaalitoimeen. Lisäksi koko perheen osallistumisella arviointiprosessiin on nähty olevan myönteinen merkitys. Hyvien tulosten saavuttamiseksi sosiaalityöntekijän kannattaa siis panostaa asiakassuhteen laatuun ja koko perheen kanssa tehtävään työskentelyyn. (Hietämäki 2015, 7, 129, 132–133, 148, 156, 170–171.)

Lapsille ja perheille suunnattuihin palveluihin, kuten lapsiperhesosiaalityöhön ja lastensuojeluun, pääsy edellyttää työntekijän tekemää arviointia. Tämän arvioinnin perusteella päätetään, otetaanko lapsi ja perhe palvelujen asiakkaiksi. Mitä eriytyneempi palvelu on, sitä

tarkempaa arviointia vaaditaan sekä asiakkuuden alussa että sen aikana. Vuodesta 2015 lapsiperhesosiaalityön palvelut on määritelty peruspalveluiksi ja lastensuojelu erityispalveluiksi, joissa palveluihin pääsyn kynnys on korkeampi. Molemmissa palveluissa lapsen kasvua, kehitystä ja terveyttä arvioidaan lapsen edun näkökulmasta. Arviointi määrittelee, miten lapsen ja perheen tilanne ymmärretään ja mihin toimiin ryhdytään. Arviointi on aina seurauksellista, sillä ilman sitä ei voida tehdä päätöksiä lapsen tilanteesta. Suomessa lapsen tilanteen arviointia on kuitenkin tutkittu vähän, vaikka se on keskeinen osa palveluiden kehittämistä ja laadun varmistamista. (Jaakola, Lamponen, Aaltio, Aarnio, Haapala, Heino, Pösö, Repo & Veistilä 2024, 93–94, 96–97.)

Arviointityössä kohtaavat julkinen eli ammattilainen työtehtävässään, ja yksityinen eli lasten ja perheiden henkilökohtainen elämä. Ammattilaisten ja arvioinnin kohteena olevien lasten ja vanhempien suhde on hierarkkinen eikä valta ei jakaudu suhteessa tasaisesti. Vaikka ammattilaisten tavoitteena on arvioida tuen ja palveluiden tarpeita yhteistyössä perheen kanssa, lapsilla ja vanhemmilla on vähemmän mahdollisuuksia vaikuttaa tuen tarpeen määrittelyyn kuin sosiaalityöntekijöillä. Myös systeemisen rakenteen tekijät ovat vuorovaikutteisessa suhteessa arvioinnissa. Tällä Jaakola ym. (2024) tarkoittavat, että esimerkiksi lapsen tai perheen toiminta vaikuttaa työntekijään ja arviointiin, ja päinvastoin. Arvioinnin organisointi, resursointi ja yksikkökohtaiset käytännöt, kuten ohjeistukset ja menetelmät, muokkaavat arviointitapoja sekä työntekijän ja asiakkaan suhdetta. Myös yhteiskunnalliset ja kulttuuriset tekijät, kuten arvot ja normit, ohjaavat ammattilaisen arviointia ja suhtautumista lapsiin ja perheisiin. (Jaakola ym. 2024, 95–96.)

Arviointityössä kohtaavat ammattilaisen julkinen tehtävä ja lasten sekä perheiden yksityinen elämä. Arviointisuhde on hierarkkinen, valta tuen tarpeen määrittelyssä on työntekijöillä. Arviointiin vaikuttavat myös organisatoriset rakenteet, resurssit, käytetyt menetelmät sekä yhteiskunnalliset arvot ja normit. Arviointi ei ole vain tiedonkeruuta, vaan sillä on merkittäviä seurauksia erityisesti juridis- hallinnollisessa ympäristössä, jossa päätökset voivat vaikuttaa merkittävästi lapsen ja perheen hyvinvointiin ja oikeuksiin. Tieto arvioinnin seurauksista on välttämätöntä, jotta ammattilaiset voivat tarvittaessa muuttaa epätoivottuihin seurauksiin johtavia käytäntöjä. Vaikka arviointien aikarajat saavutettaisiin, se ei takaa arvioinnin sisällöllistä laatua tai kuormitustekijöiden riittävää tunnistamista. Lapsen tilanteen arviointi voi painottua joko palvelutarpeen määrittelyyn tai ongelmanratkaisuun, ja se on luonteeltaan tapauskohtaista ja käsityöläismäistä. (Jaakola ym. 2024; 96, 99–100.)

Nykyisin arviointeja ohjaavat ensisijaisesti lainsäädäntö, lomakkeet ja osin systeeminen työote, kun taas teoreettisiin viitekehyksiin tukeutuminen on vähentynyt. Arviointiosaaminen on vahvistunut erityisesti lapsen kohtaamisen ja oikeudellisen arvioinnin alueilla, mutta puutteita on edelleen päihde- ja mielenterveysosaamisessa sekä väkivallan ja kaltoinkohtelun tunnistamisessa. Arvioinnin sisältö vaihtelee sen mukaan, tarkastellaanko lasta, vanhempia vai koko perhettä, ja huomio kohdistuu kasvuympäristöön, kehitykseen ja hyvinvointiin. Arviointi on keskeinen osa sosiaalityötä ja sillä on aina vaikutuksia lapsen ja perheen tilanteeseen. Ammatillaiset arvioivat lapsen tilannetta erilaisissa organisatorisissa rakenteissa, joko palveluvalikoinnin tukemiseksi tai muutostyön edistämiseksi. (Jaakola ym. 2024; 100–101, 104–105.)

4 Tutkimuskysymys ja – aineisto

4.1 Tutkimuskysymykset

Tutkielmamme tarkoituksena on selvittää tasavertaisen vanhemmuuden toteutumista palvelutarpeen arviointien yhteenvedodokumenteissa.

Tutkimuskysymyksemme ovat:

1. Työskennelläänkö palvelutarpeen arvioinnin aikana tasavertaisesti molempien huoltajien kanssa ja miten huoltajien näkemykset perheen tilanteesta dokumentoidaan yhteenvedodokumenttiin?
 - Sosiaalityöntekijä kirjaa yhteenvedodokumenttiin palvelutarpeen arvioinnin aikaisen työskentelyn toteutumisen eli tapaamisten ja puheluiden määrät sekä keitä tapaamisissa on ollut läsnä. Tutkimuskysymyksemme ensimmäiseen osaan liittyen analysoimme aineistosta määrällisellä sisällönanalyysillä tapaamisten ja yhteydenottojen toteutumista kummankin huoltajan kohdalla.
2. Miten sosiaalityöntekijä dokumentoi molempien vanhempien näkemykset perheen tilanteesta ja tuen tarpeesta yhteenvedodokumenttiin ja ilmeneekö kirjauksista sukupuolittuneita käsityksiä?
 - Sosiaalityöntekijä dokumentoi palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedoon huoltajien näkemykset tuen tarpeesta ja tämän tutkimuskysymyksen toisen osan analysoimme laadullisen sisällönanalyysin keinoin.

4.2 Aineisto

Tutkielmamme aineisto on kerätty Varsinais-Suomen hyvinvointialueelta, Turun lapsiperheiden asiakas- ja palveluohjaus Soihtu- tiimeistä. Aineistonamme toimivat palvelutarpeen arviointien yhteenvedodokumentit. Kokonaisuudessaan aineisto koostuu 90 yhteenvedodokumentista, jotka on laadittu syyskuun ja joulukuun 2024 välisenä aikana. Turussa toimii kolme lapsiperheiden Soihtu-tiimiä, ja kustakin tiimistä kerättiin 30 yhteenvedodokumenttia. Aineisto koskee perheitä, joissa on kaksi huoltajaa. Turun eteläisen alueen Soihtu-tiimin johtava sosiaalityöntekijä keräsi yhteenvedodokumentit Effica-tietojärjestelmästä ja varmisti, että dokumentit ovat eri työntekijöiden laatimia.

Aineiston rajautuminen Turun alueelle perustuu useisiin syihin. Turun Soihtu-tiimien toiminta käynnistyi yhtä aikaa marraskuussa 2023, ja alueella on pitkään ollut käytössä yhtenäiset toimintakäytännöt ja ohjeistukset palvelutarpeen arviointien laatimiseen sekä yhteinen yhteenvedodokumenttipohja. Aineistonkeruun aikana Turussa käytössä ollut Efficatietojärjestelmä mahdollisti systemaattisen aineiston kokoamisen, kun taas muualla Varsinais-Suomen alueella asiakasjärjestelmät vaihtelivat, mikä olisi vaikeuttanut aineiston vertailtavuutta. Myös yhteenvedodokumenttien pohjat saattoivat poiketa Turun käytännöistä. Lisäksi Turku on alueen suurin kunta, ja Turun alueen palvelutarpeen arviointien volyyymi vastaa muiden kuntien Soihtu-tiimien yhteismäärää. Turulla on myös keskeinen rooli Soihtu-tiimien kehittämistyössä.

Alun perin aineistomme oli tarkoitus koostaa vain palvelutarpeen arviointien yhteenvedodokumenttien kahdesta osiosta: vanhempien arvioista tuen tarpeesta ja ammattilaisen arvioista. Analyysivaiheessa havaitsimme kuitenkin, että tutkielman kannalta olennaista sisältöä löytyi myös yhteenvedojen muista osioista. Tämän seurauksena aineiston kokonaismäärä laajeni, ja analysoitavaa aineistoa kertyi yhteensä 449 tekstisivua.

4.3 Aineiston analyysi

Tutkielmamme yhdistää määrällisen ja laadullisen sisällönanalyysin, painottuen kuitenkin laadulliseen tarkasteluun. Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen vastaamme määrällisen sisällönanalyysin ja toiseen laadullisen sisällönanalyysin keinoin. Sisällönanalyysissä aineistoa käsitellään erittelemällä, etsimällä yhtäläisyyksiä ja eroja sekä tiivistämällä havaintoja. Menetelmä soveltuu valmiiksi tekstimuotoisten tai tekstiksi muutettujen aineistojen analysointiin. Sen tavoitteena on muodostaa tiivis ja jäsenneily kuva tutkittavasta ilmiöstä ja liittää se laajempaan kontekstiin ja aiempaan tutkimustietoon. Sisällönanalyysin rinnalla puhutaan toisinaan sisällön erittelystä, joka viittaa määrälliseen dokumenttianalyysiin, esimerkiksi sanojen esiintymistiheyden tarkasteluun teksteissä. Laadullinen sisällönanalyysi puolestaan keskittyy tekstin sisällön sanalliseen kuvaamiseen. (Tuomi & Sarajärvi 2018; 105, 107–108.)

Sisällönanalyysi voi viitata sekä laadulliseen että määrälliseen tarkasteluun, ja näitä lähestymistapoja voidaan myös yhdistää samassa tutkimuksessa. Laadullisissa analyysissä aineisto pilkotaan pienempiin osiin, käsitteellistetään ja järjestetään uudeksi kokonaisuudeksi. Sisällönanalyysi voi olla aineistolähtöistä, teoriaohjaavaa tai teorialähtöistä sen mukaan, perustuuko luokittelu aineistoon vai valmiiseen teoreettiseen viitekehykseen. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 109–116.)

4.3.1 Aineiston määrällinen sisällönanalyysi

Ensimmäiseen tutkimuskysymykseen analysoimme aineistoa määrällisen sisällönanalyysin kautta. Kävimme yksitellen läpi jokaisen palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedodokumentin ja laskimme, kuinka monta puhelua palvelutarpeen arvioinnin aikana oli soitettu äidille ja kuinka monta isälle sekä kuinka moneen tapaamiseen kumpikin vanhemmista oli arviointityöskentelyn aikana osallistunut. Laskimme yhteenvedodokumenteista viestien määrät kummallekin vanhemmalle. Erittelimme, oliko yhteenvedodokumenttiin kirjattu sekä äidin että isän arvio tuen ja palveluiden tarpeesta vai oliko tuen tarve määritelty vanhempien yhteiseksi näkemykseksi. Saamistamme luvuista muodostimme Excel-taulukon. Taulukkoon merkitsimme, mikäli jompikumpi vanhemmista oli jäänyt kokonaan palvelutarpeen arvioinnin aikaisen työskentelyn ulkopuolelle.

Osassa yhteenvedodokumenteista ei ollut määritelty arvioinnin aikaisiin tapaamisiin osallistuneita henkilöitä tai kummalle vanhemmalle puhelu oli kohdistettu. Tämänkaltaisia tilanteita varten muodostimme Excel-taulukkoon sarakkeet: tapaaminen, puhelu ja viesti, joissa ei ole määritelty osallistujia. Joissakin tapauksissa työntekijä oli järjestänyt tapaamisen vanhemmalle tai vanhemmille, mutta vanhempi ei ollut saapunut tapaamiseen. Nämä merkitsimme taulukon kohtaan: vanhempi ei saapunut tapaamiselle. Joissakin tilanteissa toiselle vanhemmalle oli lähetetty tiedoksi kirje palvelutarpeen arvioinnista, jos vanhempaa ei esimerkiksi ollut tavoitettu puhelimitse. Nämä merkitsimme myös erikseen taulukkoon muodossa kirje äidille tai kirje isälle.

4.3.2 Laadullinen sisällönanalyysi

Tutkielmamme toiseen tutkimuskysymykseen vastasimme hyödyntämällä laadullisen tutkimuksen menetelmää. Aineiston analyysi toteutettiin laadullisen sisällönanalyysin keinoin. Sisällönanalyysi on keskeinen laadullisen tutkimuksen analyysimenetelmä, jota voidaan soveltaa kaikissa laadullisen tutkimuksen traditioissa. Analyysi voi edetä joko deduktiivisesti eli teorialähtöisesti tai induktiivisesti eli aineistolähtöisesti. Tässä tutkielmassa käytimme aineistolähtöistä lähestymistapaa. Aineistolähtöinen sisällönanalyysi perustuu tutkijan päättelyyn ja tulkintaan, ja sen tavoitteena on siirtyä yksittäisistä havainnoista kohti yleisempään, syventäen ymmärrystä tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103, 107–108, 127.)

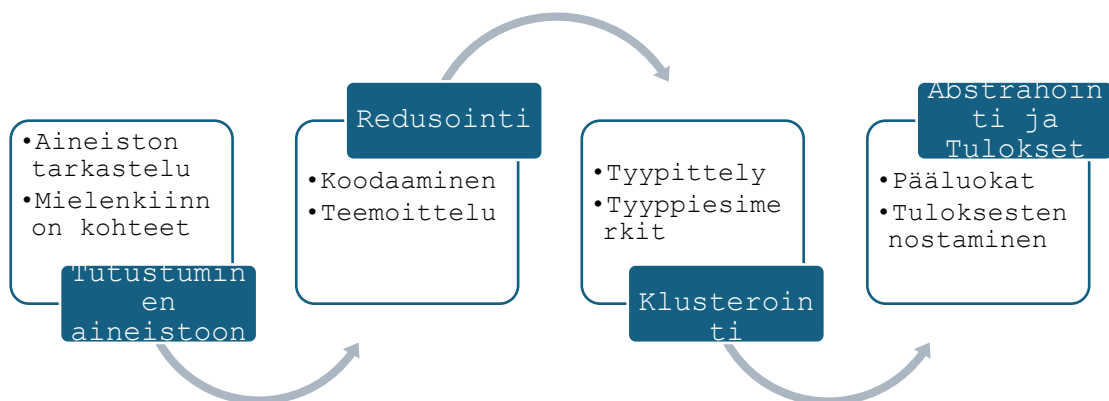
Induktiivinen analyysi etenee kolmen vaiheen kautta: ensin aineisto redusoidaan eli pelkistetään, sitten aineisto klusteroidaan eli ryhmitellään ja lopulta abstrahoidaan eli käsitteellistetään. Ennen analyysiprosessin aloittamista tutkijan tulee määritellä analyysiyksiköt tutkimustehtävän ja aineiston laadun perusteella. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122). Tässä tutkielmassa analyysiyksiköiksi valikoituivat äidin ääni, isän ääni, vanhempien yhteinen ääni sekä ammattilaisen ääni. Tarkastelimme, miten sosiaalityöntekijät dokumentoivat äitien ja isien näkemyksiä perheen tilanteesta sekä kuinka työntekijöiden omat arviot ja ilmaisut heijastuivat tasavertaisen vanhemmuuden näkökulmasta. Analyysin kohteena olivat asiakokonaisuudet, jotka sosiaalityöntekijät olivat kirjanneet vanhempien tai ammattilaisen näkemyksiksi.

Ensimmäinen vaihe varsinaisessa sisällönanalyysissä on siis aineiston pelkistäminen eli redusointi. Tämän myötä aineistosta karsitaan kaikki tutkimuksen kannalta epäolennainen pois. Pelkistäminen voi tapahtua esimerkiksi niin, että aineistosta etsitään tutkimustehtävää vastaavia ja kuvaavia ilmaisuja. Tutkija voi erotella aineistosta erilaisia ilmiöitä tai samaa kuvaavia ilmaisuja esimerkiksi alleviivaamalla tai yliviivaamalla niitä erivärisillä kynillä. Tämän avulla tutkija etsii aineistosta kaikki alkuperäisilmaukset kuin pelkistetytkin ilmaukset liittyen tutkimuksen kohteena olevaan aiheeseen. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122–123.) Pelkistämävaiheessa kävimme aineistoamme läpi tarkasti ja useaan kertaan ja etsimme aineistosta niin äidin, isän, vanhemman kuin ammattilaisen ääntä kuvaavia ilmaisuja. Nämä äänet merkitsimme aineistoon eri väreillä; äidin saadessa punaisen värin, isän vihreän, vanhempien oranssin ja ammattilaisen keltaisen värin.

Aineiston pelkistämisen jälkeen seuraa aineiston ryhmittely eli klusterointi. Klusteroinnissa aineiston alkuperäisilmaukset käydään läpi tarkasti ja aineistosta etsitään sekä samankaltaisuuksia että eroavaisuuksia kuvaavia käsitteitä. Nämä samaa ilmiötä kuvaavat käsitteet ryhmitellään sekä yhdistetään eri luokiksi. Näistä muodostuneista luokista muodostuu alaluokat. Nämä alaluokat myös nimetään sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Luokittelun tarkoituksena on aineiston tiivistäminen yhdistämällä yksittäiset havainnot yleisimpiin käsitteisiin. Klusterointi muodostaa jo alustavia kuvauksia tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 124.) Aineiston pelkistämisen jälkeen siirryimme aineiston ryhmittelyyn. Muodostimme isän äänen osalta ryhmät: jaksamattomat ja huonosti voivat isät, huolestuneet isät, turhautuneet isät ja huolettomat tai ulkopuolelle jääneet isät. Äitien äänen osalta muodostimme ryhmät: väsyneet ja huonosti voivat äidit, huolestuneet äidit, huolettomat äidit, turhautuneet äidit ja arjen äidit. Ammatillaisen äänen osalta muodostimme ryhmät: sosiaalityöntekijän kommentit, jotka viittaavat tasavertaisen vanhemmuuden toteutumiseen ja sosiaalityöntekijän kommentit, joissa tasavertainen vanhemmuus ei näy dokumentissa.

Aineiston klusteroinnin jälkeen on vuorossa aineiston abstrahointi eli käsitteellistäminen. Tässä vaiheessa erotetaan tutkimuksen kannalta oleellinen tieto ja tämän tiedon perusteella muodostetaan teoreettisia käsitteitä. Käsitteellistämässä siis edetään alkuperäisaineiston kielellisistä ilmaisuista teoreettisiin käsitteisiin ja johtopäätöksiin. Koko analyysin ajan on tärkeää, että aineistossa on selkeä yhteys ja polku alkuperäisdataan. Abstrahoinnissa eli käsitteellistämässä tutkija rakentaa kuvaa tutkimuskohteesta. (Tuomi & Satajärvi 2018, 125–127.) Abstrahointivaiheessa muodostimme käsitteitä jäsentämään aineistoa. Käsitteiden muodostaminen auttoi meitä jäsentämään ja havainnollistamaan sosiaalityöntekijöiden dokumentoimia ja kuvaamia vanhempien näkemyksiä. Samalla se heijastaa palvelutarpeen arvioinnin yhteenvetoja ja ilmaisutapoja.

Tarkemmin analyysiprosessi on avattu seuraavassa kaaviossa:

Kaavio 1. Induktiivisen aineiston analyysiprosessin kuvaus.

Analyysin avulla muodostimme muun muassa seuraavat käsitteet:

Psykososiaalisesti kuormittuneet äidit: Äidit, joiden vanhemmuutta kuvasivat monet psyykkiset ja sosiaaliset kuormitustekijät.

Psykososiaalisesti kuormittuneet isät: Isät, joiden dokumentoitiin kokevan psyykkistä stressiä ja hyvinvoinnin heikkenemistä.

Sitoutuneet, mutta huolta kantavat äidit: Äidit, jotka olivat aktiivisesti läsnä lapsen arjessa, mutta joiden elämäntilanteeseen liittyi huolia.

Sitoutuneet, mutta huolta kantavat isät: Isät, jotka osallistuivat vanhemmuuteen, mutta joiden vanhemmuutta varjostivat huolet omasta jaksamisesta tai perheolosuhteista.

Etäiset ja syrjässä olevat äidit: Äidit, joiden osallistuminen perhe-elämään oli rajoittunutta joko omasta toiminnasta tai olosuhteista johtuen.

Etäiset ja syrjässä olevat isät: Isät, joiden vanhemmuus näyttäytyi etäisenä tai vähäisenä lapsen arjessa.

Tasavertaisuus toteutuu: Havaittavissa molempien vanhempien näkemys tasavertaisesti dokumentoituna.

Tasavertaisuus ei toteudu: Vanhempien näkemysten tasavertainen dokumentointi puuttuu.

Näiden käsitteiden avulla pystyimme jäsentämään sosiaalityöntekijöiden dokumentointia ja havainnollistamaan, miten tasavertainen vanhemmuus tuli esiin tai jäi toteutumatta palvelutarpeen arviointien yhteenvetodokumenteissa. Aineiston laajuuden vuoksi pidimme tärkeänä selkeyttä ja systematisoida huolenaiheiden eri ilmenemismuotoja, mikä mahdollisti myös merkitysten tarkemman vertailun äitien ja isien näkemyksissä.

Seuraavassa taulukossa havainnollistamme aineiston analyysin etenemisestä alkuperäisilmaisista käsitteellistämiseen:

<i>Alkuperäinen asiakokonaisuus</i>	<i>Pelkistetyt ilmaukset</i>	<i>Käsitteet</i>
"Äiti on kertonut huolehtivansa arkipäivisin kodin askareista. Äiti yrittänyt palata töihin osa-aikaisesti, mutta työstressi aiheuttanut ääniharhoja. Äiti kokee lääkehoidon toimivaksi ja kertoo takana olevan useampi osastojakso ja kontakti psykoosiryhmässä. Äiti kokee hoitotasapainon olevan nyt hyvä"	<i>Jaksamattomat ja huonosti voivat äidit</i>	<i>Psykososiaalisesti kuormittuneet äidit</i>
"Äiti ei ole kokenut huolta nuoresta ja perheen arjesta, mutta ollut kuitenkin huolissaan nuoren olosuhteista isän luona. Äiti on kokenut arvioinnin olevan riittävä interventio perheen tilanteessa eikä ole nyt ajankohtaisesti huolissaan nuoresta. Äiti on ollut vastaanottavainen tuelle ja on ohjannut nuorta kuraattorille. "	<i>Vastuulliset äidit</i>	<i>Sitoutuneet ja huolta kantavat äidit</i>
"Isä on kertonut olevansa huolissaan lapsen kaveripiiristä sekä sähkötupakan käytöstä. Isä tuonut esille, että hänellä ei tällä hetkellä keinoja rajata nuorta. "	<i>Huolestuneet isät</i>	<i>Sitoutuneet ja huolta kantavat isät</i>
"Isä on kertonut, että ilmoituksen tekijät eivät tiedä mitään hänen asioistaan ja tekevät vääränlaisia päätelmiä. Isän mukaan ilmoituksen tekijä ei ole ollut isään yhteydessä koko Suomessa asumisen aikana, eikä ole osa isän elämää. Isän kertoman mukaan hänellä eikä lapsella ole sosiaalipalveluiden tarvetta. "	<i>Turhautuneet isät</i>	<i>Psykososiaalisesti kuormittuneet ja turhautuneet isät</i>

"Perheenjäsenten välinen vuorovaikutus näyttäytyy lämpimältä kummassakin kodissa. Vanhemmat huomioivat ja vastaavat asianmukaisesti lasten tarpeisiin ja osoittavat välittämistä sanoin ja teoin."	<i>Vuorovaikutus perheessä</i>	<i>Tasavertaisuus toteutuu</i>
"Äidille on avattu palvelutarpeen arviointi työikäisiin. Sosiaalityöntekijän näkemyksen mukaan lasten hyvinvointi on kuvautunut hyvänä eikä tällä hetkellä ole tarvetta sosiaalitoimen asiakkuudelle tai tukitoimille. " Isän kertomaa yhteenvedossa vähän, vaikka lapset asuvat pääsääntöisesti isän luona.	<i>Toisen vanhemman näkemys niukka</i>	<i>Tasavertaisuus ei toteudu</i>

Taulukko 1. Aineiston analyysin kuvausta alkuperäisilmaisusta käsitteellistämiseen.

4.3.3 Tutkielman eettisyys ja luotettavuus

Laadullisen tutkimuksen eettisyys on keskeinen osa tutkimusprosessia ja liittyy erityisesti tutkittavien suojelemiseen, luottamukseen sekä rehellisyyteen kaikissa tutkimuksen vaiheissa. Eettisyys ohjaa tutkimuksen suunnittelua, toteutusta ja raportointia, eikä ole pelkkä muodollisuus. (Vuori 2021.) Olemme tutkielmassa pyrkineet noudattamaan hyvän tieteellisen käytännön periaatteita: luotettavuutta, rehellisyyttä, arvostusta ja vastuunkantoa (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023, 11).

Aineiston keräämiseen ja käyttöön saimme opinnäytetyön luvan Varsinais-Suomen hyvinvointialueelta. Ennen luvan hakemista olimme yhteydessä Varhan Soihtu-tiimien johtaviin sosiaalityöntekijöihin, tutkimuspäällikköön ja sosiaalityön johtajaan, ja saimme myönteisen vastauksen tutkielman toteuttamiselle. Laadimme yksityiskohtaisen tutkimussuunnitelman ja haimme opinnäytetyöluvan Varhan Tuuren järjestelmän kautta.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeistuksen mukaisesti olemme tutkielmaa laatiessamme varmistaneet, ettei tutkimuksemme vaaranna tutkittavien terveyttä, turvallisuutta tai oikeuksia. Olemme sitoutuneet noudattamaan voimassa olevaa tietosuojalainsäädäntöä sekä salassapito-, luottamuksellisuus- ja vaitiolovelvoitteita. (TENK 2023, 13–14.) Aineisto on kerätty Turun eteläisen Soihtu-tiimin johtavan sosiaalityöntekijän toimesta, ja aineiston anonymisointi on toteutettu harjoittelussa olleen sosionomiopiskelijan avulla, joka ei ollut mukana aineiston

analyysissä. Näin olemme varmistaneet sekä asiakkaiden että työntekijöiden henkilöllisyyden suojan kaikissa tutkimusprosessin vaiheissa. Aineiston anonymisointi sekä aineiston rajallinen koko ovat estäneet yksittäisten asiakkaiden tai työntekijöiden tunnistamisen. Vaikka molemmat tutkielman tekijät työskentelivät Soihtu-tiimeissä aineiston keruu- ja analyysivaiheen aikana, emme ole kyenneet yhdistämään yksittäisiä tekstejä niiden kirjoittajiin. Toinen tutkielman tekijöistä suoritti sosiaalityön opintoihin liittyviä käytännön harjoitteluja Soihtu-tiimissä keväällä ja kesällä 2024 ja luki harjoittelunsa aikana myös arviointiyhteenvedon luonnoksia, mutta aineiston anonymisointi sekä se, että tutkielman aineisto on kerätty erillisenä ja harjoittelujaksoista eriaikaisena prosessina, on estänyt yksilöiden tunnistamisen.

Tutkielmassa keskitymme tarkastelemaan tasa-arvoisen vanhemmuuden toteutumista palvelutarpeen arviointien yhteenvedodokumenteissa, emmekä arvioi arviointien sisällöllistä laatua tai työntekijöiden työsuorituksia. Näin olemme pyrkineet säilyttämään tutkimuksen eettisen ja arvostavan lähestymistavan suhteessa työntekijöiden asiantuntijuuteen ja käytännön työolosuhteisiin. Lisäksi olemme tietoisesti pyrkineet refleктоimaan omaa asemaamme Soihtu-tiimien työntekijöinä ja tutkijoina, jotta voisimme minimoida mahdollisen ennakkosenteisuuden ja varmistaa aineiston mahdollisimman puolueettoman analyysin.

Tutkijan objektiivisuus tarkoittaa pyrkimystä tuottaa mahdollisimman puolueetonta ja luotettavaa tietoa. Laadullisessa tutkimuksessa täydellinen objektiivisuus ei ole aina mahdollista, koska tutkijan omat arvot ja kokemukset voivat vaikuttaa havaintoihin ja tulkintoihin. Tärkeää on tutkijan tietoisuus omasta roolistaan ja pyrkimys avoimuuteen ja läpinäkyvyyteen tutkimusprosessissa. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Oma asemamme Soihtu-tiimin sosiaalityöntekijöinä on saattanut vaikuttaa siihen, miten aineistoa lähestyimme ja tulkitsimme. Olemme pyrkineet tietoisesti refleктоimaan työroolimme vaikutusta havaintoihimme sekä tarkastelemaan aineistoa mahdollisimman avoimesti ja kriittisesti, jotta tutkielman luotettavuus ja tutkimuseettiset periaatteet säilyisivät.

Hyvä tieteellinen käytäntö edellyttää rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta kaikissa tutkimusprosessin vaiheissa. Laadullisessa tutkimuksessa tämä tarkoittaa erityisesti eettisten valintojen jatkuvaa pohdintaa ja niiden läpinäkyvää raportointia. Tutkijan tulee tuoda avoimesti esiin tekemänsä valinnat, perustella ne ja arvioida niiden vaikutuksia tutkimuksen lopputuloksiin. Oman työn kriittinen tarkastelu ei heikennä tutkimuksen arvoa, vaan vahvistaa sitä. Usein tutkijan tekemät ratkaisut eivät ole yksiselitteisiä, vaan vaativat harkintaa eri vaihtoehtojen hyötyjen ja haittojen välillä. Refleктоimalla valintojaan tutkija edistää

tutkimuksen arvioitavuutta ja tukee tulevaa tutkimusta. (Vuori 2023.) Tutkielman laatimisessa olemme pyrkineet noudattamaan hyvää tieteellistä käytäntöä toimimalla rehellisesti ja avoimesti. Raportoinnin osalta olemme pyrkineet mahdollisimman läpinäkyvään otteeseen, jotta tutkimuksen teon prosessi ja tutkimustulokset tulevat esille niin kuin ne ovat tosiasiallisesti toteutuneet. Olemme kuvanneet selkeästi tutkimusaineiston keruun, analyysivaiheet ja aineiston käsittelyyn liittyvät ratkaisut, jotta lukijalla on mahdollisuus arvioida tutkimuksemme luotettavuutta ja tulkintojen perusteltavuutta. Lisäksi olemme pohtineet avoimesti myös tutkimusasetelmamme ja aineistomme rajoituksia, jotta tutkimuksen tuloksia tarkasteltaisiin kriittisen ja realistisen ymmärryksen kautta. Tällä tavoin olemme halunneet vahvistaa tutkimuksemme luotettavuutta sekä tukea avoimuuteen ja arvioitavuuteen perustuvaa tiedeyhteisön käytäntöä.

5 Havaintoja tasavertaisen vanhemmuuden toteutumisesta dokumentoinnissa

5.1 Aineiston määrällinen sisällönanalyysi

5.1.1 Tapaamiset ja puhelut

Palvelutarpeen arviointien tarkastelussa havaitsimme, että 18 palvelutarpeen arvioinnissa oli tavattu ainoastaan äitiä, kun taas pelkästään isien osallistumisia arviointityöskentelyyn ei tullut esille lainkaan. Arviointityöskentelyn aikana kumpaakin vanhempaa oli tavattu yhtä monta kertaa 29 palvelutarpeen arvioinnin aikana. Useampia äitien tapaamisia esiintyi 39 palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedodokumentissa, kun taas isää oli tavattu useammin vain kuuden palvelutarpeen arvioinnin aikana.

Äitien kohdalla yleisin tapaamisten määrä arvioinnin aikana oli kaksi tapaamista, kun taas isien kohdalla tyypillisin tapaamismäärä oli yksi. Äitien osalta kaksi tapaamista toteutui 30 arvioinnin aikana ja isien osalta yksi tapaaminen toteutui 29 arvioinnin osalta. Kahdesti isää oli tavattu 18 palvelutarpeen arvioinnissa. Arviointidokumenteista ilmeni myös vanhempien poissaoloja sovitusta tapaamisista. Äitien osalta poissaoloja raportoitiin yhdessä arvioinnissa ja isien osalta kuudessa.

Yhteensä 21 palvelutarpeen arvioinnissa työntekijä oli ollut arvioinnin aikana puhelimitse yhteydessä pelkästään äitiin. Näistä tapauksista 12:ssa isä kuitenkin tavattiin arvioinnin aikana, vaikka häneen ei oltu yhteydessä puhelimitse. Palvelutarpeen arvioinneista 16 oli sellaisia, joissa yhteydenpito oli kohdistunut useammin isälle kuin äidille, mutta 43 yhteenvedodokumentin mukaan työntekijä oli ollut useammin puhelimitse yhteydessä äitiin. Yhteensä 28 arvioinnissa molempiin vanhempiin oli oltu yhteydessä puhelimitse yhtä monta kertaa. Neljässä palvelutarpeen arvioinnissa puhelinyhteyksien kirjaaminen oli puutteellista: kahdessa ei ollut merkitty lainkaan, kenelle puhelut oli soitettu, jolloin sekä isälle että äidille kirjautui arvo nolla, ja kahden yhteenvedodokumentin mukaan arvioinnin aikana ei ollut soitettu kummallekaan vanhemmalle.

Yhteenvedodokumenttien perusteella yhdeksässä palvelutarpeen arvioinnissa pelkästään isään oli oltu puhelimitse yhteydessä. Näistä arvioinneista kuusi oli sellaista, jossa myös äiti oli osallistunut tapaamisiin, mutta kolmessa ei ollut mainintaa tapaamisiin osallistujista. Viestien osalta yhteydenpito oli tasaisempaa: äitiin oli oltu yhteydessä viestein 16 arvioinnin aikana ja

isään 13 arvioinnin aikana. Kirjeiden osalta yhteydenpito oli vähäistä. Äidille ei lähetetty lainkaan kirjeitä, mutta isälle lähetettiin kirje kolmesti. Kirjeiden lähettämisen syynä oli isän tavoittamattomuus muilla keinoin.

Analyysin perusteella isä oli jäänyt kokonaan pois kuudesta palvelutarpeen arvioinnista ja äiti yhdestä arvioinnista. Kahdessa tapauksessa isää oli yritetty tavoittaa tuloksettomasti puhelimitse. Yhdessä arvioinnissa isä oli kutsuttu tapaamisiin, mutta hän ei pystynyt osallistumaan työkiireiden vuoksi. Kolmessa arvioinnissa isää ei ollut yritetty tavoittaa lainkaan. Yhden arvioinnin osalta isä asui toisen hyvinvointialueen alueella. Kahdessa muussa arvioinnissa perheenjäsenet – toisessa äiti ja toisessa nuori – kertoivat, ettei isä ole mukana perheen elämässä. Lisäksi kyseinen nuori oli erikseen toivonut, ettei isään oteta yhteyttä. Toisessa arvioinnissa äiti kertoi isän asuvan ulkomailla. Äidin jäädessä arviointiprosessin ulkopuolelle, häntä oli yritetty tuloksettomasti tavoittaa puhelimitse.

5.1.2 Vanhemman näkemys perheen tilanteesta ja tuen tarpeesta

Äidin näkemys perheen tilanteesta ja tuen tarpeesta oli kirjattu yhteensä 58 yhteenvedodokumenttiin, kun taas isän näkemys oli mukana 37 dokumentissa. Vanhempien yhteinen näkemys oli kirjattu 46 arviointiin. Näistä 15 dokumentissa oli lisäksi kirjattuna myös äidin yksilöllinen näkemys. Kahdeksassa yhteenvedodokumentissa oli mukana sekä vanhempien yhteinen että isän yksilöllinen näkemys. Näissä kaikissa kahdeksassa dokumentissa oli kirjattuna myöskin äidin näkemys perheen tilanteesta.

Äidin erillinen näkemys perheen tilanteesta ja tuen tarpeesta puuttui 32 yhteenvedodokumentista, mutta näistä 31 tapauksessa oli kuitenkin kirjattu vanhempien yhteinen näkemys. Yhdessä arvioinnissa äitiä ei ollut tavoitettu lainkaan, eikä hänen näkemystään näin ollen ollut mahdollista kirjata. Isän näkemys puuttui 53 yhteenvedodokumentista ja näistä 13:ssa ei ollut mukana myöskään vanhempien yhteistä näkemystä, vaan kirjattuna oli ainoastaan äidin näkemys. Kirjaamistiheyden tarkastelussa havaittiin, että äidin näkemys oli tyypillisimmin kirjattu yhden kerran arviointidokumenttiin (17 arviointia) ja kolmessa tapauksessa äidin näkemyksiä oli kirjattu kolme kertaa (16 arviointia). Isän näkemys esiintyi yhteenvedodokumentissa useimmiten kerran (14 arviointia) tai kahdesti (13 arviointia). Isän näkemys oli kirjattu merkittävästi harvemmin kuin äidin, ja

ainoastaan neljässä dokumentissa isän näkemys tuli esille useammin kuin äidin. Äidin näkemysten tullessa isän näkemystä useammin esille 31 yhteenvedodokumentissa.

Tarkastelumme perusteella äitien näkemykset perheen tilanteesta ja tuen tarpeesta ovat siis yhteenvedodokumenteissa yleisemmin kirjattuna kuin isien näkemykset. Äidin erillinen näkemys puuttui harvemmin, ja useimmissa tapauksissa sen puuttuminen korvautui vanhempien yhteisellä näkemyksellä. Sen sijaan isän näkemykset jäivät merkittävästi useammin kokonaan kirjaamatta, ja joissain tapauksissa arviointi perustui yksinomaan äidin kertomaan.

Taulukkoon on kirjattu palvelutarpeen arvioinneista laskettu määrä koskien tapaamisia, puheluita, kirjeitä ja näkemyksiä tuen tarpeesta isän ja äidin osalta sekä vanhempien yhteinen näkemys.

<i>Tapahtumat</i>	<i>Äiti</i>	<i>Isä</i>	<i>Osallistujaa ei ole merkitty</i>	<i>Vanhemmat</i>
Puhelut	178	123	2	
Tapaaminen	151	98	42	
Viestit	23	20	3	
Ei saapunut tapaamiselle	1	7		
Jäänyt pois arvioinnista	1	6		
Kirje	0	3		
Näkemys tuesta	160	77		97

Taulukko 2. Määrällisen sisällönanalyysin tulokset taulukkona. Tapahtumien määrä 90 palvelutarpeen arvioinnissa.

5.2 Laadullinen sisällönanalyysi

Palvelutarpeen arviointien yhteenvedodokumenteissa äidin näkemys perheen tilanteesta ja tuen tarpeesta oli kirjattu huomattavasti useammin kuin isän. Tämä ero tulee selkeästi ilmi määrällisen analyysin tulososiossa. Palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedodokumentin kohta “Vanhemman arvio tuen ja palveluiden tarpeesta” on tarkoitettu sosiaalityöntekijän kirjaamaksi vanhemman näkemykseksi siitä, kokeeko hän perheensä tarvitsevan tukea tai palveluita. Alustavasti oletimme vanhempien näkemyksen perheen tilanteesta ja tuen tarpeesta sijoittuvan

ensisijaisesti tämän nimetyn kohdan alle, mutta aineiston analyysin alkuvaiheessa kuitenkin ilmeni, että vanhempien kannanottoja oli sisällytetty laajemminkin dokumentin eri osioihin. Tämän seurauksena aineistomme laajuus kasvoi merkittävästi, ja aineiston kattava tarkastelu edellytti jokaisen palvelutarpeen arvioinnin yhteenvetodokumentin systemaattista läpikäyntiä sivu sivulta, mikä oli ajallisesti huomattavan työlästä.

Edellisessä luvussa esitelty analyysiprosessin kuvaus luo perustan tässä luvussa esitettäville tuloksille ja tulkinnoille. Keskitymme tarkastelemaan, miten vanhempien näkemykset perheen tilanteesta ja tuen tarpeesta rakentuivat aineiston perusteella – erityisesti suhteessa siihen, missä määrin äitien ja isien ääni tulee dokumenteissa kuulluksi. Olemme ryhmitelleet tulokset analyysiprosessin aikana syntyneiden keskeisten käsitteiden mukaan. Lainaukset ovat asiakokonaisuuksia palvelutarpeen arviointien yhteenvedoista ja osittain tiivistetty analyysivaiheen yhteydessä. Palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedot ovat numeroitu analyysin yhteydessä ja lainauksissa P- kirjain ja numero viittaavat kyseiseen yhteenvetodokumenttiin.

5.2.1 Vanhempien kuormitustekijöiden esille tuominen

Aineistomme perusteella palvelutarpeen arvioinneissa mukana olleet äidit kuvasivat hyvinvointiaan useammin ja laaja-alaisemmin heikentyneeksi verrattuna iseihin. Sosiaalityöntekijän esiin nostamat äitien kuormitustekijät liittyivät usein perheen arjen kokonaisvaltaiseen hallintaan, psyykkiseen kuormittuneisuuteen sekä omiin terveydellisiin tai neurokognitiivisiin haasteisiin. Ilmaisut kuten *“arki tuntuu raskaalta” (P70)*, *“perhetilanne kuormittaa” (P42)* ja *“tarkkaavuuden haasteet vaikeuttavat arkea”(P27)* ilmentävät sitä, kuinka äitien hyvinvointi kytkeytyy perheen ja arjen vastuisiin. Sosiaalityöntekijän esiin nostamat isien hyvinvoinnin haasteet olivat puolestaan rajautuneempia ja yksilöllisempiä, kuten stressi työelämässä, uniongelmat tai päihteiden käyttö. Näissä isien kertomuksissa toistuivat esimerkiksi ilmaukset *“työtilanne kuormittaa”(P15)*, *“isä on kokenut väsymystä ja univaikeuksia”(P7)* tai *“isä pyrkii hakeutumaan A-klinikan palveluiden piiriin”(P50)*.

Tämän eroavaisuuden äitien ja isien hyvinvointia koskevassa dokumentoinnissa voimme nähdä heijastuksena myös vanhemmuuden sukupuolittuneista rakenteista. Perinteinen käsitys äideistä ensisijaisina arjen ja lasten hoidon vastuun kantajina näyttäytyy aineistossamme paitsi vanhempien itse tuottamassa puheessa, myös siinä, miten vanhempien kokemuksia on dokumentoitu. Rakenteellisesti tämä voi liittyä esimerkiksi siihen, kuinka hoivan ja

perhevastuun epätasainen jakautuminen sukupuolen mukaan näkyy edelleen sosiaalipalvelujen käytännössä ja vanhemmuuden odotuksissa.

Seuraavassa esimerkki psykososiaalisesti kuormittuneesta äidistä:

” Äiti on kertonut huolehtivansa arkipäivisin kodin askareista. Äiti yrittänyt palata töihin osaaikaisesti, mutta työstressi aiheuttanut ääniharhoja. Äiti kokee lääkehoidon toimivaksi ja kertoo takana olevan useampi osastojakso ja nyt kontakti psykoosiryhmässä. Äiti kokee hoitotasapainon olevan nyt hyvä.” (P49)

Samaisessa palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedodokumentissa isän kokemus tilanteesta on dokumentoitu seuraavanlaisesti:

” Isä on kokenut oman terveydentilansa hyväksi. Isä kertoo lasten pitävän jalkapallon ja sählyn pelaamisesta.” (P49)

Kyseisen palvelutarpeen arvioinnin aikana sosiaalityöntekijä on ollut yhteydessä isään puhelimitse seitsemän kertaa ja äitiin kolme kertaa. Vanhemmat ovat osallistuneet tapaamisiin yhtä usein. Yhteydenottojen lukumäärän perusteella voisi päätellä, että työskentely isän kanssa on ollut intensiivisempää. Tämä ei kuitenkaan heijastu arvioinnista kirjattuun yhteenvedodokumenttiin, jossa isän näkökulma on esitetty huomattavan niukasti. Tutkielman tekijöinä pohdimme, heijastaako tämä ilmiö yhä vahvana elävää käsitystä äidistä perheen ensisijaisena vastuunkantajana, jolloin hänen näkemyksensä myös dokumentoidaan perusteellisemmin. Vai kertooko se kenties myös vanhempien välisestä työnjaosta ja tilanteesta, jossa äiti näyttäytyy lasten elämään vahvemmin kiinnittyvänä vanhempana ja näin ollen tuo myös aktiivisemmin esiin näkemyksiään perheen tilanteesta ja lasten hyvinvoinnista.

Seuraava esimerkiksi kertoo psykososiaalisesti kuormittuneen ja turhautuneen isän kokemuksesta:

”Isä on kertonut, että ilmoituksen tekijät eivät tiedä mitään hänen asioistaan ja tekevät vääränlaisia päätelmiä. Isän mukaan ilmoituksen tekijä ei ole ollut yhteydessä häneen koko hänen Suomessa asumisen aikana eikä ole osa isän elämää. Isän kertoman mukaan hänellä eikä lapsella ole sosiaalipalveluiden tarvetta.” (P38)

Kyseisen palvelutarpeen arvioinnin aikana vanhempia ei tavattu lainkaan kasvokkain. Äidin tavoittamiseksi oli tehty useita puhelinyrityksiä ilman onnistumista, minkä seurauksena hänen

näkemyksensä tilanteesta ja tuen tarpeesta jäi dokumentoimatta. Isän kanssa oli käyty yksi puhelinkeskustelu arviointijakson aikana. Häneen oli oltu myös yhteydessä useampaan otteeseen, ja hänelle oli järjestetty kaksi tapaamisaikaa – toinen kotikäyntinä ja toinen toimistotapaamisena – mutta isä oli kieltäytynyt osallistumasta näihin. Tästä syystä myös isän näkökulmaa oli niukasti kirjattu yhteenvedon. Tilanne osoittaakin, kuinka vanhempien tavoittamattomuus voi kaventaa heidän osallisuuttaan lapsen tilanteen arvioinnissa sekä vaikuttaa siihen, miten perheen ääni tulee näkyväksi palvelutarpeen arvioinnin kirjauksissa. Vaarana on myös, että tällöin arvioinnin pohjalta muodostuva ymmärrys perheen tilanteesta jää yksipuoliseksi. Tämä voi heikentää lapsen ja perheen oikeutta saada tilanteeseensa oikeanlaista ja oikea-aikaista tukea ja palveluita.

5.2.2 Huolipuheen jakautuminen kirjauksissa

”Äiti ei ole kokenut huolta nuoresta ja perheen arjesta, mutta ollut kuitenkin huolissaan nuoren olosuhteista isän luona. Äiti on kokenut arvioinnin olevan riittävä interventio perheen tilanteessa eikä ole nyt ajankohtaisesti huolissaan nuoresta. Äiti on ollut vastaanottavainen tuelle ja on ohjannut nuorta kuraattorille. ” (P40)

”Isä kertonut olevansa huolissaan nuoren syömisestä. Isä on kertonut hänellä olevan aiemmin alkoholinkäytön haasteita, mutta kertoo saaneensa siihen apua eikä koe tällä hetkellä tuen tarvetta itseensä tai nuoreen liittyen. Isä kokee nuorella olevan asiat hyvin, mutta kertoo olevansa harmissaan hänen ja nuoren kanssa vietetyn ajan vähenemisestä. Isän kertoman mukaan osaavat tarvittaessa hakeutua avun piiriin. ” (P40)

Edellä esitetyssä palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedodokumentissa on molempien vanhempien näkemykset nuoren tilanteesta ja tuen tarpeesta tuotu selkeästi esille. Arvioinnin aikana työskentely äidin kanssa oli tiiviimpää kuin isän kanssa, mikä saattaa selittyä sillä, että isä asui toisen hyvinvointialueen alueella. Sosiaalityöntekijä oli ollut äitiin yhteydessä puhelimitse neljä kertaa, isään kahdesti, ja kotikäynti oli tehty äidin luokse. Tästä huolimatta yhteenvedossa oli dokumentoitu enemmän isän näkemyksiä kuin äidin. Tämä havainto osoittaa, että yhteydenottojen määrä ei aina heijasta työskentelyn vaikuttavuutta. Lyhyempikin vuorovaikutus, kuten kaksi puhelinkeskustelua, voi siis tuottaa yksityiskohtaisen kuvan vanhemman kokemuksista, huolenaiheista ja tuen tarpeista, mikäli vuorovaikutus on sisällöllisesti merkityksellistä.

Tässä toinen esimerkki sitoutuneesta ja huolta kantavasta isästä että äidistä:

”Isä on huolissaan lapsen kaveripiiristä ja sähkötupakan käytöstä. Isä tuonut myös esille, että hänellä ei tällä hetkellä keinoja rajata nuorta.” (P20)

”Äiti on kertonut lapsen puhelimen käytön riistäytyneen käsistä. Äiti todennut olevansa huolissaan myös sisarusten välisistä riidoista, jotka äityvät toisinaan myös fyysisiksi yhteenotoiksi. Äiti toivoo apua sisarusten välisiin riitoihin.” (P20)

Yhteenvedodokumentissa on esitetty molempien vanhempien näkemykset nuoren tilanteesta ja perheen tuen tarpeista ja lisäksi on tuotu esiin vanhempien yhdessä jaettu käsitys tuen tarpeellisuudesta. Vanhempiin oli oltu arvioinnin aikana yhteydessä yhtä usein ja he osallistuivat tapaamisiin tasapuolisesti, mikä viittaa muodollisesti tasavertaiseen työskentelyyn. Dokumentoinnin painopiste oli kuitenkin sisällöllisesti äidin kertomuksissa, mikä voi heijastaa vakiintuneita käsityksiä äidin ensisijaisuudesta lasten arjessa sekä hänen asemastaan perheen pääasiallisena vastuunkantajana. Tämä herätti meissä kysymyksiä, missä määrin vanhempien ääni tulee tasavertaisesti kuuluviin asiakirjoissa, ja missä määrin dokumentointikäytännöt heijastavat vanhemmuuden arjessa toteutuvia rooleja.

Aineistomme perusteella sosiaalityöntekijät kirjasivat äitien huolta lapsen tai perheen tilanteesta systemaattisesti enemmän kuin isien esittämiä huolia. Vaikka joukossa oli yksittäisiä yhteenvedodokumentteja, joissa molempien vanhempien näkemykset olivat esillä tasapainoisesti ja monipuolisesti, yleinen suunta viittasi siihen, että äitien ääni kuului aineistossa vahvemmin, erityisesti huolipuheen osalta.

Kirjauksissa äitien esiin nostamat huolet olivat monipuolisempia ja liittyivät niin lasten hyvinvointiin kuin perheen sisäisiin suhteisiin ja isän toimintakykyyn. Seuraavassa esimerkiksi äidin reflektoivasta puheesta omaan toimintaansa liittyen:

“Äidin kertoman mukaan hän tunnistaa tilanteita, joissa toivoisi toimivansa lapsen kanssa toisin. Äiti on tuonut esille, että kaipaa apua ja tukea siihen, miten ottaa asioita esille nuoren kanssa. Äiti on todennut, että nuorella on enemmän keinoja toimia haastavissa tilanteissa kuin hänellä itsellään.” (P5)

Sosiaalityöntekijät kirjasivat äidin esittämiä huolenaiheita esimerkiksi lapsen ja isän suhteesta, isän päihteiden käytöstä tai väkivaltaisuudesta, sekä omista kyvyistään toimia vanhempana. Huolenaiheet ulottuivat myös kodin ilmapiiriin ja vanhempien väliseen vuorovaikutukseen. Tämä havainto on mielestämme merkityksellinen tarkasteltaessa vanhemmuuden sukupuolittuneisuutta: äitien huolen taakka ja reflektoiva puhe ovat omiaan määrittämään heidät paitsi ensisijaisiksi vanhemmiksi, myös ensisijaisiksi huolen esittäjiksi. Samalla se tuottaa kuvaa äitiydestä vastuullisempana, aktiivisempana ja hoivavastuuseen painottuvampana vanhemmuuden muotona.

Eräässä yhteenvetodokumentissa sosiaalityöntekijä dokumentoi äidin esittämää huolta omista väkivaltaisiksi koetuista toimintatavoistaan vanhemmuudessa, mikä heijastaa sekä emotionaalista kuormitusta että myös tietoisuutta vanhemmuuden rajoista ja hyvästä vanhemmuudesta. Toisessa arvioinnissa sosiaalityöntekijä nosti esille äidin pelkoa lapsen menettämisestä arviointiprosessin seurauksena. Tämä kertoo osaltaan vanhemman kokemasta epävarmuudesta ja haavoittuvuudesta palvelutarpeen arvioinnin aikana. Huomion arvoista on myös se, että isän näkemystä tilanteesta ei ollut dokumentoitu lainkaan palvelutarpeen arvioinnin yhteenvetoon.

Isien näkymättömyys sosiaalityöntekijän dokumentoimassa huolipuheessa voi viitata siihen, että isät eivät ilmaise huoliaan yhtä usein tai ettei heidän huoltaan dokumentoida samalla painoarvolla. Tämä heijastaa laajempaa rakenteellista ilmiötä, jossa isien osallisuus palvelutarpeenarvioinneissa ja dokumentoinnissa saattaa jäädä toissijaiseksi, vaikka heidän vanhemmuutensa arjessa olisikin yhtä merkityksellistä kuin äitien. Sosiaalityöntekijöiden kirjaama isien huolipuhe kohdistui useissa tapauksissa erityisesti lapsen olosuhteisiin äidin luona, kuten seuraavista esimerkeistä ilmenee:

”Isä on kertonut olevansa huolissaan lapsesta ja lapsen olosuhteista äidin luona” (P10)

“Isä on kertomansa mukaan huolissaan nuoren ja äidin väleistä.” (P78)

Aineistosta nousi esiin myös, että sosiaalityöntekijän dokumentoimat isien huolenaiheet painottuivat useammin heidän omaan jaksamiseensa, hyvinvointiinsa tai päihteiden käyttöön liittyviin kysymyksiin. Lapsen arkea tai hyvinvointia koskevaa huolipuhetta oli dokumentoitu

isien osalta jonkin verran, mutta vähemmän kuin äitien kohdalla. Tämä voi kuvastaa sosiaalityöntekijöiden sukupuolittuneita näkemyksiä vanhemmuuden erilaisista rooleista.

5.2.3 Ristiriitojen esiintuominen dokumentoinnissa

Palvelutarpeen arviointien yhteenvedoissa sosiaalityöntekijän esiin tuomat vanhempien huolenaiheet, erityisesti liittyen lapsen hyvinvointiin, eivät kaikissa tapauksissa olleet keskenään yhteneväisiä. Joissakin yhteenvedodokumenteissa äitien ja isien näkemykset perheen tilanteesta erosivat toisistaan, ja näiden näkökulmien dokumentointitapa herätti pohtimaan myös kysymyksiä sosiaalityön asiakirjavallasta.

Yhdessä tarkastellussa tapauksessa sosiaalityöntekijä kuvasi äidin kokevan perheen kotitilanteen kuormittavana ja jännitteisenä:

“Äiti on kertonut kotona olevan räjähdysherkkä ilmapiiri. Äidin kertoman mukaan puoliso on heiteltyt tavaroita ja saanut raivokohtauksia. Fyysistä väkivaltaa ei äidin kertoman mukaan ole ollut. Äidin kertoman mukaan riitoja ei ole kyetty ratkaisemaan.” (P62)

Samaan yhteenvedodokumenttiin kirjattu isän näkökulma oli huomattavasti neutraalimpi:

“Isän mukaan hän on jonkin verran tietoinen perheen tilanteesta. Isän kokemuksensa mukaan nuori on vaikuttanut olevan ok, eikä isä ole huolissaan lapsesta tai olosuhteista äidin luona.” (P62)

Näiden kahden version rinnakkainen esiintyminen dokumentissa ei ainoastaan tuo esiin vanhempien kokemusten ristiriitaa, vaan myös sitä, millä tavoin näkemyksiä valikoidaan, painotetaan ja esitetään kirjallisessa muodossa. Asiakirjavallan näkökulmasta voimme myös pohtia, millaiset puheenvuorot pääsevät osaksi virallista dokumentaatiota ja kuinka asiakirjan kirjaamiskäytännöt voivat vahvistaa tai heikentää toisen vanhemman osallisuutta palvelutarpeen arvioinnissa. Dokumentoinnin käytännöt voivat olla mukana uusintamassa sukupuolittuneita rakenteita, jolloin esimerkiksi äidin huolenpuhe on näkyvämmiin läsnä, kun taas isän kokemus jää niukemmaksi tai vähemmän huolta tuottavaksi.

Toinen esiin noussut esimerkki vanhempien kokemusten ristiriitaisuudesta liittyi lapsen tunnesäätelyn haasteisiin. Yhteenvedossa äidin kokemus oli kirjattu seuraavasti:

“Äiti kokee olevansa keinoton tilanteissa, joissa lapsella on paha olla. Äiti kokee, että näissä tilanteissa hän ei pysty auttamaan lasta. Äiti on kertomansa mukaan hakeutunut perheneuvolaan saadakseen keinoja lapsen tunnesäätelytaitojen tukemiseen.” (P34)

Samana dokumentin isän näkökulma oli kirjattu huomattavasti huolettomammin:

“Isän mukaan kuvatut tunnesäätelyn haasteet ovat tavanomaista lapsen käyttäytymistä. Isän mukaan lapselle on tyypillistä purkaa ärtymistä fyysisesti ulospäin. Isällä ei ole erityistä huolta lapsen tilanteesta.” (P34)

Tämä kontrasti vanhempien kertomusten välillä herättää kysymyksiä sekä perheen arjen jakautumisesta että sosiaalityön dokumentaatiokäytännöistä. Tutkielman tekijöinä jäämme pohtimaan, heijastaako ristiriita isän etäännyttämisestä arjesta ja lapsen emotionaalisista tarpeista, vai kuvastaako se sosiaalityön käytäntöä, jossa työskentely painottuu voimakkaammin äidin kanssa tehtäväksi ja tämän vuoksi äidin kokemus tulee dokumentoinnissa esiin laajemmin ja yksityiskohtaisemmin.

Pohdimme myös isien kokemusta sivuun jäämisestä: onko kyse sosiaalityön toimintakulttuurista, jossa äidit oletetaan ensisijaisiksi huolen kantajiksi ja toimijoiksi lasten hyvinvoinnin tukemisessa, vai ilmentääkö tämä ilmiö myös isien omaa käsitystä vanhemmuuden roolistaan? Tällöin kyse voi olla osittain isien omasta vetäytymisestä arviointityöskentelystä tai yhteiskunnallisesta normista, jossa lasten tunteiden ja tarpeiden huomioiminen nähdään edelleen ensisijaisesti äidin tehtävänä.

Huomiomme kiinnitti myös yhteenvetodokumentti, jossa lapsi oli kertonut isän käyttämästä fyysisestä väkivallasta. Yhteenvetodokumenttiin ei ollut lainkaan kirjattu isän näkemystä lapsen kertomasta fyysisestä väkivallasta, äidin kanssa aiheesta oli yhteenvetodokumentin aikana keskusteltu arvioinnin aikana. Haarakangas (2018) on tuonut esille myös samankaltaisia tilanteita lastensuojelutarpeen selvitysten yhteydessä. Lastensuojelutarpeen selvityksen yhteenvetodokumentissa ei välttämättä ollut mainintaa lapsen altistumisesta väkivallalle ja Haarakangas pohtikin, onko kyseessä ollut sukupuolineutraali dokumentointitapa. (Haarakangas 2018, 99). Hietamäki (2015) on tuonut esille vanhempien kokemuksia arvioinnin aikaisesta työskentelystä, ja tutkimukseen osallistuneista äideistä kaksi oli kokenut, että työntekijöiltä oli puuttunut osaamista työskennellä väkivaltaa käyttäneen vanhemman kanssa. Toisin sanoen pohdittavaksi jää, onko kyse vahvasta tasa-arvon legitimeetistä

dokumentoinnissa vai työntekijöiden vajavaisista taidoista kohdata väkivaltaa käyttäneitä vanhempia.

5.2.4 Äitiyden roolin korostaminen

Kiinnitimme analyysissä huomiota myös siihen, miten palvelutarpeen arviointien yhteenvedodokumentit vahvistavat kuvaa äideistä perhearjen ensisijaisina vastuunkantajina. Sosiaalityöntekijöiden kirjaamat havainnot korostavat toistuvasti äitien kokemuksia arjen kuormittavuudesta. Aineiston perusteella äidit näyttäytyvät edelleen vanhempina, jotka aktiivisesti huolehtivat arjen säännöllisyydestä, kun taas isien rooli arjessa kuvautuu etäisempänä tai sallivampana. Tämä sukupuolittunut työnjako heijastuu paitsi vanhempien kertomuksista, mutta myös, miten vanhempien toimintaa tuodaan esille dokumenteissa.

“Äiti näkee ehdottoman tärkeänä tiukan ja säännöllisen rytmin ja siitä kiinnipitämisen lapsen toimivan arjen mahdollistamiseksi. Äiti kertonut lapsen hyötyvän selkeistä ja ennakoivista rutiineista. Äidin kertoman mukaan vanhemmilla on tähän liittyen ajoittain näkemyseroja, isän suosiessa vähemmän strukturoitua arkea.” (P9)

“Äiti pyrkii varmistamaan arjen rutiinit, jotta nuorelle mahdollistuu riittävästi lepoa, ravintoa sekä koulunkäynnin ja lääkehoidon toteutuminen. Isä ei vaadi niin tarkkaa rutiinien noudattamista, ja isällä on erilainen näkemys esimerkiksi puhelimen käytöstä tai pelaamisesta” (P78)

Kahdessa palvelutarpeen arvioinnin yhteenvedodokumentissa isä kuvattiin lasten näkökulmasta vahvana auktoriteettihahmona, vanhempana, jonka ohjeita lapset kuuntelivat ja noudattivat kaikkein parhaiten. Yhdessä dokumentissa todettiin lisäksi, että *“äidin heikentyneen voinnin vuoksi isä kantaa päävastuun lasten arjesta” (P14)*. Tällainen isän keskeinen asema arjen vastuunkantajana näyttäytyi aineistossamme harvinaisena. Muissa yhteenvedoissa vastaavanlaista mainintaa ei esiintynyt, mikä osaltaan vahvistaa kuvaa siitä, että isien aktiivinen rooli arjen ensisijaisina huoltajina jää marginaaliin.

Osassa dokumenteissa kuvattiin arjen vastuiden jakautuvan tasapuolisesti vanhempien kesken. Näissä tilanteissa kyse oli pääasiassa perheistä, joissa vanhemmat jakoivat asumisvastuun vuoroviikkoperiaatteella. Näin ollen vaikuttaa siltä, että arjen vastuunkanto tunnistettiin

tasaisemmin silloin, kun lasten fyysinen asuminen oli jaettu, mutta poikkeustilanteita lukuun ottamatta äidin rooli näyttäytyi edelleen ensisijaisena arjen koordinoijana.

5.2.5 Etäiset tai syrjässä olevat isät ja äidit

Aineistossamme oli yhteensä kuusi isää ja yksi äiti, jotka olivat jääneet kokonaan palvelutarpeen arvioinnin ulkopuolelle. Erään arviointiin osallistuneen isän kohdalla oli dokumentoitu huoli etäännyttämisestä suhteessa lapseen. Sosiaalityöntekijä oli kirjannut isän kokevan tilanteen raskaana ja jäävänsä sivuun lasten elämästä:

“Isä on kertonut hänestä tuntuvan surkealta, koska ei ole pystynyt keskustelemaan lapsensa kanssa. Isä on kertonut kokevansa jäävänsä ulkopuolelle lastensa elämästä.”(P71)

Kyseinen kommentti oli aineistossamme ainoa, jossa sosiaalityöntekijä nosti esiin isän kokemuksen ulkopuolisuudesta lastensa elämässä.

Osa palvelutarpeen arviointiin osallistuneista isistä näyttäytyi olevan vähemmän mukana lapsen arjessa verrattuna äiteihin. Tämä etäisyys tuli ilmi esimerkiksi siinä, kuinka vähän isien näkemyksiä lapsen arjesta tai lapsen tarpeista oli dokumentoitu. Ilmiötä voi selittää useampi tekijä, kuten lapsen asumisjärjestelyt, perheen sisäinen työnjako tai isän ja lapsen välisen suhteen mahdolliset haasteet. Vain yhdestä palvelutarpeen arvioinnin dokumentista puuttui kokonaan äidin näkemys ja puuttumisen syyksi oli mainittu äidin suomen kielen heikko taito. Samalla myös pohdimme sosiaalityön rakenteellista tapaa asemoida äiti ensisijaiseksi vanhemmaksi, mikä voi osaltaan vahvistaa isien sivuun jäämistä arviointiprosesseissa.

5.2.6 Tuen tarpeen dokumentointi

Äitien ja isien dokumentoidut toiveet tuesta ja palveluista näyttäytyivät aineistossamme erilaisina. Äitien esittämät tuen tarpeet oli usein kirjattu tarkasti ja konkreettisesti, esimerkiksi:

“Äiti toivoo tukea perheen jäsenten väliseen kommunikaatioon” (P9)

“Äiti toivoo työntekijää, jolla on neuropsykiatrista osaamista” (P27)

“Äiti on kertonut toivovansa keskustelutukea itselleen ja isälle”. (P89)

Isien toiveet ja suhtautuminen tukeen oli puolestaan dokumentoitu yleisemmällä ja vähemmän yksityiskohtaisella tavalla, kuten:

“Isä kertoo olevansa huolissaan lapsesta ja suhtautuu myönteisesti asiakkuuden avaamiseen”

P10

“Isä on vastaanottavainen tuelle” P33

“Isä on kertonut, että mikäli nuori itse kokee tarvitsevansa tukea, isä on siihen suostuvainen.”

P29

Poikkeuksiakin kuitenkin esiintyi. Esimerkiksi yhden isän kokema tuen tarve oli kuvattu yhteenvedossa laajemmin ja konkreettisemmin:

“Isä on kertonut, että ovat yrittäneet huolehtia nuoren perusarjesta, ruokailuista ja riittävästä unensaannista, mutta tilanne ei ole muuttunut. Isä kokee, että ovat pyrkineet tukemaan nuorta, mutta tuo esille, että perheen omat voimavarat eivät enää riitä. Isä tuo esille, että ovat tilanteessa keinottomia ja tarvitsevat perheen ulkopuolista apua.” (P43)

Palvelutarpeen arviointien dokumenttien kirjausten pohjalta äidit olivat kuitenkin usein niitä, jotka nimesivät konkreettisia tuen muotoja ja etsivät ratkaisuja perheen tai lapsen tilanteeseen. Isien osallistuminen palveluprosessiin sen sijaan näyttäytyi dokumenteissa monin paikoin etäisempänä, joko heidän omasta halustaan tai palvelujärjestelmän käytäntöjen vuoksi. Dokumentoitujen yhteenvedojen kautta näyttäytyikin siltä, että järjestelmä toimii osin sukupuolittuneiden odotusten pohjalta: äidit oletetaan ensisijaiseksi hoivavastuunkantajaksi ja perheen tarpeiden esiin tuojaksi isän roolin jäädessä tällöin helpommin passiivisemmaksi tai jopa alistaiseksi äidin näkemyksille.

5.2.7 Positiivisia huomioita tasavertaisuuden toteutumisesta

Analyysin aikana kiinnitimme huomiota siihen, että dokumenteissa, joissa tasavertainen vanhemmuus näyttäytyi toteutuvan, oli usein käytetty yleisluontoista ilmaisua *vanhemmat*. Mukana oli kuitenkin myös kirjauksia, joissa molemmat vanhemmat oli mainittu erikseen.

Lisäksi löytyi yhteenvedodokumentteja, joissa vanhemmista puhuttiin pääasiassa yleisellä tasolla ilman erillisiä viittauksia äitiin tai isään, mutta joissa sosiaalityöntekijä oli tästä huolimatta selkeästi tuonut esiin molempien vanhempien kanssa käytyjä keskusteluja ja kirjannut myös heidän näkemyksensä eritellysti yhteenvedodokumenttiin. Kuten seuraavista esimerkeistä käy ilmi:

”Kummankin vanhemman kanssa on keskusteltu.” (P7)

”Vanhempien kanssa on keskusteltu lapsen tunnetaitojen harjoittelusta.” (P11)

”Vanhemmat ovat kertoneet kokevansa keinottomuutta.” (P20)

”Molemmat vanhemmat ovat olleet vastaanottavaisia tuelle saadakseen yhtenäisiä kasvatuskäytäntöjä ja välttääkseen keskinäisiä riitoja.” (P34)

Sosiaalityöntekijöiden kirjauksista välittyi selkeästi kuva, että molempien vanhempien kanssa on käyty keskusteluja ja perhetilannetta on tarkasteltu yhdessä. Tämä antoi vaikutelman vanhemmuuden tasavertaisesta toteutumisesta sekä molempien näkökulmien huomioimisesta arviointiprosessissa.

Monissa arvioinneissa perheen vuorovaikutusta ja vanhempien suhteita lapseen kuvattiin tasapuolisesti. Tämä tulee esille seuraavissa esimerkeissä:

”Perheenjäsenten välinen vuorovaikutus on lämmintä ja luontevaa molemmissa kodeissa” (P88)

”Vuorovaikutus lapsen ja molempien vanhempien välillä hyvää ja lämmintä” (P39)

”Lapsi käynyt kotikäynnillä tankkaamassa turvaa molemmilta vanhemmilta” (P84)

”Molemmilla vanhemmilla vahva tunneside lapseen” (P82)

Osassa palvelutarpeen arviointien yhteenvedoissa molempien vanhempien näkemykset perheen tilanteesta ja tuen tarpeesta oli dokumentoitu kattavasti. Seuraava esimerkki havainnollistaa, kuinka vanhempien kokemukset tilanteesta on mahdollista esittää perusteellisesti ja tasapuolisesti:

Arviointiin kirjattu isän näkemys perheen tilanteesta ja tuen tarpeesta:

” Isän mukaan arki hänen luonaan on tavanomaista, isä vie ja hakee lapsen koulusta, ja he viettävät arkea pääosin perheenä. –Isä ei ole huolissaan alkoholinkäytöstä äidin luona —Isä pohtii, että suurin haaste äidin luona liittyy arjen kuormitukseen ja aikuisten välisiin ristiriitoihin. Isä on kertonut, että kasvatusyhteistyö äidin kanssa toimii. Isä kertoo, ettei koe tarvitsevänsä tukea hänen luokseen.” (P44)

Kirjattu äidin arvio perheen olosuhteista ja tarvittavasta tuesta:

”Äiti kertoo lapsen kuormittuvan koulupäivistä, joka näkyy kotona raapimisena, kynsimisenä ja kiukutteluna. Äiti epäilee lapsella olevan nepsyipiirteitä. —Äiti kertoo jaksavansa arjessa pääsääntöisesti hyvin, mutta nyt on kokenut enemmän stressiä. Äidin kertoman mukaan perheen ongelma ei ole alkoholinkäyttö, vaan hänen ja puolisonsa ristiriidat ja niistä johtuva riitely. —Äiti ymmärtää, että riitely ja huutaminen ovat lapsille pelottavia kokemuksia. – Äiti kertoo kaipaavansa tukea perheenjäsenten välisiin suhteisiin ja hyvin toimintatapojen etsimiseen ja niiden juurruttamiseen arjessa.” (P44)

Sosiaalityöntekijä on lisäksi ottanut kantaa molempiin vanhempien vanhemmuuteen liittyviin tekijöihin sekä perheenjäsenten väliseen vuorovaikutukseen:

” Työntekijöille on välittynyt kuva, että isän luona arjen rutiinit ja ennakoitavuus ovat vakiintuneempia. –Perheenjäsenten vuorovaikutus näyttäytyy lämpimältä molemmissa kodeissa. Vanhemmat huomioivat ja vastaavat asianmukaisesti lasten tarpeisiin ja osoittavat välittämistä sanoin ja teoin. -- Sosiaalityöntekijän näkemyksen mukaan perhe hyötyy sosiaalitoimen tuesta arkeen. Äiti on vastaanottavainen tuella ja valmis muuttamaan toimintatapojaan. Äiti tunnistaa ja tiedostaa toimivansa tällä hetkellä lapsille haitallisella tavalla. Äidin vointi ja voimavarat näyttäytyvät kuitenkin riittävältä, että hän kykenee pääsääntöisesti turvaamaan lasten kasvuympäristön ja vastaamaan lasten tarpeisiin.” (P44)

Esimerkkitapauksessa molempien vanhempien näkemykset oli dokumentoitu tasapuolisesti. Tämä tuo esiin ammatillaisen pyrkimystä edesauttaa tasa-arvoisen vanhemmuuden toteutumista arviointiprosessin aikana. Sosiaalityöntekijän arviot molempien vanhempien vanhemmuudesta sekä perheenjäsenten välisestä vuorovaikutuksesta vahvistavat kokonaiskuvaa perheen tilanteesta ja tukevat myös arvioinnin perusteella tehtyjä johtopäätöksiä. Tasapuolinen yhteistyö molempien vanhempien kanssa mahdollistaa lapsen

arjen monipuolisemman ja laajemman tarkastelun ja samalla se myös edistää vanhempien yhdenvertaisen osallisuuden toteutumista.

Sosiaalityöntekijä on kirjannut oman arvionsa perheen tuen tarpeesta ja perustellut näkemyksensä siitä, miksi lapsi tai perhe tarvitsee, tai ei tarvitse, sosiaalihuoltolain tai lastensuojelulain mukaista asiakkuutta, tai muuta tarpeenmukaista tukea. Aineistossa oli myös viittauksia, jotka osoittivat, että perheen tilanteesta ja tuen tarpeesta oli keskusteltu molempien vanhempien kanssa, ja että kummankin näkemykset on huomioitu niin arvioinnissa kuin yhteenvedon dokumentoinnissakin. Nämä seuraavat esimerkit ilmentävät vanhempien tasavertaisen osallisuuden toteutumista arviointityöskentelyssä:

”Vanhempien kanssa on keskusteltu työstelyn jatkosta ja yhdessä on sovittu sosiaalihuoltolain mukaisen asiakkuuden avaamisesta lapselle.” (P31)

”Sosiaalihuoltolain mukaisella työskentelyllä varmistetaan riittävä tuki koko perheelle.” (P34)

”Vanhemmat ovat kertoneet tilanteen olleen poikkeuksellinen, eikä perheessä ole aggressiivista käyttäytymistä tai vanhempien välisiä ristiriitoja ollut aiemmin. Lapset eivät voi altistua vanhempien välisille riitatilanteille uudelleen. Vanhempien tulee turvata lapsille turvallinen kasvuympäristö.” (P39)

5.2.8 Puutteita tasavertaisen vanhemmuuden dokumentoinnissa

Aineistosta nousi esiin tilanteita, joissa vanhempien näkemyksiä ei ollut dokumentoitu tasavertaisesti. Taustalta löytyi erilaisia syitä, jotka vaihtelivat yksittäisistä olosuhteista vanhempien omaan suhtautumiseen palvelutarpeen arvioinnin tekemiseen. Aineistosta löytyi myös dokumentteja, joissa toisen vanhemman näkemystä oli dokumentoitu niukasti.

Joissakin palvelutarpeen arvioinneissa toinen vanhemmista ei osallistunut lainkaan arviointiprosessiin, joko siksi ettei häneen ollut otettu yhteyttä tai ettei vanhempaa ollut tavoitettu yrityksistä huolimatta. Useimmista dokumenteista ilmeni, että vanhemman tavoittamiseen oli pyritty, mutta tuloksetta. Lisäksi kahdessa arvioinnissa korostui vanhemman tai molempien vanhempien selkeä vastustus arviointia kohtaan. Toisessa tapauksessa isä kieltäytyi osallistumasta arviointiin, ja toisessa molemmat vanhemmat ilmaisivat vastustavansa arvioinnin toteuttamista.

” Vanhemmat eivät koe palveluiden tarvetta ja vastustavat arvioinnin tekemistä. Perheestä on suuri huoli. ”(P63)

Palvelutarpeen arvioinnissa, jota molemmat vanhemmat ovat vastustaneet, vanhempien näkemyksiä on dokumentoitu hyvin niukasti. Tämä vaikuttaa olevan seurausta vanhempien kielteisestä suhtautumisesta arviointiprosessiin sekä myös mahdollisista kulttuurieroista. Yhteenvetodokumentin mukaan työntekijät ovat joutuneet keskeyttämään tapaamisia vanhempien asiattoman käytöksen vuoksi. Dokumentissa on maininta äidin pelosta, että lapsi otetaan huostaan: *“Äiti sanoittaa pelkäävänsä, että lapset viedään pois”* (P63), mutta myös kirjaus äidin vähättelevästä suhtautumisesta esiin nousseisiin huolenaiheisiin. Isän näkemystä ei ole dokumentoitu juuri lainkaan – poikkeuksena maininta suomen kielen kurssista, jonka osalta isä on todennut vanhempien haluavan pitää taukoa.

Mikäli molemmat vanhemmat jättäytyvät arviointiprosessin ulkopuolelle, heidän osallisuutensa ei voi toteutua. Tällöin heillä ei ole mahdollisuutta tuoda esiin omaa näkemystensä perhetilanteesta tai osallistua keskusteluun ja päätöksentekoon mahdollisesta tuen tarpeesta. Vanhempien kieltäytyminen palvelutarpeen arvioinnista herättää usein huolta sosiaalityöntekijässä perheen tilanteeseen liittyen.

Tasavertaisen vanhemmuuden toteutuminen edellyttää molempien vanhempien osallistumista arviointiprosessiin. Mikäli toinen vanhemmista kieltäytyy osallistumisesta tai ei ole muutoin mukana prosessissa, tämä rajoittaa vanhempien tasavertaista osallisuutta. Tällöin molempien vanhempien näkemykset perheen tilanteesta ja tuen tarpeesta eivät voi tulla näkyväksi dokumentoinnissa. Tämä puolestaan voi johtaa siihen, että sosiaalityöntekijä joutuu tekemään arviointia vajavaisin tiedoin, mikä heikentää arvioinnin luotettavuutta eikä välttämättä anna totuudenmukaista kuvaa lapsen ja perheen kokonaistilanteesta.

Yhteenvetodokumenttien analyysissä kiinnitimme huomiota siihen, onko äidin tai isän näkemys jäänyt kokonaan kirjaamatta tai onko sitä dokumentoitu vain niukasti. Aineistosta ilmeni, että vain kahdesta dokumentista puuttui äidin näkemys kokonaan. Toisessa tapauksessa syyksi oli mainittu äidin heikko suomen kielen taito ja toisessa äidin tavoittamattomuus. Sen sijaan isän näkemyksen puuttuminen tai sen niukka dokumentointi ilmeni useammassa palvelutarpeen arvioinnissa. Useissa yhteenvetodokumenteissa oli maininta isästä tai hänen osallistumisestaan työskentelyyn, mutta varsinaista isän näkemystä lapsen tai perheen

tilanteesta ei kuitenkaan ollut kirjattu. Joissain tapauksissa yhteenvedoon oli kirjattu isän kertomaa esimerkiksi lapsen mieltymyksistä tai isän omasta terveydentilasta, mutta monitasoisempi kuvaus isän näkemyksestä jäi puuttumaan. Osa yhteenvedoista sisälsi tiedon siitä, että isä on aktiivisesti mukana lapsen elämässä tai että lapsi asuu pääasiassa isän luona, mutta tästä huolimatta isän näkökulmaa ei ollut aina kirjattu dokumenttiin.

Vastaavanlainen asetelma tuli esille myös toisessa yhteenvedodokumentissa, jossa toisen vanhemman näkemystä oli dokumentoitu niukasti. Arvioinnin taustalla ollut huoli kohdistui äidin hyvinvointiin. Dokumentin mukaan lapset asuivat pääsääntöisesti isän luona, mutta viettivät säännöllisesti aikaa äidin luona viikonloppuisin. Tästä huolimatta isän näkökulma jäi dokumentissa erittäin niukaksi. Palvelutarpeen arviointiin oli dokumentoitu vanhempien ja äidin näkemystä perheen tilanteesta:

”Vanhemmat ovat päätyneet ratkaisuun, jossa äiti tapaa lasta joka toinen viikonloppu. Tavoitteena on vuoroviikkoasuminen äidin voinnin kohentuessa. –Äiti kokee toimintakykynsä heikentyneen, eikä koe olevansa tällä hetkellä työkykyinen. Äiti on kertonut käyttäneensä kesällä alkoholia enemmän, tällä hetkellä kertoo käyttävänsä alkoholia kohtuullisesti. —Äiti kertoo lasten kanssa sujuvan hyvin. —Äiti pitää rutiineista ja tekee paljon lasten kanssa asioista. Äiti todennut, että ei tarvitse apua lasten kanssa.” (P53)

Isän näkemystä tilanteesta oli kirjattu kuitenkin vain hyvin vähän, vaikka lapset asuivat pääsääntöisesti isän luona:

”Isä kokee vointinsa hyväksi.” (P53)

Isää ei tavattu arvioinnin aikana, mutta hänet oli kontaktoitu kahdesti puhelimitse. Äiti puolestaan oli tavattu kahdesti. Sosiaalityöntekijän kirjauksessa ei ollut dokumentoitu isän näkemyksiä tai tilannetta lainkaan:

”Äidille on avattu palvelutarpeen arviointi työikäisiin. Sosiaalityöntekijän näkemyksen mukaan lasten hyvinvointi on kuvautunut hyvänä eikä tällä hetkellä ole tarvetta sosiaalitoimen asiakkuudelle tai tukitoimille.” (P53)

Tilanne näyttäytyi meille tutkielman tekijöille ristiriitaisena, sillä havaintojemme perusteella muissa palvelutarpeen arvioinneissa, joissa huoli kohdistui etävanhempaan, työskentely

näyttäytyi systemaattisesti keskittyvän lähivanhempaan. Lähivanhemman näkemykset ja kokemukset muodostivat arvioinnin keskeisen tiedollisen perustan, vaikkakin myös etävanhemman tuen tarpeet pyrittiin huomioimaan. Lähivanhemman kanssa tehtävä työskentely oli selvästi aineistomme mukaan keskeisemmässä roolissa ja huomionarvoista on, että kaikissa näissä tapauksissa lähivanhempi oli äiti. Tämä voi osaltaan heijastaa vanhemmuuden sukupuolittuneita odotuksia myös sosiaalityön käytännöissä. Äidin rooli näyttäytyi dokumenteissa siis edelleen ensisijaisena ja tämä voi vaikuttaa siihen, kenet työntekijä kokee ensisijaiseksi työskentelykumppaniksi arviointiprosessissa. Sukupuolittuneet oletukset vanhemmuudesta voivat siis ohjata huomaamatta arviointityötä ja vaikuttaa siihen, kenen näkemykset tulevat kirjatuiksi ja kenen sivuutetaan, huolimatta vanhempien tosiasiallisesta roolista lasten arjessa.

Joissain dokumenteissa, joissa isän näkemys puuttui, oli kuitenkin kirjattu äidin sekä vanhempien yhteinen näkemys. Huomionarvoista oli, että vanhempia oli saatettu tavata yhtä monta kertaa, mutta silti isän ääni ei ollut erikseen tunnistettavissa dokumentissa. Tämä herätti meissä kysymyksen siitä, oliko kyse aidosti molempien vanhempien yhteisestä näkemyksestä vai oliko äidin kertomus muotoutunut yhteiseksi näkökannaksi sosiaalityöntekijän kirjauksissa. Erityisesti tilanteissa, joissa äitiä oli tavattu huomattavasti useammin kuin isää, mutta silti kirjatut esittivät vanhempien näkemyksen yhtenäisenä, heräsi epäilyksemme mahdollisesta äidin kokemusten yleistämisestä vanhempien yhteiseksi ääneksi. Tämä voi myös ilmentää Hiitolan (2015) kuvaamaa sukupuolineutraalia kirjaamiskäytäntöä, jossa äitien tekemä hoivatyö ja vastuu sulautetaan huomaamattomasti yhteisen vanhemmuuden alle, häivyttäen sukupuolten välistä eroa vanhemmuudessa ja osallisuudessa.

Joissain yhteenvetodokumenteissa oli vähänlaisesti kirjattuna kummankaan vanhemman näkemystä. Tässä yksi esimerkki:

“Äiti kertonut perheen arjen olevan vauhdikasta, mutta arkea helpottavat säännölliset rutiinit ja tilanteiden ennakointi.” (P6)

“Isä on kertonut hänen ulkoilevan paljon lasten kanssa työpäivän jälkeen.” (P6)

Sosiaalityöntekijän kirjauksen mukaan vanhemmat ilmaisivat arvioinnin aikana yhteisen näkemyksensä siitä, ettei perheellä ole tarvetta sosiaalihuoltolain mukaisille palveluille. Yhteenvetodokumentin mukaan äitiin oli oltu arviointiprosessin aikana yhteydessä useammin kuin isään, ja äiti myös osallistui tapaamisiin aktiivisemmin. Vanhemmat olivat eronneet ja

lapsi asui vuoroviikoin molempien luona, mikä viittaisi tasavertaiseen vanhemmuuden toteutumiseen arjessa. Tästä huolimatta arviointidokumentissa isän arjen kuvaukset jäivät vähäisiksi. Vaikka lapsi vietti merkittävän osan ajastaan isän luona, isän näkökulmaa arjen sujumisesta ei juurikaan ollut dokumentoitu; ainoana konkreettisenä mainintana oli yhteinen ulkoiluhetki. Tämä havainto nosti mieleemme kysymyksen, missä määrin vanhemmuuden vastuu jakautuu tasaisesti dokumentoinnin pohjalta ja missä määrin kulttuuriset käsitykset äidistä ja isästä vaikuttavat siihen, kenen näkemykset koetaan merkityksellisiksi kirjata virallisiin asiakirjoihin, myös eron jälkeisessä yhteisvanhemmuudessa.

6 Tasavertaisen vanhemmuuden toteutuminen palvelutarpeen arviointien yhteenvetodokumenteissa

Tutkielmamme tavoitteena oli selvittää, miten tasavertainen vanhemmuus toteutuu lapsiperheiden palvelutarpeen arviointien yhteenvetodokumenteissa. Tutkimuskysymyksemme olivat, työskennelläänkö palvelutarpeen arvioinnin aikana tasavertaisesti molempien huoltajien kanssa, ja miten huoltajien näkemykset perheen tilanteesta dokumentoidaan yhteenvetodokumenttiin? Sekä miten sosiaalityöntekijä dokumentoi molempien vanhempien näkemykset perheen tilanteesta ja tuen tarpeesta ja ilmeneekö kirjauksista sukupuolittuneita käsityksiä?

Aineistomme mukaan äidit osallistuivat palvelutarpeen arviointeihin 99 prosentissa tapauksista, ja isät 93 prosentissa arviointeja. Vaikka osallistumisprosentissa oli vain pieni ero, tarkempi analyysi paljasti laadullisia eroja: isien osallistuminen oli usein pinnallisempaa ja heidän näkemyksiään oli dokumentoitu harvemmin ja vähemmän yksityiskohtaisemmin kuin äitien. Vastaavat havainnot nousivat esiin myös aiemmissa tutkimuksissa, kuten Hietamäen (2015) ja Haarakankaan (2018) tutkimuksissa, joissa äitien osallistumisprosentti (97 %) arviointityöskentelyyn oli merkittävästi korkeampi kuin isien (64 %).

Vaikka isien muodollinen osallistuminen palvelutarpeen arviointeihin on parantunut aiempiin tutkimuksiin verrattuna, heidän näkemyksensä eivät vieläkaan heijastu asiakirjoissa samalla painoarvolla kuin äitien. Tuloksemme osoittavat, että äitien kanssa työskennellään edelleen enemmän ja heidän näkemyksiään arvioidaan dokumentoinnissa vahvemmin. Havaintojemme pohjalta myös isien oma aktiivisuus ja saavutettavuus arviointiprosessissa voi vaihdella. Vaikka isien osallistumisprosentti on noussut, heidän roolinsa arviointityössä ei aina näyntyä yhtä vahvana kuin äitien, mikä voi vaikuttaa myös dokumentoinnin sisältöön. (Kitunen 2007, O'Donnell 2005, 390–391.) Tähän voivat olla vaikuttamassa myös työntekijöiden mahdolliset odotukset sukupuolirooleista. Vaikka sosiaalityöntekijät pitävät työssään tasa-arvoa tärkeänä, syvälle juurtuneet käsitykset äideistä hoivavastuunkantajina voivat vaikuttaa siihen, kenen näkemyksiä dokumentoinnissa painotetaan. (Hiitola 2015, 87–88; Skårstad Størhaug 2013, 1753).

Sukupuolittuneiden käsitysten osalta havaitsimme, että äitien näkökulmat ja kokemukset oli kirjattu selkeämmin ja yksityiskohtaisemmin yhteenvetodokumentteihin kuin isien. Isien näkemyksiä jäi kokonaan puuttumaan ilman selkeästi kirjattuja perusteluja, toisin kuin äitien

kohdalla, joiden poissaoloille oli useimmiten dokumentoitu erilaisia syitä. Tämä mielestämme osoittaa, että arviointikäytännöissä ja dokumentoinnissa elää yhä sukupuolittuneita rakenteita, vaikka työntekijät kokevatkin toimivansa sukupuolineutraalisti.

Yksi keskeinen syy tuloksillemme voi liittyä sosiaalityön rakenteellisiin ja historiallisesti muotoutuneisiin käytäntöihin. Lastensuojelu ja lapsiperheiden sosiaalityö ovat pitkälti perustuneet oletukseen äidistä lapsen ensisijaisena hoitajana, ja näin ollen myös palvelut ovat suuntautuneet erityisesti äideille. Tämän seurauksena äidit ovat mahdollisesti tottuneet hakemaan apua useammin kuin isät. (Hiitola 2015, 93–94; Skårstad Størhaug 2013, 1756–1757; O’Donnell 2005, 397.) Esimerkiksi Hiitola (2015) analysoi sitä, miten lastensuojelun asiakirjoissa sukupuoli, ja erityisesti äidin rooli ensisijaisena hoitajana, rakentuu institutionaalisesti ja tuo esiin, että äitiys nähdään automaattisesti vastuullisempana ja aktiivisempana suhteessa lapseen. Isyys dokumentoidaan usein etäisempänä. Tämä ajattelumalli voi edelleen, tiedostamattomasti, ohjata työntekijöiden huomion kohdistumista äiteihin. Myös työn luonne voi olla tuloksiin vaikuttava tekijä. Sosiaalityön käytännön hektisyys ja resurssien rajallisuus voivat osaltaan selittää havaittuja eroja. Kiireisissä asiakastilanteissa työntekijät saattavat luonnostaan keskittyä paremmin tavoitettavissa olevaan vanhempaan, joka on usein äiti. (Hiitola 2015; Skårstad Størhaug & Oien 2012, 299–301.)

Aineistomme perusteella pohdimme sosiaalityöntekijöiden sukupuolijakauman mahdollisia heijastumia arviointikäytäntöihin. Tutkimusaineisto oli kerätty yksiköistä, joissa kaikki sosiaalityöntekijät olivat naisia. Saman sukupuolen edustajien kohtaamiset voivat tiedostamattomasti vaikuttaa vuorovaikutuksen sujuvuuteen ja siihen, kenen näkökulmat nousevat vahvemmin esiin. (Kitunen 2007, 114.) Sukupuoli on yksi niistä eroavaisuuksista, jotka voivat huomaamatta muokata asiakkaan kohtaamista ja vaikuttaa odotuksiin ja vaatimuksiin, joita vanhemmille asetetaan (Juhila 2006, 111–112). Sosiaalityössä onkin tärkeää tunnistaa ja olla sensitiivinen asiakkaiden eroavaisuuksille, jotta vältetään sukupuolittuneiden ennako-oletusten vahvistaminen ja ylläpitäminen. Asiakkaat tulee kohdata yksilöinä omista lähtökohdistaan, ilman valmiita oletuksia sukupuolesta tai rooleista. (Vilkkä 2010, 90.) Tämä on linjassa myös suomalaisen tasa-arvopolitiikan tavoitteiden kanssa, joiden mukaan sukupuolten tasa-arvo ja ihmisoikeudet on turvattava kaikilla yhteiskunnan alueilla (STM 2024).

Tasavertaisen vanhemmuuden toteutumista estävät tekijät näyttäytyvät tutkimusaineistomme perusteella monisyisinä ja liittyvät rakenteellisiin perinteisiin, työskentelyolosuhteisiin,

vanhempien omaan aktiivisuuteen sekä työntekijöiden tiedostamattomiin asenteisiin. Vaikka muodollinen tasa-arvo osallistumisessa on parantunut aiempiin tutkimuksiin verrattuna (Hietämäki 2015; Haarakangas 2018), laadullinen tasa-arvo molempien vanhempien näkökulmien huomioimisessa ja dokumentoinnissa edellyttää edelleen syvällistä kehittämistä ja kriittistä tarkastelua sosiaalityön kentällä. Samalla vanhempien oma osallistumisen taso ja työntekijöiden sukupuolittuneet odotukset voivat vaikuttaa siihen, kenen ääni dokumentaatiossa vahvemmin kuuluu (O'Donnell ym. 2005; Kitunen 2007). Erityisesti palvelutarpeen arvioinnin kaltaisissa arviointityön prosesseissa, joissa asiakirjat muodostavat perustan perheiden saamiin palveluihin ja tukitoimiin, dokumentoinnin tasavertaisuus on keskeinen oikeusturvakysymys (Kääriäinen 2016; Huuskonen 2014).

Tärkeää on tunnistaa sosiaalityöntekijän valta-asema asiakirjojen tuottamisessa. Asiakastyön dokumentointi ei ole neutraalia toimintaa, vaan kirjoitusprosessissa työntekijä tekee jatkuvasti valintoja siitä, mitä tietoa tallennetaan, miten se esitetään ja mikä jätetään pois. Sosiaalityöntekijällä on merkittävä institutionaalinen valta asiakirjojen laadinnassa, sillä hänen tekemänsä valinnat määrittävät sen, miten perheen tilanne esitetään ja ymmärretään virallisissa prosesseissa. Tämä asiakirjoihin tallentuva tulkinta ei vaikuta ainoastaan palvelujen järjestämiseen ja tuen kohdentamiseen, vaan sillä voi olla kauaskantoisia seurauksia koko perheen tulevaisuudelle, esimerkiksi päätöksenteossa lastensuojelutoimenpiteistä tai muista sosiaalipalveluista. Kirjaaminen on aina jossain määrin valikoivaa ja rakentavaa ja kirjoittaja päättää, mitkä näkemykset ja kokemukset nousevat esiin ja millä painoarvolla. Näin ollen sosiaalityöntekijän rooli tiedon välittäjänä ja todellisuuden muovaajana on keskeinen. (Kääriäinen 2003, 182; Kääriäinen 2016, 159, 193, 195; Huuskonen 2014; 3, 89–90.) Tasavertainen vanhemmuus palvelutarpeen arviointiprosessissa edellyttääkin, että työntekijä tiedostaa oman valta-asemansa ja pyrkii systemaattisesti ja tasapuolisesti huomioimaan molempien vanhempien äänet ja kokemukset. Tämä asettaa merkittävän eettisen vastuun sen suhteen, millä tavoin ja kenen näkemykset sosiaalityöntekijä tuo arviointidokumenteissa esille.

Tutkielmamme rajallisuus asettaa rajoituksia tulosten yleistettävyydelle. Aineistomme keskittyy yhteen rajattuun alueeseen, Turun Soihtu-tiimeihin, ja lyhyeen aineiston keruu-aikaan ajalta syyskuu–joulukuu 2024, mikä osaltaan rajoittaa tulosten yleistettävyyttä. Aineistomme oli 90 palvelutarpeen arvioinnin yhteenvetodokumenttia, eikä se kata kaikkia kyseisellä aikavälillä tehtyjä palvelutarpeen arviointeja Turun Soihtu-tiimeissä. Yhteenvetodokumenttien eriävä pituus ja tarkkuuden taso vaikutti aineistosta tehdyn analyysin syvyyteen. Lisäksi

analyysi perustui asiakirjoihin, eikä asiakastapaamisten suoriin havaintoihin, mikä voi vaikuttaa siihen, kuinka tarkasti dokumentointi vastaa todellisia vuorovaikutustilanteita. Asiakirjojen etuna näimme olevan sen, että ne tarjoavat kirjallista ja konkreettista tietoa asiakirjojen sisällöstä sekä sosiaalityöntekijöiden kirjaamiskäytännöistä, ja voivat näin ollen paljastaa sukupuolittuneita kirjaamisen tapoja. Dokumenttien käyttö mahdollisti myös laajemman aineiston tarkastelun verrattuna esimerkiksi vuorovaikutuksen havainnointiin perustuvaan aineistoon.

Tutkielmamme vahvisti aiempia havaintoja siitä, että isien osallistuminen arviointiprosesseihin on lisääntynyt. Kuitenkin tutkielmamme toi syventävää ymmärrystä siitä, että muodollinen osallistuminen ei vielä takaa laadullista tasavertaisuutta dokumentoinnissa. Tämä havainto on tärkeä sosiaalityön kehittämisen ja arviointikäytäntöjen uudistamisen kannalta. Lisäksi tutkielmamme toi esiin sosiaalityöntekijän valta-aseman merkityksen asiakirjatyössä: miten tiedon valikointi ja kirjaustavat voivat tiedostamattomasti vahvistaa sukupuolittuneita rakenteita ja vaikuttaa asiakkaiden elämään. Tämä näkökulma dokumentoinnin vallasta on aiemmassa kotimaisessa tutkimuksessa ollut vähemmän esillä palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä. Lisäarvoa tuotti myös se, että tutkimuksemme tarkasteli tasa-arvokysymystä lapsiperheiden palvelutarpeen arvioinnissa rakenteellisesta ja eettisestä näkökulmasta, ei vain yksittäisten tapaamisten tasolla. Näin tutkimus avaa uusia suuntia jatkotutkimukselle ja käytännön kehittämistyölle.

Pohdimme myös ammattien sukupuolittuneisuuden mahdollista vaikutusta vanhempien epätasa-arvoiseen osallistumiseen palvelutarpeen arviointityöhön. Yhteiskunnassa näyttää edelleen elävän oletus, jonka mukaan naiset kantavat ensisijaisen vastuun yksityiselämän hoiva- ja perhevelvoitteista. Tämä ilmenee esimerkiksi sairaan lapsen hoitoon liittyvissä tilanteissa: tutkimusten mukaan isät jäävät useammin kotiin hoitamaan sairasta lasta, jos he työskentelevät naisvaltaisilla aloilla tai työpaikoilla, joissa sukupuolijakauma on tasaisempi. Siitä huolimatta isät kokevat poissaoloihinsa liittyvää negatiivista suhtautumista työkavereiden tai esihenkilöiden taholta useammin kuin naiset, erityisesti työntekijäasemassa ollessaan (Salmi, Lammi-Taskula & Närvi 2009, 80–81). Tämän seurauksena naisten voi olla käytännössä helpompaa osallistua myös sosiaalihuollon tapaamisiin, erityisesti naisvaltaisilla aloilla, joissa työpaikkojen kulttuuri ja työnantajien asenteet suhtautuvat myönteisemmin perhe-elämään liittyviin poissaoloihin. Vastaavasti miehillä, jotka työskentelevät

miesvaltaisilla aloilla, osallistuminen voi olla haastavampaa, mikäli työnantajilta ei saada yhtä paljon ymmärrystä tai joustoa perhevelvoitteiden hoitamiseen.

Kokemuksemme mukaan myös palvelutarpeen arvioinnille asetettu kolmen kuukauden lakisääteinen määräaika luo työskentelylle omat aikataululliset paineensa. Tämä saattaa osaltaan vaikuttaa siihen, ettei molempien vanhempien läsnäolo kaikilla tapaamiskerroilla ole ollut mahdollista järjestää. Palveluiden käynnistämisen ja arvioinnin määräaikaisen loppuunsaattamisen näkökulmasta on ollut olennaista varmistaa, että ainakin toinen vanhemmista on osallistunut tapaamisiin ja päätöksentekoon lapsen ja perheen tuen tarpeiden arvioimiseksi.

Tutkimamme ei anna suoraa vastausta siihen, johtuuko isien näkemysten vähäinen dokumentointi pelkästään sosiaalityön sukupuolittuneista kirjaamiskäytännöistä vai myös siitä, että isät ovat tosiasiallisesti vähemmän osallisia lapsen arjessa. On mahdollista, että isien esiin tuomat näkökulmat ovat olleet luonteeltaan vähemmän yksityiskohtaisia ja monitasoisia kuin äitien, mikä on voinut vaikuttaa niiden kirjaamisen laajuuteen ja sisältöön.

Olisi tärkeää tarkastella tasavertaisen vanhemmuuden toteutumista laajemmalla ja monipuolisemmalla aineistolla, joka kattaisi useampia hyvinvointialueita ja pidemmän ajanjakson. Laajempi ja määrälliseen tarkasteluun painottuva aineisto mahdollistaisi palvelutarpeen arviointiprosessien tasa-arvokäytäntöjen kattavamman ja edustavamman hahmottamisen, sillä suurempi otanta tarjoaisi luotettavampaa tietoa vanhempien osallistumisesta ja heidän näkökulmiensa dokumentoinnista. Jatkossa olisi myös keskeistä tutkia, miten sosiaalityöntekijän sukupuoli, työkokemus ja koulutustausta voivat vaikuttaa vanhempien tasapuoliseen huomioimiseen palveluprosesseissa. Tällainen tarkastelu voisi syventää ymmärrystä siitä, millä tavoin työntekijän taustatekijät heijastuvat arviointikäytäntöihin ja dokumentointiin sekä vaikuttavat molempien vanhempien äänen esiin pääsemiseen.

Lisäksi olisi hyödyllistä kohdistaa tutkimusta palvelutarpeen arvioinnin dokumentointikäytäntöihin ja niiden kehittämismahdollisuuksiin. Erityistä huomiota tulisi kiinnittää siihen, miten molempien vanhempien näkemykset voidaan tuoda tasavertaisesti ja systemaattisesti esiin asiakirjoissa, jotta arviointityön laatu ja oikeudenmukaisuus vahvistuvat. Tällainen jatkotutkimus syventäisi ymmärrystä siitä, miten rakenteellisia ja tiedostamattomia

esteitä tasavertaisen vanhemmuuden toteutumiselle arviointityössä voidaan purkaa, sekä edistäisi oikeudenmukaisempaa ja eettisesti kestävämpää sosiaalityön käytäntöä.

Lähteet

- Attila H., Pietiläinen M., Keski-Petäjä M., Hokka P. & Nieminen M. (2018). Tasa-arvobarometri (2017). Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Saatavilla: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160920/STM_08_2018_Tasa-arvobarometri%202017_net.pdf?sequence=4&isAllowed=y. Viitattu 20.10.2024.
- Günther K. (2015). Asiakasdokumentaatio arviointina mielenterveystyön arjessa. Tutkimus ammatillisesta kirjaamisesta. Väitöskirja. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Tampereen Yliopisto.
- Haarakangas, T. (2015). Lastensuojelutarpeen selvitys sosiaalityön tiedonmuodostuksena. Licensiaattitutkimus. Valtiotieteellinen tiedekunta. Helsingin Yliopisto.
- Haataja A. (2016). Pieniä ja suuria reformeja pienten lasten perheille suunnatuissa perhevapaissa ja etuuksissa. Teoksessa Haataja A., Airio I., Saarikallio-Torp M. & Valaste M. (toim.) *Laulu 573566 perheestä. Lapsiperheet ja perhepolitiikka 2000- luvulla*. Tampere: Juvenes Print.
- Haataja A., Airio I., Saarikallio-Torp M. & Valaste M. (2016). *Lapsiperheet 2000- luvulla*. Teoksessa Haataja A., Airio I., Saarikallio-Torp M. & Valaste M. (toim.) *Laulu 573566 perheestä. Lapsiperheet ja perhepolitiikka 2000- luvulla*. Tampere: Juvenes Print.
- Hakovirta M. & Rantalaiho M. (2009). Perhepolitiikka ja jaettu vanhemmuus. Teoksessa Kääriäinen, A., Hämäläinen, J., & Pölkki, P. (toim.) *Ero vanhemmuus ja tukeminen*. Helsinki: Hakapaino Oy.
- Hakulinen T., Onwen-Huma H., Pulkkinen P., Sandt M. & Varsa. H. (2022) Sukupuolten tasa-arvo neuvolan asiakastyössä - Opas vanhempien ja lasten tukemiseen sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164268/STM_2022_9.pdf?sequence=4&isAllowed=y Viitattu 6.11.2024.
- Hallintolaki 2003/434
- Henkilötietolaki 523/ 1999
- Hietämäki, J. (2015). Lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutukset vanhempien näkökulmasta. Väitöskirja. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopisto.
- Hiitola J. (2015) Hallittu vanhemmuus. Sukupuoli, luokka ja etnisyys huostaanottoasiakirjoissa. Väitöskirja. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Tampereen yliopisto.
- Huttunen J. (2001). Isänä olemisen uudet suunnat. Juva: WS Bookwell Oy.
- Huuskonen S. (2014). Dokumentointi ja tiedon käyttö asiakastietojärjestelmässä lastensuojelun työtehtävissä. Väitösluento. <https://journal.fi/inf/article/view/46315/12394>. Viitattu 6.3.2025.
- Huuskonen S. (2014) Recording and Use of Information in a Client Information System in Child Protection Work. Väitöskirja. Tampereen Yliopisto.
- Jaakola, A. (2020) Lapsen tilanteen arviointi lastensuojelun sosiaalityössä. Väitöskirja. Yhteiskuntatieteiden laitos. Kuopio: Itä- Suomen yliopisto

Jaakola A., Lamponen T., Aaltio E., Aarnio N., Haapala M., Heino E., Pösö T., Repo J. & Veistilä M. (2024). Lapsen tilanteen arviointi lapsiperhesosiaalityössä- Aikalaiskuvausta. Teoksessa Kiili, J., Jaakola A., Anis M., Lamponen T. & Stenvall E. (2024). Lapsiperheiden ja lastensuojelun sosiaalityö. Gaudeamus Oy. Tallinna.

Juhila K. (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. vastapaino. Tampere: Vastapaino

Julkunen R. (2016) Sukupuoli valtiollisen politiikan kohteena. Teoksessa: Husso M & Heiskala R toim. (2016). Sukupuolikysymys. Gaudeamus Oy. Helsinki University press. E-kirja.

Kananen J. (2014). Laadullinen tutkimus opinnäytetyönä. Miten kirjoitan kvalitatiivisen opinnäytetyön vaihe vaiheelta. Jyväskylä: Suomen yliopistopaino Oy – Juvenes Print

Kitunen T. (2007). Sosiaalityön näennäinen tasa-arvo. Teoksessa Kotro, A., & Sepponen, H. Mies vailla tasa-arvoa. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi. 2. painos

Kivipelto M. (2004). Sosiaalityön kriittinen arviointi sukupuolistavien merkitysten ja käytäntöjen purkajana. Teoksessa Kuronen M., Granfelt R., Nyqvist L. & Petrelius P. (toim.) Sukupuoli ja sosiaalityö. Juva: PS- kustannus

Klemola, K. Uusi-Ilkainen, J. & Askola, T. (2014). Sosiaali- ja terveyspalveluiden tietojohdamisen käsikirja. Sitra. Erweko Helsinki 2014.

Kääriäinen, A. (2016). Sosiaalityön dokumentointi: Suhde tietoon ja toimintaan. Teoksessa Törrönen, M; Hänninen K; Jouttimäki P; Lehto- Lundén T; Salovaara P; Veistilä M. (2016). Vastavuoroinen sosiaalityö. Gaudeamus. Tallinna

Kääriäinen, A. (2003). Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina. Dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka. Väitöskirja. Sosiaalipolitiikan laitoksen tutkimuksia 1. Helsinki: Helsingin yliopisto

Kääriäinen A. (2022). Dokumentointi osana asiakasturvallisuutta. Teoksessa: Janus vol. 30 (4) 2022, 392–406. <https://journal.fi/janus/article/view/114678/75138?acceptCookies=1> Viitattu 4.11.2024.

Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä 703/2023

Lammi- Taskula, J. (2022). Discussion paper12/2022. Young Parents on Parental Leave in the Nordic Countries. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/144170/TYO2022_013_final_k.pdf?sequence=4&isAllowed=y Viitattu 5.11.2024

Lammi- Taskula J. & Salmi M. (2016). Perhe, työ ja sukupuoli. Teoksessa: Teoksessa: Husso M & Heiskala R toim(2016) Sukupuolikysymys. Gaudeamus Oy. Helsinki Univeristy press. E-kirja.

Lastensuojelulaki 2007/417

Lehtonen, N. Sorsa, T. & Rotkirch A. (2023). Kaikki tykkää perheistä. Suomalaisten perhepoliittiset toiveet. Perhebarometri 2023. Väestöliitto ry. <https://www.vaestoliitto.fi/uploads/sites/1/2023/11/e3f454b8-kaikki-tykkaa-perheista-netti.pdf>. Viitattu 14.3.2025.

Lindberg M., Nygård M., Autto J., Rappe A. & Gichuhi E. (2020). Toimeentuloturvasta investointimailmaan? Lapsiperheiden hyvinvointi ja perhepolitiikka Suomen hallitusarenalla vuosina 2007–2019. *Politiikka* 62:3–2020. 251–275.

O'Donnell J., Waldo E., D'Aunno Lisa. & Thornton, H. (2005). Fathers in child welfare: caseworkers' perspectives. *Child welfare*, vol. LXXXIV, no. 3, 387-414
<https://www.proquest.com/docview/213809647/fulltextPDF/F4636C8E20264E84PQ/1?accountid=14774&sourcetype=Scholarly%20Journals> Viitattu 2.11.2024.

Ojala H., Palmu T. & Saarinen J. (2009). Paikalla pysyvää ja liikkeessä olevaa- Feministisiä avauksia toimijuuteen ja sukupuoleen. Teoksessa *Sukupuoli ja toimijuus koulutuksessa*. Tampere: Vastapaino

Petrelus P. (2005). Sukupuoli ja subjektius sosiaalityössä. Tulkintoja naistyöntekijöiden muistoista. Väitöskirja. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Jyväskylän yliopisto.

Ranta, M., Böök, M. L., Paloniemi, S., & Rönkä, A. (2024). Constructing co-parenthood : first-time parents' experiences and meanings of co-parental cooperation at four to six months postpartum. *Families, Relationships and Societies, Early View*. https://jyx.jyu.fi/jyx/Record/jyx_123456789_93277

Saastamoinen, K. (2016). Lapsen suojelu viranomaisten ja muiden toimijoiden välisenä yhteistyönä. Helsinki: Edita

Saaranen-Kauppinen A & Puusniekka A. (2006). KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkójulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto.
https://www.fsd.tuni.fi/menetelmaopetus/kvali/L3_2.html viitattu: 10.4.25

Saarikallio-Torp M. & Haataja A. (2016). Isien vanhempainvapaiden käyttö on yleistynyt. Ketkä isistä vapaita käyttävät ja ketkä eivät. Teoksessa Haataja A., Airio I., Saarikallio-Torp M. & Valaste M. (toim.) *Laulu 573566 perheestä. Lapsiperheet ja perhepolitiikka 2000-* luvulla. Tampere: Juvenes Print.

Salin, M., Hakovirta, M. & Ylikännö M. (2016). Suhtautuminen ansaitsijahoivamalleihin kuudessa Euroopan maassa. Teoksessa Haataja A., Airio I., Saarikallio-Torp M. & Valaste M. (toim.) *Laulu 573566 perheestä. Lapsiperheet ja perhepolitiikka 2000-* luvulla. Tampere: Juvenes Print.

Santala, J. (2018). Naiset auttavat miehiä – Sukupuolen merkityksestä sosiaalityössä. Teoksessa Outinen, H., Silván, A. & Savolainen, J. (toim.) *Työelämän ulkopuolella Tesoman miähet*. Tampere:

Salmi, M. Lammi- Taskula, J. & Närvi J. (2009) *Perhevapaat ja työelämän tasa-arvo*. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisu. Työ ja yrittäjyys. 24/ 2009.

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/131564/Salmi_Lammi-Taskula_N%C3%A4rvi_Perhevapaat%20ja%20ty%C3%B6el%C3%A4m%C3%A4n%20tasa-arvo.pdf?sequence=1 Viitattu 15.4.2025

Skårstad Størhaug A. (2013). Fathers' involvement with the Child Welfare Service. *Children and Youth Service Review*, 35 (10), 1571-1579

Skårstad Størhaug, A. & Oien, K. (2012). Fathers' encounters with Child Welfare Service. *Children and Youth Service Review*, 34 (1), 296–303

Sorsa, T., Kuokkanen S., Lehtonen, N. & Berg V. (2024). Tahdotko? Suomalaisten parisuhteet, sinkkuus ja seksielämä. Perhebarometri 2024. Väestöliitto ry. <https://www.vaestoliitto.fi/uploads/sites/1/2024/10/faff0674-tahdotko-netti-saavutettava.pdf> Viitattu 14.3.2025.

Sosiaalihuoltolaki 2014/1301

Sosiaali- ja terveysministeriö (2023). Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2020–2023: Loppuraportti. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164660/STM_2023_9.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 20.10.2024.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2024). Tasa-arvopolitiikka. Suomen kansalliset ja kansainväliset tasa-arvopoliittiset tavoitteet. [https://stm.fi/documents/1271139/1332809/Suomen+kansalliset+ja+kv+tasa_arvopoliittiset+tavoitteet+KUVIO+fi\(2\).pdf/0909f87f-8c46-ccc4-df37-54b1b2293127/Suomen+kansalliset+ja+kv+tasa_arvopoliittiset+tavoitteet+KUVIO+fi\(2\).pdf?t=1654767341958](https://stm.fi/documents/1271139/1332809/Suomen+kansalliset+ja+kv+tasa_arvopoliittiset+tavoitteet+KUVIO+fi(2).pdf/0909f87f-8c46-ccc4-df37-54b1b2293127/Suomen+kansalliset+ja+kv+tasa_arvopoliittiset+tavoitteet+KUVIO+fi(2).pdf?t=1654767341958) . Viitattu 20.10.2024.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2024). Sosiaalihuoltolain soveltamisopas 2024. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165650/STM_2024_13.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Viitattu 19.10.2024

Sosiaali- ja terveysministeriö (2025). Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2024–2027. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165995/STM_2025_1_J.pdf?sequence=1&isAllowed=y Viitattu 14.3.2025

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. (2023c). Kanta. Asiakirjarakenne. Lapsen ja perheen palvelutarpeen arvio. Viitattu 30.11.2024. Saatavilla: <https://sosmeta.thl.fi/document-definitions/9b1fbc48-d3cb-4eca-8151-bc192c4be682/definition>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitost (2023d). Lapset, nuoret ja perheet. Palvelutarpeen arviointi. <https://thl.fi/aiheet/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/sosiaalipalvelut/palvelutarpeen-arviointi>. Viitattu 18.10.2024.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitost. (2023e). Lapset, nuoret ja perheet. Tuen tarpeet ja tukimuodot. <https://thl.fi/aiheet/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/sosiaalipalvelut/tuen-tarpeet-ja-tukimuodot> Viitattu 31.10.2024.

Terveyden ja hyvinvoinninlaitost. (2023a). Tiedonhallinta sosiaali- ja terveysalalla. Sosmeta. <https://thl.fi/aiheet/tiedonhallinta-sosiaali-ja-terveysalalla/koodistopalvelu/jakelualustat/sosmeta> Viitattu 30.11.2024.

Terveyden ja hyvinvoinninlaitost. (2023b). Sosmeta. Sosiaalihuollon asiakirjarakenteiden ja metatietojen palvelu. <https://sosmeta.thl.fi/> Viitattu 30.11.2024.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitost (2024a). Sukupuolten tasa- arvo. Tasa- arvo sanasto. Saatavilla <https://thl.fi/aiheet/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosanasto> Viitattu 18.12.2024

Terveyden ja hyvinvoinninlaitost (2024b). Tiedonhallinta sosiaali- ja terveysalalla. Kirjaaminen. <https://thl.fi/aiheet/tiedonhallinta-sosiaali-ja-terveysalalla/kirjaaminen> Viitattu 10.12.2024

Tuomi, J & Sarajärvi, A. (2018). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi (uudistettu laitost). Helsinki: Tammi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2023). Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje 2023. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023. https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf. Viitattu 14.4.2025.

Vasso (2023). Kirjaamisfoorumi. Kirjaaminen osana asiakastyötä. vasso.sharepoint.com/Shared Documents/Forms/AllItems.aspx?id=%2FShared Documents%2FKansa-koulu%2F00 Kansa-koulu 5%2FAvoin materiaalipankki %28diaesitykset%29 - fi%2FViikko 1%2FViikko 1 - 1 - Miksi kirjaamme sosiaalihuollon asiakastyötä%2Epdf&parent=%2FShared Documents%2FKansa-koulu%2F00 Kansa-koulu 5%2FAvoin materiaalipankki %28diaesitykset%29 - fi%2FViikko 1&p=true&ga=1 Viitattu 7.11.2024

Vilkka H. (2010). Sukupuolen ja seksuaalisuuden kohtaaminen. Juva: WS Bookwell Oy.

Yhdenvertaisuuslaki 2014/1325

Ylöstalo H. (2019) Mitä tasa-arvoasenteet kertovat tasa-arvosta. Teoksessa: Teräsaho M.& Närvi J. (toim.) (2019) Näkökulmia sukupuolten tasa-arvoon. Analyysijä tasa-arvobarometrista 2017. Raportti. Punamusta Oy: Helsinki.

Liitteet

Liite 1. Laadullisen aineiston analyysin prosessi taulukkona

<i>Aineisto</i>	<i>Aineistosta nousseet asiat</i>	<i>Pelkistäminen</i>	<i>Luokat</i>
Isän ääni	Fyysinen ja psyykinen terveys, päihteet	Jaksamattomat ja huonosti voivat isät	Psykososiaalisesti kuormittuneet ja turhautuneet isät
	Syytetty, isä kokee arvioinnin turhana, huolen kiistäminen	Turhautuneet isät	
	Huoli lapsesta, Huoli omasta keinottomuudesta/ toimintatavoista lapsen kanssa, huoli äidistä ja/tai äidin ja lapsen suhteesta, orastava huolipuhe	Huolestuneet isät	Sitoutuneet ja huolta kantavat isät
	Tuelle vastaanottavainen, arki isän vastuulla, isän osallistuminen lasta koskeviin tapaamisiin, isänä toimiminen	Vastuulliset isät	
	Arjen tavanomaisuus, ei huolta itsestä, ei huolta lapsen tai perheen tilanteesta, ei läsnä lapsen elämässä	Huolettomat tai ulkopuolelle jääneet isät	Etäiset tai syrjässä olevat isät
Äidin ääni	Fyysinen ja psyykinen terveys, kuormitus perhetilanteesta ja/ tai parisuhteesta	Jaksamattomat ja huonosti voivat äidit	Psykososiaalisesti kuormittuneet äidit
	Huoli lapsesta, huoli itsestä, huoli isän ja lapsen suhteesta, huoli isän olosuhteista, isän väkivaltaisuus ja aggressiivisuus, äidin väkivaltaisuus, huoli vanhempien välisestä suhteesta, huoli omista toimintatavoista toimia lapsen kanssa, huoli isän päihteiden käytöstä, toive avusta, pelko että lapsi viedään pois, ymmärrys tilanteen vaikutuksesta lapseen	Huolestuneet äidit	Sitoutuneet ja huolta kantavat äidit
	Äitinä toimiminen, vastuu lapsen arjesta, toive läheisverkoston tuesta, interventio riittävä tuki	Vastuulliset äidit	
	Arjen tavanomaisuus, ei huolta lapsen ja perheen tilanteesta, ei tuen tarvetta, ei huolta isän tilanteesta/ olosuhteista	Huolettomat äidit tai ulkopuolelle jääneet äidit	Etäiset tai syrjässä olevat äidit

Ammattilaisen ääni	Molempien vanhempien kanssa on keskusteltu, vuorovaikutus perheessä, tarve tuelle, ei tarvetta tuelle, kommentit vanhemmille-lisäkommentit äidille	Vanhempien tuen tarpeen näkemys	Tasavertaisuus toteutuu
		Vuorovaikutus perheessä	
		Tasavertainen osallistuminen	
	Vanhempaa ei ole kontaktoitu tai tavoitettu, vanhempi kieltäytynyt/ vastustanut arviointia, isän näkemystä ei ole dokumentoitu tai niukasti, vanhempien näkemys- mutta lisäksi vain isä tai äiti mainittu erikseen, äidin näkemystä ei ole dokumentoitu tai niukasti, vain äidin näkemys, toinen vanhemmista ei koe tuen tarvetta/ vanhempien näkemys, sosiaalityöntekijä ottanut kantaa vain äidin tilanteeseen ohittaen isän	Vanhempi arvioinnin ulkopuolella	Toisen vanhemman näkemys puuttuu tai on niukka